

Transilvania

An. LI.

Octomvrie 1920

Nr. 10

George Coșbuc.

Coșbuc . . . așa sună de dur și de rupt, e par'că îndărătnicie țărănească chiar în numele lui. Nici o vocală deschisă nu-ți alintă urechea, — un nume predestinat să lupte, până să te cucerească, să-l rostești cu drag.

Și e ceva dârz și în felul cum Coșbuc s'a impus în literatura noastră.

Atunci, când din volumul de poezii al unui geniu picurase atâta melancolie, încât a putut potopi sufletele unui neam întreg, atânci, când poeți romantici se retrăgeau de razele soarelui și de zgomotul zilei, cău-

tând, liniştea nopţilor cu luciul de lună, când ochii lor priveau natura înprejmuitoare numai atâta timp, cât ea putea să le înrăurească sufletul şi apoi închideau pleoapele obosite ca să poată străbate cu privirile lor tainele, de multeori închipuite ale unui suflet sentimental, — atunci apărură Coşbuc cu fruntea senină şi cu zimbetul pe buze. Impingând cu coatele în dreapta şi în stânga, îşi făcură cu îndărătnicie loc prin mulţime şi ajungând la noi ne luă cu sine. Ne-a dus departe-depart, într'un sat la poalele aceluiaşi munte, care ţintuieşte pentru totdeauna colţurile a trei ţări române, şi ne-a arătat cer senin, ne-a expus soarelui dogoritor al amiezii, ne-a dat să răsufflăm aer răşinos de munte şi să privim icoane pline de lumină şi culori, de mişcare graţioasă şi de conturi precise. Fermecaşi am exclamat cu el:

»E vară, e vară!«

Ca un copil ştrengar s'a strecurat cu noi pe la fereastra unei case, unde o codană folosindu-se de singurătate, a luat oglinda din cui, a scos salba de mărgelă din ladă şi şi-a pus o floare la urechi.

»Ştii voi«, ne şopteşte poetul, ce se zbate în căpşorul acela, când oglinda-i şopteşte cea dintâi ispită? Ea-şi zice:

Că 'mi stă bine 'n cap năframa
Şi ce fată frumusică

Are mama.

Şi apoi ea se gândeşte mai departe:

Mama-mi dă învăţătură
Cum se fese o pânzătură
Nu cum stau cei dragi de vorbă
Gură 'n gură.

Că mi-a spus bunica mie,
Că nevasta una ştie
Mai mult decât fata, jună.
Ei, dar ce? nu mi-a spus buna
Şi mă mir eu ce-o să fie

Asta una.

Cu două case mai departe vedem o ţarancă tânără la leagănul copiluşului său. Şi ea cântă:

A venit un lup din crâng,
Şi-alerghă prin sat să fure,
Şi să ducă în pădure
Pe copiii care plâng.
Şi-a venit la noi la poartă
Şi-am eşit eu cu-o nuia:
»Lup flămând cu trei cojoace
Hai la maica să te joace
El fugea 'ncotro vedeă.

Ieri pe drum un om sărac
Intrebă pe la vecine:
»Poartă-se copiii bine?
Dacă nu să-i vâr în sac!«
Şi-a venit la noi la poartă
Şi am eşit eu şi i-am spus:
»Puiul meu e bun şi face
Nu ţi-l dau şi dute'n pace!
Eşti sărac dar n'am ce-ţi face!
Du-te, du-te!« şi s'a dus.

Și-a venit un negustor
Plin de bani cu vâlfă mare
Cumpără copii pe care
Nu-i iubește mama lor.
Și-a venit la noi la poartă
Și-am eșit și l-am certat:
N'ai nici tu nici împăratul
Bani să-mi cumpere băiatul,
Pleacă'n sat că-i mare satul
Pleacă, pleacă!« și-a plecat.

Punând urechia la ușa casei din vecini, auzim pe fata săracă, dar frumoasă, plângându-se mă-sii de clevetirile »dușmancei« sale bogate și urite; dosindu-ne după un gard, ne face martorii unei scene de hârjoneală nevinovată între doi îndrăgostiți și apoi ne oprim acolo, unde s'a strâns atât norod, că nu-l încapе hotarul. Ce e chiotul și veselia asta? Săgeată, bogătașul, își mărită pe Zamfira și asistăm la un ospaț, cum nu ne-a mai fost dat să ne vadă ochii.

»Văzut-ați vreo-dată hora românească?« ne întreabă poetul. »Înălța-ți-vă pe vârful picioarelor, ca s'o zăriți peste capetele mulțimii:

Trei pași la stânga linișor
Și alți trei pași la dreapta lor;
Se prind de mâni și se desprind,
S'adună'n cerc și iar se'ntind
Și bat pământul tropotind
In tact ușor.

Dar ce însemnează grupul acela de doi flăcăi? Unul e încruntat, fața lui exprimă durere și îngrijare. Bietul își ia rămas bun, căci a căzut la sorți să se despartă pe trei ani de ai săi și recrutul își dă iubita în grija frate-său.

Poartă-i grijă! Tot a mea
S'o găsec, tot dor să-mi poarte!
Dar de nu-i păzi-o bine,
Ți-ai găsit dușman în mine —
Căci fac moarte
Pentru ea!

Iată moșra. Aici se întâlnesc oameni de departe, aici se pune țara la cale. Morarul, om întreg de altfel, și-a pus mintea cu copiii și acum sfătoșii îl zăpăcesc cu întrebările lor istețe, așa că nuiaua mai e în stare să le răspundă »de ce se învârte moara.« Și în veselia generală noi nici nu presupunem ce dureri se frământă în sufletul frumoasei »fete a morarului« care caută înzădar somnul, frate cu uitarea, căci la căpătâiul ei stă de strajă înfiorătoarea remușcare. Înainte de-a ne lua rămas bun dela sâtul acesta, ne urcăm pe dealul dela marginea lui, ca să vedem o minunăță »sară de vară«. Zgomotele au amuțit:

Dintr'un timp și vântul tace
Satul' doarme ca'n mormânt.
Totu-i plin de Duhul sfânt
Liniște 'n văzduh și pace.
Pe pământ.

Abia acum, când întunerecul s'a lăsat peste tablourile acestea fermecătoare, ne deșteptăm și noi ca dintr'un vis frumos și pe buzele tuturor se ivește întrebarea: Dar cine e magul, care ne-a arătat toate aceste frumuseți, pe lângă cari am trecut atâta timp fără să le băgăm în seamă, cine e măestrul, care a desfășurat înaintea noastră sufletul țaranului cu toate dorurile, cu toate bucuriile și cu toate întristările lui? Acum de abia zărim, pe cel ce ne-a adus aici dându-se el însuși de-oparte, neturburându-ne nici odată impresiile prin rostirea cuvântului »eu«!

Și numele, care sună atât de rupt odinioară, numele lui Coșbuc, e acum mângăere urechilor noastre.

Dr. Sextil Pușcariu.

Odiseia c. IX.

Traducere de George Coșbuc

(lucrare inedită).*)

Și 'ntreagă-i arse a ochiului lumină
Iar abur cald sprâncenele-i părli
Și genele, și-orbita roșie și plină
De foc și sânge adânc din ea troznî,
Stârpind tot ochiul până'n rădăcină.
Precum deci un fierar care ar căli
O teslă mare-ori un topor, și trece
Din foc de-adreptul fieru'n apă rece,

Făcând să sfârâie grozav de tare,
Căci asta pune'n fier puteri deplin:
Tot astfel sfârâia cu sgomot mare
Și ochiu 'n jurul pârghieii de maslin.
Deci el a scos un plin de 'nfiorare
Și atât de groaznic vaiu, și-atât de plin
De vuete-a urlat atunci ponorul
Că 'n fugă spaima ne-a luat cu zorul.

*) Comunicată de d-l C. Sfetea, cumnatul marelui poet, căruia îi aducem mulțumirile noastre și la acest loc.

Iar el smulgând țepușă'nfierbântată
Și toată sânge roș, din ochiul stins,
Departo-o asvârli 'n ponor deodată,
Și scos din minte de dureri, a prins
Să urle-apoi chemând cu 'nfricoșată
Chemare-a sa pe câți pe acel întins
Ostrov trăeau, Ciclopi prin peșteri mute
Pe 'nalte culmi de vânturi mari bătute.

Iar ei au auzit și s'adunară
Venind din multe părți, și-au întrebat
Stând roată 'n jurul peșterii pe-afară:
»Ce-ți este, Polifem, de-ai tulburat
A nopții pace 'ncât ne deșteptară
Urlările ce-ai scos, din caldul pat?
Ori oameni muritori îți prad'avera
Te omoară'n chip viclean ori cu puterea?»

Iar el le-a dat din peșteră răspunsul:
»Ah! nu m'omoară Nimeni frați ai mei,
Cu sila! iată, Nimene¹⁾ pe-ascunsul!
Acest răspuns deci auzindu-l ei:
»De ești tu singur deci în nepătrunsul
Ponor, atunci de ce mai sbieri? Ce vrei?
Să-ți suferi boala ce de Zeus ți-e dată,
Și roagă-l pe Poseidon că ți-e tată!»

Și apoi s'au dus. Iar inima-mi iubită
Râdea de bunul joc ce mi-l bătui
Cu-al minții duh și-o vorbă potrivită!
Gemând Ciclopul în durerea lui
A dat din ușă piatra cea cumplită
Și stând să iasă oșle-l văzui
Cu 'ntinse mâni cum pipăia nebului,
Că doar ne-ar prinde printre oi pe vr'unul!

1) Vicleanul Odiseu așa a spus Ciclopului că-l chiamă («Nimene»).

Credeà c'am fi copii, ca să se poarte
Cu noi așa! Dar eu gândeam mereu
Ce lucru-aș născoci să scap de moarte
Pe soții mei cei dragi și capul meu,
Căci mare rău erà și-aproape foarte!
Deci câte-ți poate dà prin minte-un zeu,
Pe toate le 'nvârteam în gând furtună;
Și-am prins așa 'n sfârșit pe cea mai bună!

Aveà niște berbeci frumoși spurcatul,
Cu lâna până pe pământ, și grei
Și foarte grași și-așa făcui deci sfatul
Să-i leg deolaltă tot pe câte trei
Cu loaze tari (acestea erau patul
Ciclopului) și așa să fac cu ei:
Sub cel din mijloc omul să s'apuce,
Iar doi s'acopere ce-al treilea duce.

Deci trei duceau pe un om; dar pentru mine
Pe cel mai bun din toți mi l-am ales,
Și-așa m'am prins de spetele lui pline,
Și n'trând sub el, în părul lui cel des
M'am prins cu mânilor ncleștate bine.
Astfel eu așteptam acum să ies
Și stam sub el cu inima ndrăzneată
Dorind s'ajung și sfânta dimineață.

Când zorile au venit, deci începură
La ușă să se 'ndesue sbierând
Berbecii turmei, și făceau și gură
Nemulse mamele 'n ocoale stând.
Ciclopul însă chihuit de-arsură
Stă 'n uș'acum și pipăia pe rând
Pe care cum ieșiă, pe spate, prostul,
Și nici nu bănuia că-i altfel rostul.

Că rând pe rând câte un tovarăș trece
Legat sub pieptul marilor berbeci!
Și 'n urma tuturor și al meu berbece
Greoiu de lană-i și de mine, deci:

Simfii cum pe spinare și-l petrece
Cu mânilor și-i zise-așà: »Tu treci,
Berbece drag al meu, azi cel din urmă,
Și tu-mi erai oricând întâiu 'n turmă!

»Tu'n fruntea tuturor pășteai pe cale
Și flori și ierbi; și cătră vâi ce curg
Cu drag murmur tu 'ntâiu fugeai la vale,
Și 'ntâiu veniai spre peșteră 'n amurg,
Și acum la coadă tu! Ți-e poate jale
Că roși șiroaie calde mi se scurg
Din ochiul scos? Că mă 'mbătară hoșii,
Acest mișel de Nimene cu soșii!

»Dar n'o să-mi scape el, că n'are unde!
Tu minte acum, ca mine, de-ai aveà
Și, dac'ai fi cu glas să-mi poți răspunde
Pe unde stă ascuns de frica mea,
Să-l scot din colțu'n care mi s'ascunde:
Bătându-l pe pãreți i-aș împrăștia
Toți creerii pe jos, să-mi scot amarul
De câte rele mi-a făcut tâlharul!«

Așa vorbindu-i l-a lăsat să iasă.
Deci când apoi de-ajuns mă 'ndepãrtai
De-ocolul lui și de spurcata-i casă
Eșind de sub berbece deslegai
Pe soșii mei, și iuși cu turma grasă
Pornind-o 'n jos, noi o goneam pe plaiu.
La mal se bucurau rãmașii foarte
De noi aceștia ce-am scãpat de moarte.

Dar foarte mult jãleau cu fațã plãsã
Pe-ucișii soși în groaznicul ponor.
Eu semne le făceam cu ochii însã
Ș'ndemn le dam să lase plãnsul lor
Ș'n navã să-mi adune turma strãnsã
Cã'n grabã să plecãm, cã-i mare zor.
Deci stând la rând pe lavița vãsłării
Bãteau cu vãsłã sterpul cãmp al mării.

*Când fui departe cât s'aude gura,
Strigând cătră Ciclop așa-l mustrai:
»Rău lucru fu să-ți verși prostește ura
Pe oameni slabi, ce'n peșteră-i mâncai!
Acum, Cicloape, ți-ai umplut măsura
Cumplirii tale, că 'ndrăzniși să dai
Peririi oaspeți chiar la tine 'n casă!
Deci Zeii acum și Zevs bătut te lasă!«*

Apărătorii steagurilor.

În vremea unei lupte pe sub dealurile Rahovei un colonel, care cârmuia lupta, aveà mare zor să trimeată o poruncă unor companii cari se băteau într'altă parte. El a trimes un călăraș. Acesta, trebuind să treacă pe loc deschis pe sub focul plumbilor turcești, n'a scăpat de moarte. L-a văzut însuși colonelul cum a căzut jos de pe cal. Iar calul a apucat câmpii speriat de sgomot.

Colonelul a trimes alt călăraș. Acestuia îi împușcară Turcii calul, și bietul om rănit și el la frunte a căzut sub cal.

Trimețând pe al treilea călăraș, colonelul îi zise: Fă ce știi, dar să duci porunca! E nevoie mare și ne potopesc Turcii, dacă nu dăm de știre companiilor ce trebuie să facă.

Călărașul a dat pintoni calului și a plecat. Când a ajuns în bătaia puștilor turcești, el a descălicat, a dat calului drumul și s'a întins pe pământ. Ai noștri s'au uitat după el, cum se tîră furișându-se de la o piatră la altă, adăpostindu-se mereu, cum așteptă să treacă peste el unda de plumbi, căci Turcii îl luaseră la ochi, și cum săreà de-odată asvârlindu-se după alt adăpost, cum se făcea broască pe după răzoare. În urmă l-au pierdut din vedere. După vr'o două ceasuri, când își pierduseră cu totul nădejdea să-l mai vadă, iată-l că sosește. Se târîse în coate și în genunchi atîta drum, încât i-se rupse mantaua și tunica și-i curgeà sângele din coate și din genunchi. Iar când a ajuns la colonel, a căzut jos și n'a putut să vorbească de oboseală și a arătat numai cu mâna spre cingătoarea brăului, unde aveà ascunsă hîrtia, pe care i-o dase ca răspuns un căpitan.

Asta va să zică credință și împlinirea datoriei. Pe pieptul unui asemenea om stau așa de frumos crucile Virtuții militare. Nu știm care e numele acestui călăraș, căci vrednic este să-l știe toată suflarea românească și să-l pomenim în toate zilele vieții noastre.

Nu e nimic așa de frumos pe lume ca ținerea credinței, și mai vrednic nu e nimic decât împlinirea datoriei tale. Iar călărașul acesta să ne fie pildă tuturor.

G. Coșbuc.

Cele opt țări locuite de Români.

Drept de-asupra locului de unde izvoarește Argeșul, frumosul râu pe lângă care s'au arătat cele dintâi semne de viață ale stăpânirii muntenești, se înalță pe granița Ardealului Negoiu, cel mai înalt munte dintre nesfârșita mulțime de munți într'ale căror văi locuește neamul românesc. El întrece Bucecii și Ciahlăul și cu negurosul său pisc stă ca un uriaș care s'a ridicat în picioare și se uită de-alungul tuturor țărilor locuite de Români, ca să vadă roată pe lângă sine neamul românesc de pretutindeni.

La picioarele lui se întinde țara lui Negru-Vodă, strimtul șes al Făgărașului, pe care Oltul îl încinge ca un brâu și par'că-l ține lipit de picioarele puternicului munte.

De pe vârful acestui munte, când e vremea limpede și nu e prea mult soare ca să-și joace căldura prin zări, ochii netrudiți ai omului străbat depărtările spre miază-noapte peste văile Ardealului mai până la marginile lui. Iar spre răsărit vezi până pe plaiurile Buzeului, și mai departe, spre adânc până unde bănuiești că'n ceața albăstrie s'ascunde liniștita întindere a Mării-Negre, a lacului cel moldovenesc de odinioară.

Spre apus vezi țara care a fost cuib al Dacilor rășboinici, Hațegul, cel plin de ruine de cetăți de-ale strămoșilor noștri, pământul pe care a stat Sarmis-Eghetusa lui Decebal.

Acest colț de țară, apărat de două părți de munți cu grele trecători și de-o parte cu latul râu al Mureșului, a văzut odată pierind un neam voinic de-odată cu regele lui, și-a văzut născându-se alt neam, vlăstar din tulpina cea fără de moarte

a Romei. Par'că și-acum ți-se nălucesc pe dinaintea ochilor crâncene răsboaie de-alungul acestei țări, și vezi răsărind de pretutindeni Dacii cei cu pletele lungi, svârcolindu-se ca șerpilor în cuibarul lor când e aprins, încăerare de viteji cu viteji, și fum și flacări de celăți aprinse și vuet de oștiri și tropote de cai și urlate de femei dace care s'asvâră cu copii cu tot în apele Cernii și ale Streiului, în sfintele ape ale neamului lor care se stingeă de pe fața pământului!

Iar dacă-ți întorci ochii spre miază-zi, vezi departe-departo o dungă albă ca de oșel, par'că e un fulger care căzând din naltul cerului a rămas înghețat pe locu-i. Iar până acolo vezi munții cum scoboară și se fac dealuri, și se fac coline și se fac în urmă una cu nesfârșitul șes al Țării Românești. Acolo e Dunărea, și pământul până la ea e țara Basarabilor al căror cuib a fost dincolo de Olt până'n munții Severinului. E țara lui Mircea-cel-Mare și alui Mihaiu, viteazul-vitejilor și dușmanul de moarte al Turcilor, care-a cutreerat țările ducând spaimă și pierire în nepotoliții vrășmași ai numelui românesc și a priceput prin vitejia lui să izbândească măcar pe scurtă vreme vecinul nostru vis, să fim c'un singur Domn noi toți câți suntem un singur neam. Adusese la un loc sub a lui stăpânire Ardealul, Muntenia și Moldova, dar prea mult se luptase cu sabia și prea puțin cu mintea, și nefiind destul pe pază ni l-au ucis mișelește hainii de vrășmași, până n'apucase să-și întărească domnia.

De aici, de pe Negoitul, când te uiți roată, ce de frumusețe a lui Dumnezeu se vede până unde poate străbate puterea ochiului! Păduroșii munți ce se țin unii de alții și 'n dreapta și 'n stânga, cu sate ascunse prin văile lor, și la poalele lor câmpii pretutindeni, udate de râuri cu orașe pe marginile lor, și grâul pe câmpii ca aurul topit și revărsat. Ce de pământ și ce de lume! Și tot acest pământ, această nesfârșită întindere de pământ, e locuit de neamul nostru, al Românilor, și toate râurile acestea sunt râuri românești, și toate satele ale noastre!

Pe aici au trăit strămoșii noștri. Ei s'au luptat să-l apere și să ni-l lase — și iată, au avut pentru ce să se lupte — și nepoți de nepoți ai noștri pe-aici vor trăi până în veac, de-or ști să-l apere și-o vrea Dumnezeu să le ajute.

Și cu toate că de pe Negoitul se vede așa de mult pământ românesc, acesta nu e nici a zecea parte din cât îl avem noi și pe care locuim de veacuri. Noi, popor cu obârșie în adâncimile vremii, am avut destulă vreme să ne înmulțim ca nisipul mării, și să ne întindem în laturi cum bătrânul stejar își întinde frunzișul său acoperind din an în an tot mai mult pământ! Și suntem mulți ca iarba câmpului și ca frunza pădurii, și când suntem așa de mulți, de cine să ne fie frică?

Iată, *Ardealul*, țară largă cât Muntenia, înconjurată de toate părțile de munți, ca o cetate de zidurile ei. Într'adevăr cetate, de Dumnezeu făcută și par'că anume dată nouă să ne fie adăpost. Ardealul e închis cu multă putere, de toate părțile, și numai pe ici pe colo poți străbate într'insul prin trecătorile primejdioase ale munților pe câte-o vale cu prăpăstii. Roată împrejurul Ardealului sunt așezate cele șapte țări ale Românilor, ca un șanț negrăit de larg în jurul cetății.

Spre miază-zi e *Muntenia* care merge din munte până 'n Dunăre și de-alungul până în Mare. La răsărit e *Moldova* până în Prut, astăzi, dar mai înainte vreme Prutul o tăia drept în două și Moldova ținea înainte încă mai pe-atâta până în râul cel mare al Nistrului. Partea asta e (a fost!) sub stăpânirea Rușilor și se chiamă cum a chemat-o din gura noastră Basarabia, adecă țara Basarabilor celor eșiți de peste Olt.

Spre miază-noapte, de-asupra Moldovei, e *Bucovina*, cuibul cel vechiu al Moldovenilor, căci la Suceava în Bucovina eră scaunul Domnilor și-al Mitropolițiilor din Moldova cea mare de altă dată. Din Suceava s'a răsboit Ștefan-cel-Mare, fulgerul bătailor, aproape cinci-zeci de ani cu Turcii, cu Leșii, cu Ungurii, cu Tătarii, cu Cazacii, cu Săcuii, și a purtat patru-zeci de răsboaie în vieța lui și 40 de biserici a făcut după fiecare răsboiu câte una. Domn nebiruit, care a vrut să așeze țara între neastâmpărate neamuri străine, cât a trăit nu și-a descins sabia dela brâu și eră de-apururi călare. Astăzi țara lui Ștefan, Bucovina, e în stăpânirea Austriacilor (a fost!) care ne-au luat-o cu sila, căci au făcut pe Turci să li-o dea, iar Turcii în prostia lor au dat-o, cu toate că n'aveau nici un drept și s'au apucat să vândă ce nu eră al lor.

Spre Apus de Bucovina e țara *Maramureșului*, locul de baștină al lui Dragoș și Bogdan Vodă cei ce-au descălecat

Moldova. In MaŃamureş, într'acel colţ, apărat de munţi, s'au adăpostit Românii pe vremea urgiei păgâneşti ca şi în ţara Făgăraşului şi în Banatul Craiovei, şi şi-au ascuns aici sub spuză cărbunii, sămânţa focului, ca s'o aibă la vreme, precum au avut-o şi-au trecut-o în Moldova ca s'aprindă focul mare,

Dincolo de Maramureş, pe partea despre apus a Ardealului e *Crişana*, numită aşă după cele trei râuri: Crişul alb, Crişul negru şi Crişul repede, şi merge până în râul cel lat al Tisei pe şesul cel mare al ţării ungureşti.

Sub Crişana, scoborând până'n Dunăre, vecină cu Oltenia noastră, este ţara Timişoarei, numită astăzi *Banatul*, alt cuib al Românilor, căci apărat cum e de munţi şi de Dunăre şi însuşi el fiind muntos, a fost totdeauna adăpost al Românilor. Şi aşă cum e vecin cu Gorjul nostru şi cu Haţegul din Ardeal, şi sunt toate trei colţuri de ţară prin munţi, aici a fost şi cuibul lui Decebal şi acelor mai de târziu aduşi de Traian, într'acest loc a fost o adevărată şi neclintită vatră a Românismlui.

Aceste sunt cele opt ţări locuite de Români.

George Coşbuc, din Țara Basarabilor.

~~~~~

Cântec.

*Ți-ai mânat prin veacuri turmele de plaiu,
Din stejarul Romei tu mlădiță ruptă,
Și-ți cântai amarul din caval și năiu,
Dar cumplit tu fost-ai când te-a dus în luptă
Ștefan și Mihaiu.*

*Când ți-or pune piedici, dușmanii să cazi
Spada ta să fie și de-acum, Române,
Fulger care-aprinde, vânt ce rupe brazi
Și te'ncrede-apururi că vei fi și mâne
Țare cum ești azi!*

*Sus ridică fruntea, vrednice popor!
Câți vorbim o limbă și purtăm un nume,
Coși s'avem o țintă și un singur dor —
Mândru să se'nalțe peste toate'n lume
Steagul tricolor!*

George Coşbuc.

Titu Maiorescu

— Fragment —

„Monitorul Oficial“ din 24 Dec. 1875 cuprinde un rezumat al ideilor, pe care Maiorescu le-a pus în circulație ca ministru; tot acolo sunt înșirate și unele fapte de politică școlară, a căror însemnătate nu va fi nici-odată trecută sub tăcere de urmași. Cei ce au impresia că multe s'au început abia de ieri sau de alaltăieri, vor face bine să citească acel rezumat în toată întinderea lui. Aci ne mărginim a pomeni atât: după cum cea dintâi grijă a tânărului profesor fusese la 1863 de a pune limba latină ca temei al culturii gimnaziale, iar limba română ca temei pentru instrucția primară; de asemeni, ca ministru, cea dintâi grijă i-a fost îndreptată spre învățământul dela sate, ca fiind temelie instrucției publice dintr'o țară. Ceeace făcuse prin anuarul la liceul național și la școala dela Trei-Erarhi, face acum prin anchete și statistici relative la sate — un fel de inventar despre ce aveam și ceea

ce ne mai trebuia, — și hotărăște îndată înființarea de noi școli rurale; dar declară că „sistemul de a înființa școale cu grămada, numai ca să se sporească numărul lor pe hârtie“ este cu desăvârșire greșit. În cel dintâi an s'a mărginit la înființarea a 177 școale rurale nouă, — potrivit sumei alocate în bugetul celui an — și prevăzută într'o perioadă de 5—7 ani sporirea numărului până la 3,800.

Se îngrijă apoi de clădirile școlare, dând un model de clădire — tip; se ocupă de cărțile de studiu, impunând obligatoriu pe cele mai bune; introduse studiul limbii române în liceu; prevăzută înființarea unui politehnic pe lângă universitate, a unor grădini botanice și a unei catedre de limba română; trimise o sumă de bursieri (A. Lambrior, G. Panu, G. T. Teodorescu, Spiru Haret, J. Meissner) și de bursiere la școlile normale din Germania și Franța.

Nici costumul național, nici pictura icoanelor din biserici, nici rămășițele antice, găsite pe pământul românesc, nici adunarea poveștilor, a datinelor și obiceiurilor nu scapă de atenția profesorului ajuns ministru. Admiratorul lui Beethoven, Mozart și Bach, trebuia să aibă un deosebit interes și pentru muzică. Introduse deci, ca studiu obligator, muzica vocală în școlile normale pentru învățători, accentuând „mai vărtos muzica națională“. În sfârșit, restaurarea¹⁾ bisericii episcopale dela Curtea de Argeș și aducerea documentelor Hurmuzaki din Bucovina, precum și începutul publicării lor, împlinesc această lungă serie de proiecte și lucrări ale tânărului ministru.

Firește, cetitorul deprins până aci cu contrastele legate de această biografie, va aștepta în fața atâtor dovezi de binefăcătoare activitate națională o recunoaștere măcar pe tăcute a meritului. Răsplata i-a și venit în adevăr. Pe lângă darea în judecată și destituirea mai sus pomenită; cel ce ținuse cuvântarea privitoare la art. 7; cel ce introdusese limba română în gimnazii; cel ce scrisese cea dintâi gramatică românească, potrivită cu mintea copiilor; cel ce lovisese fără cruțare germanismele din limba Ardelenilor; cel ce luase inițiativa pentru restaurarea mănăstirii dela Curtea de Argeș²⁾, și pentru adunarea poveștilor și cântecelor populare; cel ce se grăbise să aducă în persoană documentele Hurmuzaki, temelia istoriografiei române; cel ce făptuise toate acestea a fost prezentat de unii ca un factor de germanizare al poporului român . . .

În toate vicisitudinile, și peste toate vicisitudinile vieții, interesul pentru artă și literatură îi rămăsese însă ca lumina unui far neclintit.

Intrunirile literare, care dăduse atât de mult farmec adunărilor Junimii din Jași, sunt continuate și în București. Rezultatele acestor întruniri și luptele de idei, care făceau firul lor conducător, nu e nevoie să-l mai re-

1) Tot atunci a fost restaurat și teatrul național, ceea ce eră lesne de înțeles din partea celui ce cunoscuse ca copil și ca student marea înrăurire a unui teatru asupra educației poporului.

2) Monografia scrisă de Gr. Tocilescu, pe când eră D. Sturdza Ministru de culte, are grijă să nu pomenească cu nici un cuvânt pe ministru care pornise această restaurare.

amintim. Cele trei volume apărute în 1908 și într'o ediție populară (Critice, Minerva, București) stau tuturor la îndemână. De bună seamă, într'o operă mai întinsă asupra istoriei noastre literare se vor povesti cu amănunte, în ce fel, rând pe rând, au trecut prin salonul literar din strada Mercur toți scriitorii mai de seamă ai renașterii noastre. Acolo a cetit Alecsandri „Fântâna Blanduziei“, „Despot Vodă“ și „Ovidiu“; acolo Odobescu a adus spre citire poveștile sale mitologice; Olănescu-Ascanio traducerile din Horațiu; I. Slavici cunoscutele sale romane etc., etc. Acolo, cu o neuitată veselie, a fost citită „Noaptea furtunoasă“ a lui Caragiale; acolo „Nunta Zamfirei“ a consacrat pe Coșbuc; tot acolo I. Brătescu-Voinești a cetit romanele sale dela început, iar I. Popovici-Bănățeanu duioasele sale povestiri „Din vieța meseriașilor“ și alții și alții.

Mai pre sus de toate, au rămas însă în amintirea celor prezenți serile în care Eminescu a cetit poeziile concepute în acea epocă a maturității geniului său. De multe din ele se leagă amintiri care odată și odată vdr întregi pentru istoria literaturii noastre adevărata personalitate a poetului.

Adunările acestea au durat — deși cu oarecare deosebiri față de ale „Junimei“ din Iași — până la reintegrarea în profesorat¹⁾. De atunci încoace, de câteva ori pe lună, erau chemați numai studenții anilor din urmă ai Universității, pentru discutarea mai largă a unor chestiuni atinse pe catedră.

Revenit în calea iubită a profesurii, după o întrerupere de 13 ani, profesorul de logică și filosofie contemporană reluă cursul cu zelul și vioiciunea anilor primei tinereți. În farmecul unei căsnicii de o superioară armonie (aducând aminte unele împrejurări din vieța lui Stuart Mill) vocațiunea se desfășoară de acum înainte fără nici o împedecare. Cetitor neobosit, toate curentele cugetării moderne au fost discutate în acest curs, în care tineri și bătrâni, profesoare și profesori, magistrați . . . și multă lume doritoare de cultură a trecut într'un amestec ca al „scolarilor“ de odinioară, care cu toiagul în mână, se îndreptau spre cutare vestit doctor în științele „divine și umane“. Din forma prelegerilor se va fi păstrat ceva în unele caete care circulau odată prin mâinile studenților; din idei au rămas desigur multe în cugetul celor ce se înbulzeau pe lângă pupitrul magistrului; din metoda de a trata fiecare subiect, cu îngrijirea artistului care se reflectă întreg în fiecare operă a sa, de bună seamă că n'a putut rămânea decât o amintire. Cel ce cuvântă pe catedră eră un model atât de personal, și de distincțiune atât de rară, încât numai cu prețul ridicolului s'ar mai încumeta cineva să-l imite.

Ceeace a dat acestui curs însă o înfățișare specială a fost: o mare libertate de a lucra și a cugeta a studenților, având apoi ca corelativ o mare asprime în critica lucrărilor. Incredințat că lucrul de căpetenie este cunoașterea izvoarelor și cugetarea proprie, profesorul îngăduia la unele examene chiar lucrări pregătite acasă, adevărate analogii lucrărilor semi-

---

1) Adunările literare nu s'au mai ținut de atunci decât rareori, de ex. pentru citirea primelor încercări dramatice ale d-lor I. Miculescu și Al. G. Florescu.

nariale de azi. În schimb discutarea și aprecierea publică a acestor lucrări eră uneori de o asprime aproape egală cu neîndurarea, — când se iveau compuneri nesincere ori superficiale.

Cu toată asprimea nimicitoare a unei astfel de critice, care se părea multora ca un fel de „judecată de apoi“ după care nu mai putea urmă decât calea spre raiu sau spre un veșnic purgatoriu, tinerii se îngrămădeau nu numai la cursuri, ci îndrăzneau la examen — și chiar în timpul anului — să prezinte unele încercări proprii, de natură filozofică ori literară. Explicarea acestui îndemn stă în adâncă și vădita bunăvoință cu care profesorul urmăria toate manifestările studenților, fiind gata de a releva îndată până și cel mai mic semn de spontaneitate creatoare a sufletelor tinere. Ca și din făptura sa fizică, dăruită cu o tinerească sănătate, din făptura sufletească a profesorului radiă un incomensurabil optimism — o neturburată credință în darurile nesecate ale firii omenești, care încearcă în fiecare generație să facă un paș mai sus și mai departe.

Astfel, rând pe rând, mii și mii din auditorii dela toate facultățile au trecut prin atmosfera totdeauna sărbătorească a cursului de filozofie, care da fiecăruia măsura de fericire intelectuală de care putea să fie primitor.

Mai e necesar, ca încheiere, să pomenim că neînduplecatul optimist trebuia să fie învinovățit de pesimism? Mai e trebuință să amintim că, în scris și în discursuri parlamentare a fost acuzat că predică pesimismul? Mai trebuie oare să relevăm și împrejurarea de un rar umor, că de pe urma acestui optimism, bietul filozof Schopenhauer a avut onoarea de a fi atacat în parlamentul român?

... Ca în filozofia lui Hegel : teză-antiteză. În cele din urmă, se înțelege, sinteza. În cazul acesta, sinteza a fost, pedeparte admirația ascultătorilor pentru sincera nepăsare a magistrului acum încărunțit, față de ceea ce acum se numește opinia publică; iar pe de altă parte, comunicarea acelei nepăsări și la unii din tinerii săi ucenici, care au rămas de atunci și până azi cu o mare liniște sufletească, ajungând fiecare pentru sine la încheierea că, în relațiile cu oameni, o singură regula trebuie să fie invariabilă: *te-me-te de tine, nu de alții*. Lumea nici nu-ți poate da ceea-ce n'ai, nici nu-ți poate răpi din ceea ce ai, dacă rămâi „credincios — nu altora — ci ție însuți“ adecă gândului tău celui mai bun.

Simion Mehedinți.

Intâmplări neprevăzute pot să turbure adâncelile noastre planuri politice. Isbânda poate fi necredincioasă armelor noastre. Dar sunt biruințe cari nu sunt urmate de înfrângeri. Este un imperiu care nu poate să decadă. Acele biruințe sunt biruințele pacinice ale rațiunii asupra barbariei; acel imperiu e neperitorul imperiu al artelor, al moralei, al literaturii și al legilor.

Macaulay.

Progresul României dela 1877 încoace.

Se cuvine să ne dăm samă de progresul, ce l-a făcut țara după războiul de la 1877 întru consolidarea monarhiei hereditare, a cărei importanță am încercat să o arătăm din primele pagine de introducere ale acestei scrieri.

Principele Carol, deabia hotărît să-și continue Domnia în urma celor întâmplăte la 10 Martie 1871, se văzuse, după 5 ani de minister conservator, din nău amenințat prin conspirația de la Mazar-Pașa. Cu o rară prudență politică, în prevederea izbucnirii crizei orientale, Domnitorul își formează ministerul de la Iulie 1876 din chiar mijlocul conspiratorilor și încredințează lui Ioan Brătianu și lui C. A. Rosetti conducerea țării. Dar prudența politică e o însușire personală (și însușirile personale sunt o condiție neapărată pentru prima întemeiere a unei Dinastii), care nu bate la ochi, care nu poate fi apreciată în valoarea ei decât după o vreme mai îndelungată și numai de un număr restrâns de oameni. Și tenacitatea Principelui în urmărirea țelului, răbdarea și indulgența sa, înălțarea peste orice simțimânt de răzbunare, neobosita regularitate în îndeplinirea zilnicelor datorii, lipsa de orice intrigă, de orice camarilă, de orice amestec în relațiile private, exemplara viață casnică — toate aceste semne de caracter, în așa contrast cu unele Domnii precedente, erau prea intime prin natura lor pentru a produce un efect imediat în publicul cel mare. Pe de altă parte curentul economic al țării nu avusese încă timp și mijloace să se deștepte; rețeaua căilor ferate era deabia terminată în linia principală. Iar armata, deși foarte mult sporită și îmbunătățită în organizarea și înzestrarea ei, stă tot apăsată sub greutatea nopții de la 11 Februarie 1866. Nimic nu se întâmplase ca să-i regenereze spiritul din fundament.

Raportul între Domn și Țară nu era dar închiegat. Lipsea ceva, ceva hotărîtor, ceva care să poată contopi cugetul poporului cu Dinastia ce și-o alesese de formă.

Atunci intervine războiul, și deodată starea lucrurilor se schimbă. Ostași din toate unghiurile țării, adunați sub condu-

cerea Domnitorului, se întâlnesc cu el dela om la om. El le stă înaintea ochilor ca o pildă vie la grelele nevoi. Impreună cu ei suferă și el și se îmbărbătează și el. Sub acoperișul de paie al colibeii de la Poradim, pe ploaie și pe ger în câmpul liber, când mai bine când mai rău hrănit, mergând ziua și noaptea în mijlocul lor, expunându-se la gloanțele dușmanului, căutând de răniți, dar și poruncind unei armate rusești și stând alături de pravoslavnicul Impărat, deopotrivă cu el: pe acest Domnitor Românul din popor îl simte pentru întâia dată ca domnitorul său, la El se uită, de El este mândru, în El a prins încredere. Și când se întorc de la război, soldați și ofițeri, cu fala biruinței smulse după atâtea jertfe, statul român are o armată și un popor, care a început să-și simtă misiunea, să se priceapă ca un întreg și să-și împămantenească pe Domnitorul până atunci străin, iar de acum înainte întrupat cu aspirarea națională ca o nădejde și o cheazășie a viitorului.

Și pe când Principele Carol devine în adevăr Domnul României pe câmpul de război, înăuntrul țării Principesa Elisabeta devine Doamnă. Mai înainte încă, Principesa se deosebise de toate semenele ei din Europa prin o neobișnuită indeletnicire în ale literaturii și ale artelor frumoase. Sosită în țară și învățând încurând limba română, ea contribuise prin numeroase traduceri să lățească în străinătate cunoașterea literaturii noastre, și scrierile sale originale, al căror cuprins eră adese luat din legendele române, atrăseseră interesul oamenilor culți, mai ales din Germania, asupra vieții unui popor până atunci prea ignorat. Dar în starea, în care ne aflăm noi încă, activitatea literară eră prețuită într'un cerc foarte restrâns. Mai apropiată de țară fusese o altă cugetare a Princesei, și aceasta se și răspândise pe alocurea în popor: îngrijirea de a face să se păstreze frumosul port național al țărancilor române, care începea să dispară, stăruința de a-l introduce la Curte și de a obliga damele române și străine să se împodobească la anumite ocazii cu el. Și gustul și mica industrie casnică și întărirea simțământului etnic au câștigat prin buna inițiativă.

Dar ceea ce în adevăr a pătruns în simțirea masselor celor mari și le-a cucerit inima, a fost acțiunea personală a

Doamnei întru căutarea răniților aduși de pe câmpul de război. Cea mai grea sarcină umanitară se impusese deodată unei țări, până atunci așa de puțin pregătită. Căci unde eră să ajungă pentru covârșitoarea mulțime a victimelor unui crâncen război obișnuita organizare a serviciilor medicale militare, care de altminteri lucrau mai toate în Bulgaria? Cu miile soseau de peste Dunăre în România soldații răniți, degerați, bolnavi, atât români și ruși cât și turci, și cu sutele se cereau oameni pentru îngrijirea lor în ambulanțele improvizate. Aici societatea civilă eră chemată să dea ajutorul său în cea mai largă măsură, și eforturile spitalelor din țară, precum și societatea *Crucea roșie* (prezident Prințul Dimitrie Ghica) au făcut tot ce au putut. Dar tot ce au putut ele, eră departe să fie de ajuns. Atunci Elisabeta Doamna, cu excepționala sa putere de muncă, a organizat alături cea mai întinsă rețea de suplinitoare. Pe de o parte folosindu-se de relațiile ce aveă la Curțile din Berlin și din Dresda, ne-a adus de acolo medici militari și surori de caritate, pe de alta a știut să deștepte în femeile române o activitate fără seamăn întru alinarea suferințelor. Ce bine veneă acum ușorul acces la Curtea noastră (în această privință cea mai democratică din Europa), prin care Princesa Elisabeta se aflase de mult în contact personal cu întreaga societate! Dame și domnișoare din toate treptele, dar mai ales și mai neașteptat din cele de sus, multe prin indemnul compătimirii, altele prin măgulirea de a lucra alături de Doamna Țării, se devotează celor mai grele îndatoriri. Stăpânindu-și aversiunea firească, asistă pe medici la operațiuni, învață să schimbe pansamentele, se îngrijesc de măsurile igienice, dau doftoriile prescrise, se fac secretare pentru corespondența bolnavilor. Căci nu ca aparență de modă, ci în aspră realitate le deprinde Doamna la serviciul ambulanțelor. Ea însăș supuindu-se cea dintâi în baracele spitale, ce și le alcătuiseră la Cotroceni sub conducerea doctorului Kremnitz, tuturor îndatoririlor. Cu nepilduită abnegațiune îmbărbătează pe cei supuși la operațiile chirurgicale, liniștește în brațele Ei proprii pe cei cuprinși de tetanos, dă celor în agonie o ultimă mângâiere.

După un asemenea exemplu pornit de sus, damele române institutesc ambulanțe în Iași, în Ploești, la Buftea, la

lepurenii, în multe alte locuri, slujesc pretutindeni ca surori de caritate, unele însoțesc trenurile cu răniții pe căile ferate, zi și noapte, dela Turnu-Măgurele la București, de la București la Iași.

Cum să nu fi rămas neștearsă în amintirea Țării această faptă a Doamnei? Nu e sat locuit de Români, în care să nu fi pătruns renumele ei și să nu fie pomenită cu recunoștință »mama răniților«.

În așa chip Elisabeta Doamna, dacă n'a avut fericirea să nască pe urmașul Tronului, a contribuit totuș pentru partea sa la întemeierea Dinastiei în țara noastră. Și când la 1881, ca rezultat al războiului și al noii situații create statului, România se proclamă Regat, coroana de oțel este în toată însemnătatea cuvântului o coroană populară.

Titu Maiorescu,

din Introducere la »Discursuri parlamentare« vol. II.

Rolul învățătorului.

Din discursul ținut în Senat 1911 de *Titu Maiorescu* asupra „*Activității extra-școlare a învățătorului*“.

Va să zică învățătorul din sat nu se poate — sunt 6000, cum se spune — decât să aibă o cultură specială mărginită la școala lui primară, căci altfel trece peste sat sau în contra satului.

Dar cecece trebuie să aibă este mai întâi de toate o inimă caldă, iubire de ce? De banca rurală? De chestia uzurii? De chestia tocmelelor într'un fel sau într'altul? Nu, ci iubire de copii. O inimă de creștin în înțelesul primitiv al cuvântului și atâta iubire, încât cu inima lui să încălzească inima copilului și cu aceasta își atrage simpatia tuturor părinților.

A fost un admirabil exemplu acela pe care ni l-a citat d-l ministru al cultelor, ieri. Mărturisesc, că din toți învățătorii aceia, despre care ne spune că s'au amestecat în cultura țărănilor cu asocieri financiare sau altele, nu m'a încălzit nici unul; mi-e teamă că nu sunt adevărații oameni de școală. Dar unul m'a încălzit, acel fericit învățător din satul spre care au năvălit

răsvrățitorii, și el — învățătorul — s'a dus de și-a adunat copiii și cu copiii s'a pus împotriva răsvrățiților, iar aceștia s'au dat înapoi. Iată omul școalei! Copii și iubirea de copii. Și, ori cât ar fi atavismul și al nostru și al boerilor, al nefericiților conservatori ca și al liberalilor, și oricâtă cruzime animală se poate frezi prin atavism și într'o ceată de oameni, există și un alt instinct chiar la animale, iubirea de copii!

Cum a lucrat acel învățător pentru cultura neamului? Cum? Cunoscând puterea iubirii. Prin iubire a atras iubirea părinților și așa a făcut liniște în sat.

Ia închipuiți-vă un asemenea învățător cu inimă caldă în el, smerit la cuget, ideal în priceperea rolului ce-l are pentru tot neamul, în sate în școala primară, un șir de copii, o generație, a învățat-o și format-o în timp de 5 ani, vine alt șir de copii, alt șir de 5 ani, învățătorul stă acolo, nu-l poate mișcă arbitrarul administrativ, stă la școala lui neclintit, vine și a treia și a patra generație de copii.

Ce efect va avea omul acela după 30 de ani în satul său? Ce vor fi copiii bine crescuți de el? Și câți copii s'au perindat înaintea lui, încălziți de încălzirea lui?

Aceștia au ajuns deci să fie ei oamenii satului și vor arăta urmele creșterii ce au primit-o dela învățătorul cel bun.

Și aceasta este adevărata misiune a învățătorului în sat și în stat!

* * *

Dar această misiune, care reclamă atâta însuflețire, atâta idealism și atâta smerenie, ce mai rămâne din ea, când vine însuși ministerele cultelor și o smintește? Când îl scoate pe învățător din ale școalei și îi pune problemele sociale, economice și culturale?

Firește, bietul învățător... cu copii eră până atunci, îi mai venia și o carte nouă de școală, îi mai venia și revizorul și alții peste el, multe satisfacții externe nu avea, trebuia să se mângâie cu iubirea copiilor.

Acum vine și îl scoate de acolo! El acum stă în raport cu oamenii mari, primește scrisori cu »frate învățător«, îi intră în cap și alte interese, cumpărări de moșii prin asociație țărănească, 35 milioane la Banca poporului.

Invățătorul acela nu mai este smeritul dascăl al copiilor, l-ai aruncat de acum înainte în interesele părinților, interesele materiale cu certurile lor. L-ai stricat pentru învățământul public.

Idealist, optimist și cu credință.

(Cuvintele lui *Titu Maiorescu* la sărbătorirea lui din Iași 1909).

... »Trebuie să fi fost și un element pozitiv cu puterea de a se înrădăcina în generațiile următoare. Acest element, care leagă, ca un fir roșu, feluritele manifestări ale activității noastre împreunate, fie prelegerile din școală, fie conferințele populare, fie articolele din revistă, îl pot exprima cu un singur cuvânt, care încetează de a fi banal, îndată ce este luat în adevăratul lui înțeles: *Idealismul*, de a cărui biruință finală eram și am rămas convinși. Aci eră, pentru mine, în deosebi, izvorul optimismului, care nu m'a părăsit niciodată, și m'a ajutat să trec peste toate greutățile nelipsite din viața unui om.

Am auzit multe despre pretinsul meu pesimism, dar cine mi l-a atribuit nu m'a cunoscut; și n'a cunoscut nici pagina publicată acum două-zeci de ani, în care combăteam anume pesimismul. Eu, d-lor, numai pesimist n'am fost niciodată și toată activitatea noastră din Iași dovedește o nețărmurită încredere în vitalitatea și prin urmare în progresul poporului românesc.

Asupra cauzelor exacte ale unui asemenea progres este o mare controversă în lumea de astăzi; a atins-o într-o câțva și dr. Riegler. Cei de tot moderni susțin, că numai interesele economice învârtesc istoria popoarelor. (Când ați ști, d-lor, câte modernități de acestea am văzut eu devenind vechituri!) Alții sunt încredințați că, alături de elementele economice, și deasupra lor, trebuințele sufletești hotărăsc soarta oamenilor. Această din urmă credință a fost a noastră, a bătrânilor de astăzi, cari au fondat »Junimea« de atunci. Cu acest idealism am putut câștiga inima Iașilor, căci ei, cari aduseseră jertfa Unirii, simțeau ce însemnează idealul în istoria unui neam.

Religia, pentru cei mulți, arta frumoasă, pentru mai pu-

fini, meditația filosofică, pentru câți-va, în vremile din urmă ideia naționalității, iată farmecul cel mai activ în viața poezilor. Esența lui este sentimentală, însă emoțiile sunt mai puternice decât reflecțiile, inima e mai presus de minte...»

Titu Maiorescu.

A. D. Xenopol.

Intellectualitatea românească pierde prin dispariția lui A. D. Xenopol, mucenic liniștit, resemnat, de o blândă filosofie, al unei cumplite boli de cinci ani încheiați, pe unul dintre cei mai glorioși reprezentanți ai ei.

Știința istorică va ști să arate cât de mare a fost rolul aceluia care, venit într'un moment când studiile de trecut se opriau în cercetarea migăloasă a unor amănunte prezentate fără interpretare și când cugetarea asupra lor pornia fără metodă pe verzile plaiuri înflorite ale genialității romantice, a știut să introducă în orînduirea și talmăcirea acelor lucruri de trecut, ce condiționează așa de mult prezentul, metoda științifică obișnuită în alte domenii, mai puțin deschise ipotezei. Literatura ea însăși va trebui să însemne, recunoscătoare, meritele omului, care, iarăși, străin și de grăbienia stilului specialist și de capriciile poetice de la începutul veacului trecut, a știut totdeauna să dea o formă interesantă, dar ușoară de înțeles pentru oricine, considerațiilor asupra istoriei Românilor. Și acela care va urmări dezvoltarea educației noastre ca popor va trebui să desfacă o largă parte pentru omul care a înțeles — în deosebire de atâția alții — că energia noastră etnică ea însăși crește în măsura cunoștințelor serioase și întinse despre toată acea experiență, verificată îndelung, a vieții neamurilor care se cheamă istoria.

Dar și în viața politică A. D. Xenopol, de și atât de scurtă vreme numai deputat, supt un regim liberal, mi se pare, a lăsat urme care, cu tot covârșitorul rost pe care istoricul și filosoful istoriei l-a avut în domeniile ce i-au fost mai iubite, merită să fie relevate, cu tot respectul și recunoștința ce se cuvin, mai ales în ceasul când șanțul negru, plin de infinit, se sapă între el care a fost și noi cari mai rămănem o vreme.

Xenopol a fost un economist remarcabil, pe o vreme când noua economie politică se socotia un indispensabil element de educație pentru oricine se amestecă în viața publică și pentru oricine atinge probleme de viață socială, — căci atunci tocmai ceia ce s'a numit apoi, de partidul socialist, „concepția materialistă a istoriei“ puneă stăpânire pe spirite. Cunoștințele lui în acest domeniu erau foarte adâncite și ar fi putut face mândria unui om de specialitate.

Încă de prin 1870 el a dorit o politică reală, practică, sprijinindu-se pe aceste adevăruri ale economiei de Stat, care erau pentru dânsul de un caracter strict național. A scris o carte populară care, din nenorocire, de mult timp nu mai este în circulație, și care — lucru vrednic de a fi remar-

cat — exprimă, cu energie, păreri opuse acelorale ale mediului junimist în care-l aduseseră împrejurările. În acest sens se poate zice că el este, împreună cu P. S. Aurelian, dar cu o înălțime de concepție la care acesta nici n'a râvnit vre-odată, creatorul școlii naționale în ce privește cercetarea bogățiilor țerii.

Dacă ar fi întâlnit tovarăși de păreri, el ar fi putut porni o acțiune binefăcătoare, de reînnoire a vieții politice. Am fi avut încă de atunci o școală națională în lupta partidelor. Venise prea de vreme însă și, în lipsa de înțelegere și de sprijin, el a ajuns — de sigur și de pe urma ideilor sale economice — în partidul liberal.

Odată acest pas făcut, cugetătorul independent a fost, ca acțiune, desființat.

Acei cari, azi, represintă, într'un mediu mai favorabil, aceeași concepție, nu pot uita însă pe marele înaintaș.

N. Iorga.

Alegerea lui Alexandru Ioan I și puterile Europei.

Creațiunea Convenției de Paris, Principatele-Unite, lovise greu în voința europeană, prin actul cel însemnat realizat de îndoita alegere a lui Vodă Cuza. Din fericire pentru ele, situația politică a statelor care conduceau mersul treburilor europene, eră favorabilă năzuințelor române. Anume Franța, putere înălțată în capul Europei, prin războiul Crimeei, eră plecată a sprijini îndoita alegere, ca una ce corespundeă părerilor susținute de ea încă în congresul de Paris asupra unirei țărilor române, ba chiar sub un principe străin.

Alexandru Ioan I, îndată după alegerea din Țara Românească, trimite pe Vasile Alecsandri la împăratul Napoleon. După ce în audiența de la ministrul Walewsky (Februarie 1859), acesta se țină cam în rezervă, și-i răspunse că totul atârnă de împăratul în ceea ce privește sprijinirea îndoitei alegeri, trimisul domnului român este primit chiar a doua zi de capul statului francez, cu toate că Walewsky îi spusese că, din cauza multelor ocupații ale împăratului, nu va putea fi primit de cât peste 15 zile. Alecsandri, înțelegând din această grabă de a-i încuviința audiența, că împăratul eră bine dispus pentru Români, se duse la palat cu curaj și într'o prea interesantă convorbire, pe care a raportat-o, cere și obține de la

împăratul Francezilor încurajările cele mai mari. Napoleon feliicităază pe Români pentru înțeleapta cale pe care au apucat și asigură pe Alecsandri de tot sprijinul și bună voința lui; dăruiește tinerei oștiri române 10.000 de puști și două baterii de tunuri; făgăduiește sprijinul pentru realizarea unui împrumut de 12.000,000 de franci, precum și învoirea de a primi câți-va ofițeri români în școlălele din St.-Cyr și Metz, ba chiar autorizarea de a înființa o decorație românească; primește în sfârșit stabilirea unei agenții oficioase a Principatelor-Unite la Paris.¹⁾ Alecsandri, îndurajat prin aceste semne neîndoelnice de bună voință, îndrăznește a încercă pe împăratul asupra proclamărei unirei desăvârșite. Napoleon însă îi spune că aceasta nu ar fi înțelept; căci ar fi o lovire fățișă în Convenție, pe când alegerea îndoită a fost numai folosirea de o stipulație nehotărîtă; sfătuește dar ca Români să nu facă acest pas, ci să caute a se recomanda Europei, prin înțelepciunea reformelor din lăuntru, precum s'au recomandat prin patriotismul de care au dat dovadă. «Pregătiți-vă, sfârșește împăratul, nu a silui evenimentele, ci a vă folosi de cursul lor.»²⁾

Dintre celelalte șase puteri, trei erau binevoitoare Românilor și trei potrivnice.

Cele bine voitoare erau Prusia, Sardinia și Rusia; cele două dintăiu din motive particulare, ele înșile umblând după unire și rotunjirea teritoriilor lor. Rusia, din cauza dorinței ei, pe de o parte de a slăbi pe Turci, întărind pe Români; apoi spre a lovi în Austria, nerecunoscătoarea ei dușmană; în sfârșit tinzind a sporî înriurirea ei în țările române, prin sprijinirea unei dorinți manifestate de toți Români.³⁾

Puterile protivnice alegerii îndoite erau acele ce combă-

---

¹⁾ In copia unei scrisori, nesubsemnate (Hârțile Rossetti) cetim: „ce projet d'une agence permanente à Paris n'a été présenté aux deux assemblées qu'à la suite de la promesse que Sa Majesté a bien voulu transmettre à son altesse par l'intermédiaire de M.V. Alecsandri, envoyé l'année passée en mission.“ (Scrisoarea este din 1860).

²⁾ Extras din Istoria misiilor mele politice. Napoleon III; trei audiënțe la palatul Tuileriiilor, de V. Alecsandri. Convorbiri Literare, XII, 1878. p. 41. Comp. Bamberger (l. c. mai sus nota 23) p. 324.

³⁾ Em. Kretzulesco, La Roumanie, Paris, 1859, p. 42.

tuse și manifestarea dorinței de unire în divanurile ad-hoc: Turcia, Austria și Anglia.

Aceasta din urmă însă lăsase mult din îndărătnicia cu care combătuse ideea unirii și se plecà pe calea de a se a-junge în politică cu Franța, din cauza intereselor ce o legau pe atuncea strâns de această țară. Anume Anglia fusese slă-bită prin primejdioasa răscoală a Cipailor din India, răscoală ce se sfârșise tocmai pe când Alexandru Cuza se alegea în ambele țări române (Ianuarie 1859). Se mai află Anglia aliată cu Franța în războiul cu China, războiu care luase sfârșit prin tratatul de la Tien-Tsin din 1858; dar nu fusese pe deplin lim-pezit, din pricina opunerei Chinejilor la ratificarea acestui tra-tat, ceea ce făcea să se prevadă reînceperea războiului (lucru ce se și întâmplă în 1860). ⁴⁾ În asemenea împrejurări, înjăle-gem cum de Anglia părăsiă prea strânsa ei legătură cu Aus-tria și cu Turcia, în chestiunea Principatelor, și se apropiă de politica franceză.

Aceste împrejurări explică, cum de Alecsandri izbuteste în destul de ușor a convinge pe lordul Malmesbury, despre drep-tatea cauzei Românilor. Ministrul englez începuse prin a primi foarte rece pe trimisul domnului român; îi repetă de mai multe ori, că scrisoarea pe care i-o adusese, o primește numai ca venită de la colonelul Cuza, întru cât însușirea lui de domn al Principatelor-Unite nu erà încă recunoscută; muștră apoi în destul de aspru pe Alecsandri, pentru cele întâmplate în Prin-cipate; pentru lovitura dată, prin îndoita alegere, integrității împărăției otomane, încheind că Anglia nu e dispusă a recu-noaște pe Cuza de domn al ambelor provincii. Alecsandri însă apără cu multă ghibăcie interesele Românilor, arătând cum la 1821, 1828 și la 1848 tot-deauna României ținuse cu Turcii și nu cu Rușii; apoi el atinge interesele materiale ale Angliei, amintind că, în timpul foametei din Irlanda, Anglia se ajutase foarte mult cu grânele române; în sfârșit că alegerea îndoită erà ne-apărată prosperității poporului român și neoprită de Conven-ția de Paris. În vorbele preschimbate în urmă, ministrul en-glez se arată din ce în ce mai blând și mai binevoitor, și când Alecsandri se sculă pentru a-și lua ziua bună, Malmesbury îi

⁴⁾ Lavisse et Rambaud, Histoire générale, XI, p. 651 și 678.

spuse că de acum înainte nu va mai numi pe Cuza de cât principele Cuza; de unde se vede, că ținuta atât de aprigă de la început a ministrului englez, erà calculată numai pentru a face efect. ⁵⁾

Anglia deci nu opuse o împotrivire serioasă la recunoașterea îndoitei alegeri a lui Alexandru Cuza.

Din potrivă, Turcia și cu Austria erau dușmanele statornice ale Românilor și nu puteau primi, din cauze mult mai adânci, întărirea acestui popor și consolidarea statului său. Aceste două imperii erau protivnicele firești ale ori cărei dezvoltări și întăriri naționale ale poporului român, de oare ce erau alcătuite din o mulțime, împestrițată de popoare, peste care nu puteau domni de cât atunci, când viața lor națională ar fi fost înăbușită. Ele erau deci de la sine aliate, întru a se împotrivi dorinței Românilor, de a trăi o viață mai liberă și mai vrednică de oameni. ⁶⁾

Turcia se temeă, că întărirea poporului român să nu-l ducă la desfacerea lui de împărăția otomană; iar Austria că întremarea lui să nu devină un centru de atragere pentru Români din Transilvania ⁷⁾, pe lângă că această întremare ar fi stinghirit exploatarea economică, proiectată pe o largă scară de Austria, în Principatele dunărene.

Dar nici Turcia, nici Austria, nu puteau întreprinde nimic alt ceva decât protestări contra alegerii domnitorului comun. Austria erà pe punctul de a intra în răsboiu cu Franța, din cauza chestiunii italiene; iar Turcia izolată nu putea îndrăzni nimic.

O veche simpatie de rasă uniă pe Napoleon cu Italienii. Ceea ce însă îl hotărî să intervină în favoarea lor și în contra

⁵⁾ Extract din istoria misiilor mele politice. Misia mea la Londra, de V. Alecsandri, Convorbiri Literare, XII, 1878, p. 85.

⁶⁾ Austria în Principatele Dunărene, București 1859, p. 6.

⁷⁾ De aceea în tot timpul domniei sale, Alexandru Ioan I este statornic dușmănit de Austria. L'Opinion nationale spune în 2 Februarie 1865, ceea ce se poate aplică la întreaga domnie a lui Alexandru Ioan I, că: „l'Autriche a tout intérêt a soustraire les Roumains de Transylvanie qui ne passent jamais la frontière sans dire je vais au pays — à la contagion et à l'exemple“.

regimului asupritor austriac, fură atentatele neconținute, pe care patrioții italieni le îndreptau în contra lui, mai ales acel al lui Orsini. În înțelegerea lui Napoleon cu Cavour la Plombières (30 Iuliu 1858), se stabilise bazele cooperării Franței la eliberarea Italiei de Austriaci. Napoleon să ajute Italianilor la cucerirea Lombardiei și a Veneției, iar Italianii să cedeze Franței Savoia și poate și comitatul Nisei. Napoleon, pentru a izbuti mai ușor, voiă să încurce în acelaș timp pe Austria și în Orient; dar pentru această trebuia slăbită și Turcia, pe care cu toate aceste, cu câțiva ani înainte, Franța o apăraseră. Napoleon susține deci și în Peninsula Balcanilor principiul său favorit, acel al naționalităților, încurajând pe Muntenegrenii în rascoala lor contra Turcilor, pe care ei îi bat la Grahovo (13 Mai 1858). Chestiunea nouelor hotare ale Muntenegrului se limpezește după placul cabinetelor din Paris și Petersburg, spre marea plăcere a celui din Viena. Tot pe atunci Franța și Rusia susțin pe Miloș Obrenovici la tronul Serbiei, și Scupcina silește pe partizanul Austriei, Karagheorghevici, să abdice (24 Decembrie 1858) iar Miloș este ales. Austria vreă să intervină cu armele; dar este oprită de Franța și de Rusia, în virtuțea tratatului de Paris.

Alegerea lui Miloș, este ratificată de Sultanul în 12 Ianuarie 1859. Câteva zile după aceea, Cuza este ales și în Muntenia (24 Ianuarie). Politica austriacă este ținută în șah pe Dunăre, și Orientul se umpleă de amenințare pentru curtea vieneză, tocmai în momentul când cauza italiană trebuia s'o nevoiască a întoarce către Occident toată luarea ei aminte și toate ale ei puteri. ⁸⁾

Napoleon aveă deci interes a sprijini planul Românilor, nu numai din principiu, ca partizan al naționalităților, ci încă și pentru a încurcă pe Austria. De aceea în cuvântarea de deschidere a corpurilor legiuitoare din 8 Fevr. (27 Ian.) 1859, reflectând asupra celor petrecute în alcătuirea Convenției de Paris, Napoleon spune, că „guvernul vienez și al meu, o zic cu părere de rău, s'au găsit în desacord asupra chestiilor principale, și a trebuit un spirit de împăciuire, spre a se ajunge

⁸⁾ Debidour, Histoire diplomatique de l'Europa, Paris II, 1891, p. 183. Comp. Lavissee et Rambaud, Histoire générale XI, p. 267 și 518.

la deslegarea lor. Ast-feliu spre exemplu, nu s'a putut sfârși reconstituirea Principatelor române, fără numeroase greutăți care au mărginit mult deplina satisfacere a legiuitelor lor dorințe, și dacă ne-ar întrebà cineva, ce interes are Franța în acele ținuturi îndepărtate, udate de Dunăre, aș răspunde, că interesul Franței este pretutindene, unde e vorba de a susține o cauză dreaptă și civilizatoare. ⁹⁾

Pentru susținerea Românilor erà să lucreze mult și Rusia care se află în armonie de vederi cu Franța. Rusia concentrase trupe numeroase la hotarele Galiției, și ziarele rusești atacau cu violență politica austriacă. Gazeta de Augsburg spune că „lovirile suferite de Austria în chestia Serbiei și a Principatelor sunt pricinuite mai mult prin înriurirea Rusiei decât prin acea a Franței. ¹⁰⁾ Ziarele austriace care, la început, nu conțineau nici un cuvânt asupra alegerii domnitorului român, venind la ordinea zilei adunarea unei conferinți la Paris, spre a se rosti asupra acestei alegeri, încep a da glas. In Oesterreichische Zeitung, o corespondență din Paris arată că: „guvernul francez este hotărât a apăra cu toată energia alegerea lui Cuza și prin urmare desăvârșita unire. Rusia este firește de aceeași părere, fiind că Principatele ca și Serbia au să ajungă Piemontul ei. Ori și cum această chestiune cuprinde mugurul unor mari evenimente«. ¹¹⁾

Aceste mari evenimente nu puteau nici într'un caz să fie o intervenire armată în Principate. Intr'adevăr cum spune prea bine Ioan Alecsandri, agentul Principatelor-Unite la Paris; »Dacă s'ar anulă alegerea lui Cuza și s'ar ordonà o alta, adunarea munteană ar realege pe acelaș domn, și dacă s'ar convocà alte adunări, aceste ar susțineà încă cu mai mare putere principiul domnitorului comun, ne mai fiind ele acuma sub presiunea caimacamilor. Dacă ar fi să se împună domnul de vre-o putere, s'ar calcà încă mai mult Convenția, de cum a calcat'o Românii«. ¹²⁾

⁹⁾ Moniteur Universel, 8 Février 1859.

¹⁰⁾ Gazeta de Augsburg reproducă de Românul, 7 Februarie 1859.

¹¹⁾ Reproducă de »Românul«, 10 Februarie 1859.

¹²⁾ Memoriul lui Ioan Alecsandri din 4 (16) Februarie 1859 reproduc de A. Papadopol-Calimah, Scrieri diverse, (manuscript în Academia română), p. 10 și urm. L'Autriche et le prince roumain Paris, 1859, p. 24 aduce

Apoi este de observat că o asemenea impunere nu s'ar fi putut face de cât manu militari, și o execuție militară, conform Convenției, nu eră învoită de cât din comunul consimțământ al tuturor puterilor, consimțământ absolut cu neputință de obținut, în starea de atunci a politicei europene. Cât despre o intervenire năprasnică a Austriei, ea eră înlăturată, din cauza relațiilor ei cu Franța în chestia italiană. Turcia nu putea nici ea interveni, din cauza Rusiei care avea mânele libere, de când Austria se îndușmănise cu Franța.

Prin urmare confirmarea alegerii lui Cuza eră asigurată, și aceasta se și prevedea cu destulă pătrundere de organele românești ale timpului: Românul, Șteaua Dunărei, etc.

Cum se auzise în Constantinopole despre îndoita alegere a lui Alexandru Cuza, Poarta trimisese puterilor garante un memorandum care sfârșia, »arătând primejdia ce ar izvorî pentru Europa, dacă puterile nu ar mențineă hotărârile lor. Consecvența stărei actuale de lucruri va fi chemarea ambelor adunări la Focșani, întocmirea unui guvern central unionist în București și desăvârșita înființare a unirei. Agitarea și anarhia au ajuns la un grad așa de înalt, încât dacă Europa nu va mijloci pentru restabilirea ordinii, peste pușin va izbucni un războiu civil, al căruia tristă urmare va fi dărăpănarea nu numai a acestor țări ci a staturilor vecine.«¹³⁾

Puterile hotărîră convocarea unei conferinți, spre a cercetă îndoita alegere. Austria până într'atâta dușmăniă alegerea lui Cuza, încât prin ziarele ei, mergea până a susțineă o politică, pe care o crezuse când-va mai primejdioasă încă intereselor sale: înălțarea unui principe străin pe tronul Principatelor Unite.¹⁴⁾ Pornirile dușmănești ale puterilor protivnice unirei

aceleași argumente: »Mais les deux assemblées ne consentent pas a se déjuger et mommant de nouveau le même prince, casseraient-on les assemblées? Et si le corps électoral acclamait les mêmes députés, casseraient-on le corps électoral? Il faudrait donc gouverner le pays dictatorialement! Mais qui aurait la dictature? Un pacha turc ou un Feldmaréchal autrichien?«

¹³⁾ Românul, 9. Aprilie 1859. Comp. Interpelarea lordului Fitz-Gerald în camera engleză, reproducă de Românul, 3 Martie 1859.

¹⁴⁾ Oesterreichische Zeitung spunea bună-oară: »s'ar pregăti în diplomație proiectul de a se rîdica un prinț străin pe tronul Romăniei, spre a se împăciui pe unioniști. Ast-feliu se speră a se scăpa de alegerea nelegală a lui Cuza«. Reproducă de Românul, 21 Februar 1859.

erau însă alimentate și de intrigile din țările române. Negri spune în o scrisoare din ¹⁴/₂₆ Martie 1859 către domnitor, că »intranșii și ambițioșii, mai ales din Muntenia, s'au pus în campanie, spre a împiedecă izbutirea îndoitei alegeri«. ¹⁵⁾ Se răcise în curând entuziasmul momentan ce cuprinsese pe frunțașii Țării Românești, în ziua de 24 Ianuarie.

Pe când însă presa vieneză, notele turcești și intrigile din lăuntru combăteau astfel alegerea lui Cuza de domn comun al ambelor țări române, în camera engleză, deputatul Roebuck o sprijineă și încurajă, spunând că el ieă o mare parte la speranțele Românilor și așteaptă ca ei, în loc de a fi sclavii diplomației europene, vor pastră propria lor demnitate și vor asigură neatârarea lor, fără concursul nimărui«. ¹⁶⁾

Turcia însă mai întrebunță și alte mijloace, potrivite cu firea ei, pentru a scăpă de amenințătoarea unire, personificată acuma în alesul Românilor. Ea pregăteă doue tabere, una la Varna și alta la Șumla, care de o camdată trebuiau să slujască numai pentru manevre, dar care la vreme de nevoie puteau să dobândească și altă menire. ¹⁷⁾ Cu întocmirea acestor tabere pare a stă în legătură un complot descoperit în București în ziua de 30 Martie, complot ce tindeă la răpirea vieței domnitorului, prin o mașină infernală. ¹⁸⁾ Din instrucția făcută, reiese că toți cei ce luase parte la acel complot erau străini, veniți mai ales de peste Dunărea, unii din ei originari din Austria.

¹⁵⁾ Scrisoare originală în Hârtiile Rossetti. Reprodusă în Arhiva XII, 1901, p. 66.

¹⁶⁾ Reprodus de Românul, 3 Martie 1859.

¹⁷⁾ Românul, 17 Martie 1859. Despre trimiterea de trupe turcești către acele două puncte, vorbesc mai multe acte ale timpului. Vezi scrisoarea lui Negri c. domnitor din ¹⁴/₂₆ citată mai sus nota 77. Altă scrisoare din ¹⁴/₂₆ Aprilie (Hârtiile Rossetti. Arhiva, cit. p. 67). O a treia scrisoare din ¹¹/₂₃ Mai (Ibidem. Arhiva p. 69), spune: »Toutes les fois que nous avons exprimé quelques craintes là dessus aux ambassadeurs de France et d'Angleterre, ils nous ont toujours dit et formellement assuré, que dans aucun autre cas ces troupes n'entreraient chez nous, si ce n'est lorsqu'une autre puissance y entrerait. Nous croyons qu'il faut néanmoins avoir cette éventualité en vue et penser dès à présent ce qui l serait utile de faire, au cas où elle serait mise à exécution«.

¹⁸⁾ Depeșa lui Goleșcu din Paris din 2 (14) Aprilie. Românul 4 Aprilie 1859.

Făptașii sunt dați judecăței, dovediți și osândiți la pedepse destul de grele.¹⁹⁾ Cezianu, deputat din adunarea munteană, ce fusese întrebuițat de poliție ca instrument pentru descoperirea faptei și după aceea implicat și el în complot, »arată că un croitor care ar umblă în aceste treburi, îi spusese că alegerea lui Cuza este neplăcută Austriei și Turciei și că chiar boierilor nu poate fi pe plac, și mai cu samă principilor Știrbeiu și Brancovanu, și că se hotărășe de aceea omorârea lui Cuza. Evreul Șain spune la rândul lui că Cezianu îi spusese că comerțul merge rău de tot, și aceasta numai din pricina alegerii lui Cuza; că acel ce s'ar găsi să-l curățe de pe drum ar face un mare bine țarei«. Aceste arătări caracterizează în destul de limpede ținta urmărită de complot.²⁰⁾

Conferența se întrunî în ziua de 17 Apr. (26 Mart) 1859 în Paris. Musurus-Bei, reprezentantul Turciei, ambasador din Londra, protestează contra îndoitei alegeri a lui Cuza și cere aplicarea dispozițiilor tratatului de Paris. În ședința din 19 Aprilie, de Hübner reprezentantul Austriei se unește cu propunerea Porței și cere ca conferența să iee măsurile de siluire în contra încălcării voinței europene din partea Românilor. Celelalte cinci puteri însă, după o prealabilă înțelegere, hotărăsc că: »de și alegerea nu este conformă cu înțelesul Convenției, totuși pentru astă dată, și în chip excepțional, să se numească. Cuza de domn al ambelor țări, pe cât timp va trăi el«. În zadar ambasadorul Turciei caută să arăte, că o astfel de recunoaștere, numai pentru viața lui Cuza, ar expune țările române la complicări, neaparată urmare a unei ocârmuiri concentrate în o singură mână. Cele cinci puteri răspund Turciei că, dacă se va primi propunerea lor, se va hotărî tot odată ca ori-ce nouă lovitură în dispozițiile Convenției, dacă nu ar fi revocată îndată de Gospodar, ar da cazul ca puterile să se înțeleagă asupra mijloacelor de constrângere ce ar fi de întrebuițat.

Răsboiul între Franța și Austria izbucnind însă curând după aceea (29 Aprilie 1859), Turcia stă în așteptare, spre a

¹⁹⁾ Asupra complotului, vezi Steaua Dunărei 22 Iunie; Naționalul 31 Martie și 14 Iunie 1859. Sentința publicată în Naționalul, 16 August 1859.

²⁰⁾ Depunerea lui Cezianu, în suplimentul la Naționalul No 53. A lui Șain, în Anunțiatorul român, 15 Ianuarie 1859.

vedea pe partea cui se va plecã izbãnda, și a luã o hotãrire în consecvență. Franța eșind învingãtoare (Pacea de la Villafranca, 11 Iulie 1859), Turcia și Austria sunt nevoite, prin protocolul din 24 Septembrie 1859 a recunoaște îndoita alegere a lui Alexandru Cuza ca domn al Principatelor-Unite pe timpul vieței lui, și cu îndatorirea ca el sã nu mai aducã o nouã atingere Convenției de Paris.²¹⁾

Aurel C. Popovici.

În loc de altã caracterizare a vieței și operei acestui mare bărbat al nostru, lãsãm sã urmeze, de o cam datã, traducerea urmãtorului articol, publicat în „*La Tribune de Genève*“, pușin dupã moartea lui întâmplatã la 10 Februarie 1917, sub titlul: „*Moartea unui mare patriot român din Transilvania.*“ Articolul e acesta:

În tãcere, departe de nenorocirile și ruina țerei sale, marele patriot român Aurel C. Popovici moare la Geneva, unde a venit sã caute liniște și tãmãduire.

Viața lui Popovici a fost întreagã de-o neobositã și curagioasã activitate, pusã în serviciul țerei sale de naștere, Transilvania, pe care ar fi voit s'o vadã liberã de jugul maghiar.

În 1892 își publicã Popovici prima sa carte *Chestiunea romãnã în Transilvania și în Ungaria*. Aceastã lucrare, tradusã în toate limbile, a avut un succes considerabil. Suferințele Romãnilor din Ungaria erau înfãțișate aici într'un mod uimitor. Stãpãnirea ungureascã persecutã pe Popovici, care a fost condamnat la patru ani închisoare. Pentru a scãpã de osãndã, Popovici se refugie la București, unde publicã în 1906 o lucrare capitalã *Statele Unite alã Austriei Mari*, lucrare numai decãt opritã în Ungaria.

Un profesor dela universitatea din Paris, domnul Ch. Andler, a publicat în 1915 o carte *Pangermanismul* în care aratã opera sãvãrșitã de marele patriot român.

„Atunci apãrũ un mare parlamentar, care a întors termenii problemei și, dintr'o loviturã, dacã ar fi fost ascultat, șansele pãcii ar fi crescut infinit, fãrã ca sã coste vre un sacrificiu ambițiunilor austro-ungare. Aurel C. Popovici, Romãn din Lugoj în Transilvania, cunoșteã suferințele popoarelor innãbușite de brutalitatea maghiarã. Într'o carte faimoasã, el propunea sã se organizeze „Statele Unite din Austria mare“. Acest plan aveã meritul de a fi pacific. Dacã este o forță, împotriva cãreia nimeni nu poate nimic, aceasta este prietenia încrezãtoare între popoare. O Austro-Ungarie care, în cutele liberalismului ei imperial, ar fi adus siguranța pãcii națiunilor balcanice, ar fi avut-o toți de aliatã și n'ar fi aflat nici o împotrivire la statele din Orient.“

²¹⁾ Bamberger l. c., p. 325. Protocolul în Archives diplomatiques, 1866, Paris, p. 161.

Acest proiect grandios, se zice, că a fost îmbrățișat de arhiducele Franz Ferdinand, dar moartea moștenitorului de tron a făcut să se zădărnicească toate speranțele.

E un fapt sigur, că arhiducele a avut strânse legături cu Popovici, pe care-l ținea în înaltă considerație.

Ziua de 1 August 1914 îl surprinde pe Popovici bolnav la Ostende, unde făcea cură. El s'a reîntors la Viena, apoi în Elveția, mai întâi la Zürich, apoi la Geneva, unde petrecea de doi ani. Declararea de războiu a României l-a sgudivit cumplit.

Puțin după aceea, cetind comunicatele alarmante, starea sănătății lui s'a înrăutățit și diabetul, de care suferea, l-a doborât la vrâstă de 53 de ani. Corpul marelui om, care a fost îmbalsamat, se odihnește într'un cavou al cimitirului Saint-Georges. Dorințele lui Popovici vor fi împlinite, dacă întâmplările războiului îl vor îngădui să-și doarmă odată somnul de veci în pământul țerii românești. Cu el dispăre unul din cei mai mari protagoniști ai idealului român. Opera sa a fost considerabilă și influența lui se va perpetua.

Acest mare om lasă o văduvă și trei fiice, toate patrioate înfocate; două dintre ele sunt infirmierele Crucii Roșii Internaționale.

Latinitatea limbei române

de Aurel C. Popovici.

— Fragment dintr'un capitol scris la 1916 în „*La Question Roumaine en Transylvanie et en Hongrie. Avec plusieurs tableaux statistiques*“. Librairie Payot Lausanne—Paris 1918. —

Românii, trăind veacuri dearându-l în comunitate religioasă cu popoarele slave, religiunea greco-ortodoxă a Românilor fiind prin excelență religiunea Slavilor orientali, multe cuvinte slave s'au introdus cu modul acesta în limba română. Totuș, chiar și în limba bisericească Românii au păstrat fondul latin al limbei lor. Iată cuvinte de origine latină în limba românească a Bisericei: *Domnul Dumne-Zeu* (Seigneur Seigneur-Dieu), *Cristos Fiul* (Christ le Fils). *Sânta Maria*, *Sânta Scriptură* *Sânta Treime* (Ste Trinité), *inger* (ange), *diavol* (diable), *rugăciune* (prière), *altar* (autel), *preot* (prêtre), *popa* (prêtre dela latinescul popa), *botezare* (baptiser), *crezul* (le crédo), *cruce* (croix), *creștin* (chrétien), *creștinătate* (chrétienté), *toată fapтура omenească* (tout être humain), *toată suflarea creștină* (toute âme chrétienne), *sufletul* (l'âme), *cugetul bun* (la bonne conscience), *pomul cunoștinței binelui și răului* (l'arbre de la science

du bien et du mal), *cuminecare* (communier, dela latinescul comunicare), *cuminecatura* (communion), *serbare* (fêter dela latinescul servare), *serbătoare* (fête), *păgân* (payen), *anul nou* (le nouvel an), *crăciun* (Noël, dela latinescul creationem), *nașterea Domnului* (Naissance du Seigneur), *paresima* (carême, dela latinescul quadragesima, italienește quaresima), *Dumineca Floriilor* (Dimanche des Rameux, dela numele serbătoarei romane Floralia), *săptămâna patimilor* (semaine sainte, des passions), *Vinerea Mare* (Vendredi Saint), *Paște* (Pâques), *Invierea lui Isus* (Résurrection de Jésus), *Înălțarea Domnului* (Ascension), *Rusalii* (Pentecôte, dela numele serbătoarei romane Rosalia) etc.

Urmează de sine, că istoria de 18 veacuri, în care Români au trăit și luptat în Dacia lui Traian, înconjurați de atâtea popoare streine, și adese-ori invadați de ele, a lăsat urme în viața și în limba lor. Precum Latini Occidentului au îndurat, în evul mediu, plaga și influența hoardelor germane — în sensul larg al cuvântului — Români au trebuit să le îndure pe ale celorlalte popoare. Se știe că, de exemplu, în Italia, Longobarii în Lombardia, Ostrogoții lui Teodoric în nord-est, Normanzii în sud și alți barbari au lăsat urme în istoria acestei nobile țeri. E, deci, foarte explicabil să afl, după invasiunea barbarilor lui Odoacru, Genserich, Totila, Alboin etc. în istoria Italiei nume ca acestea: *Uberti*, *Lamberti*, *Oderigo*, *Adimar*, *Gheradini*, *Ardinghi*, *Guelphi* și *Ghibelini*, *Manfredi*, *Ubal dini*, *Ugolino* etc. toate nume de origine germanică. Scriitorii germani Woltmann, H. Stewart Chamberlain și alți pangermaniști ar voi să revendice pe *Dante Allighieri* însuș pentru rassa germanică, pretinzând că numele său n'ar fi decât corupțiunea numelui german *Alldiger*, că mamă-sa ar fi fost o Gothe de Ferrare, etc. Asemenea derivă aproape pe toți reprezentanții Renașterii italiene, a acelu splendid »Risorgimento« din tulpinile germanice ale Italiei. Pentru ei *Lionardo da Vinci* nu e decât italianizarea lui *Leonhard Winke*, *Guido Reni* nu e decât un *Rein* oarecare, *Tiziano* n'ar fi decât un »Herr Tiez«, etc.

Asemenea numele france, ce se cetesc la începutul istoriei Franței, precum Dagobert, Chilperich, Frèdegonde etc. sunt înfățișate de pangermaniști ca »probe« pentru teza lor că Fran-

cezii ar fi de jumătate »Germani« de origine francă, burgondă, normandă etc. Dar chiar dacă ar fi așa, eu nu văd cu ce drept se îngâmă Germanii cu puritatea lor de rassă? Germani sunt cei care au probat originea slavă a lui Luther, a lui Lessing și a lui Bismarck însuș și originea scoțiană a lui Kant. Și apoi marile autorități literare, științifice, politice și militare germane care răspundeau și răspund la numele de *Treitschke*, *Nietzsche*, *Delitsch*, *Virchow*, *Lützow*, *Litrow*, *Bülow*, *Jagow*, *Schmettow*, *Réventlow*, *Tschirschky*, *Gallwitz*, *Markwitz*, *Klausewitz*, *Willamowitz*, *Tirpitz* etc. un poartă nume ca Rușii *Gortchakow*, *Aksakow*, *Brussilow*, ca Bulgarii *Stambulow*; *Malinow*, ca Serbii *Pawlowitch*, *Jankowitch*, ca Cehii *Pitch* etc.? Și nenumăratele mii de nume geografice ale Prusiei și Saxoniei etc., care sunt toate slave! Iată câteva în goana condeiului: *Pankow*, *Chemnitz*, *Réduritz*, *Liegnitz*, *Döberitz*, *Breslau* (Pre-slavia), *Stargard*. Apoi *Köln* (Agrippina), *Vienne* (Vindobona), *Aachen* (Aquae Sextiae). Insuș numele de »Prusia« nu e decât corupțiunea cuvântului slav »Bo-Russia« care înseamnă, dacă nu greșesc, Rusia de jos. Și apoi limba germană conține o mulțime de cuvinte de origine streină, întrebuintate în fiecare moment: Kaiser (Caesar — Kaesar), Residenz, Thron, Prinz, Regent, Majestät, Nation, Revolution, Etat, Staat, Monarchie, Republik, Aristokratie, Kanzlei, Akte, Dokument, Testament, Politik, Justiz, Mandat, Parlament, Advokat, Referendar, Prozeß, Metall, Kupfer, Armee, Corps, Division, Bataillon, Kommandant, Regiment, Kompagnie, General, Infanterie, Artillerie, Kavallerie, Sanitäts-Kolonne, Train-Truppe, Marine, Admiral, Lieutenant, Musik, Konzert, Piano, Oper, Theater, Chor, Orchester, Melodie, Harmonie, Universität, Lyzeum, Gymnasium, Akademie, Professor, Student, Direktor, Redakteur, Philosophie, Psychologie, Physiologie, Mode, Kravatte, Taille, Dame, Façon, Religion, Priester, Kreuz (dela latinescul crux), Kommunion, Literatur, Parade, Kanonade, Fusillade, Bombardement, Sequestrierung, Kolonisierung, Organisierung, Germanisierung, Explodierung, Kapitalisierung, Champanisierung, Materialisierung, *Kultur* — *Bankrott* . . .

Și apoi verbe și adjective ca acestea: zivilisieren, kopieren, krepieren, probieren, studieren, fabrizieren, diktieren, konturieren,

produzieren, laméntieren, inspizieren, redigieren, soldieren, garnieren. Fein, falsch, komisch, dramatisch, authentisch, poetisch, nobel, elegant, manieriert, kostumiert, frisiert, riskiert, kapriziös, zentral, minimal, maximal, charakteristisch, reformatorisch, reflektorisch, relativ, absolut etc. etc.

Limba maghiară încă e plină de cuvinte de origine slavă și germană. Germani și Maghiari nu sunt deci bine veniți să ne vorbească de influențe streine asupra altor popoare și limbi.

E deci foarte natural, ca Românii, cari au trăit timp de 18 secole în legătură mai mult sau mai puțin strânsă cu atâtea popoare, încă să fi păstrat pécetea acestor număroase vicisitudini. Se găsesc, firește, nume slave și grecești între principii Românilor, cuvinte de origine streină în limba lor și influențe streine în instituțiunile lor bisericești și politice. A fost un timp, când limba slavă eră exclusiv întrebuințată în bisericile românești și când limba română se scria cu litere slave, cirilice. Dar precum Latinii Occidentului au rămas, cu toată invasiunea triburilor streine, Romani sau Gallo-Romani, și Românii și-au conservat naționalitatea lor daco-romană, limba lor neolatină. Rând pe rând au fost Goți, Gepizi, Avari, Huni, Slavi, Cumani, Biseni, Pecenegi, Maghiari, Tatari, Turci cari au călcat în picioare țerile române, amenințând să nimicească națiunea. Românii, o insulă perdută în acest ocean a cărui valuri spumegânde puteau să o înghită în fiecare clipă, au luptat mult, au suferit mult, dar au reușit să se mențină ca popor latin. Bonfinius, celebrul istoriograf al regelui Matia Corvinul, vorbind de istoria Românilor declară în cronică sa — în secolul XV — că ei i-au făcut impresia că s'au luptat mai mult pentru păstrarea limbei decât a vieții lor («non tantum pro vitae quantum pro linguae incolumitate certasse videntur»). Poți-te miră, dacă, în acest edificiu aproape de două ori milenar al națiunei române, afli, pe lângă fundamentul puternic și materialul principal de construcțiune care sunt dela Roma, și pietre și cărămizi care nu sunt de proveniență romană sau latină? De sigur, nu. Din contră, toți istoriografii serioși sunt uimiți, văzând cum acest mic popor de latini, întemeiat în 106 după Christos de marele împărat Traian în Dacia, (*Dacia victa et viribus ex-*

hausta), a transformat această provincie într'o Dacie fericită, (*Dacia felix*), cum a resîstat mai târziu, cu o vînjosie extraordinară, tuturor vijeliilor năvălirilor barbare, concretisînd experiențele sale, de două ori milenare, în zicalele sale faimoase: »*Românul nu piere*«, pentrucă »*Apa trece, pietrele rămân*«.

Trad. Ioan Georgescu.

Al. Vlahuță.

Miercuri 19. Noemvrie 1919, la 7 dimineața s'a săvârșit din viață poetul care însemnă cea mai mare glorie a noastră literară și sufletul cinstit și cald în care pălăia cea mai frumoasă iubire de țară.

Suferința multă a răsboiului li biruise în anii din urmă trupul încetul cu încetul. Căci n'a fost durere obștească, în vremea cumplitelor noastre încercări, care să nu-i fi chinuit cu cruzime sufletul. Refugiul nu-i cruțase nici chiar mizeriile fizice pe care poetul, discret și modest, n'a vrut să le îmblânzească prin favoarea nimănui. În Moldova bătuită de foamete, de frig, de boli, poetul Vlahuță a fost un simplu număr în mulțimea de martirizați ai iubirii de țară. În vreme ce aici, dușmanii îi pustiau casa, din care făcuseră un grajd, el, bolnav și bătrîn, cu o mână de prieteni și cu o mână de lucruri, rătăcea într'o căruță fărâneasă de-alungul drumurilor moldovene semănate de suferință. Eră un calvar pe care îl îndură cu seninătatea unui luminat al idealului. Și în odăița din Bârlad unde primea pe cei ce-l căutau, credința biruinții învăluia sufletele, religios ca o mireasmă de tămâie.

Dar suferința îi cotopea puterile. Clipă cu clipă, sufletul și trupul trebuiau să ndure asprimea nemiloasă a durerilor. Vlahuță eră însă dintre înțelepții ce nu prețuesc viața de cât prin biruința ei de fiecare zi asupra morții. Și 'n fiecare zi, sufletul lui mare, eră un biruitor al morții, prin fapta bună pe care o aruncă oricui, în mulțime, prin cuvântul său, muiat în bunătate și înțelepciune, prin gândul totdeauna fremătător de credință. Eră dintre cei ce pot să-și numere seara faptele bune ale zilei.

Și aceeași înțeleaptă luptă de cucerire a vieții, a dus-o până 'n clipa din urmă. Activitatea lui publicistică din anul acesta e o mărturie. Iși scria adeseori articolele inimoase și calde de credință, rezemat între perne sau în lungile sale însomnii, fără să țină seamă oboselii. Cei care i-am fost aproape știm cu câtă seninătate și stoicism își presimțea, își așteptă sfârșitul, maestrul și prietenul nostru neprețuit. Nici-un cuvânt despre suferința lui fizică nici-un cuvânt de descurajare. Ca un filosof antic își pregătea frumusețea morții, liniștit și scrupulos, și în privirea caldă cu care își învăluia întotdeauna prietenii, nu simțiai decât îngrijorarea pentru durerea celor ce-l vor pierde. Poetul își pregătea, frumoasă cum îi fusese întreaga viață, această ultimă „predare“ a celui ce-și făcuse toată datoria.

Când, cu trei patru zile înainte de a muri, se întorsese de la Cîmpina

unde își căutase o scurtă odihnă, cuvântul cu care își primea cunoscuții, ce nici nu-i bănuiau atunci sfârșitul, a fost acesta:

— E bine să mori în casa ta. Și m'am întors!

Iar două zile după aceea, când doctorii îi stau îngrijați la căpătâi, el își pastră aceeași resemnată voioșie. Dintre perne își întâmpină prietenii cu gluma ce nu mai putea lăsa nici-o îndoială: *Morituri te salutant!*

S'a stins apoi liniștit, aproape fără agonie, păstrându-și până'n clipa din urmă întreaga lumină a conștiinței. Ai fi zis că nu rămăsese în trupul acela chinuit de suferință mută, nici-o picătură de viață ce să nu fi fost trăită, până la urmă conștiincios și înțelept. Vlahuță n'a cunoscut spaima morții. Sufletul său întreg și-l retrăsese par'că clipă cu clipă în pâlpăiala cuminte și înțelegătoare a ochilor în care nu puteai citi durerea luptei. Din pragul vieții, el se 'ntorcea încă odată către tot ce-i făcuse până atunci bucuria și noblețea existenței sale. Și noaptea din urmă, și-a petrecut-o recitind versuri latinești sau italienești, minunându-se de frumusețea imaginilor, minunându-se de frumusețea limbii. Între cei ce îi stau la căpătâi, maestrul oficia par'că o misterioasă și ultimă ceremonie a artei.

Așa s'a stins omul acesta în care trăia încă cea mai frumoasă epocă a literaturii noastre și care și din viață își făcuse o adevărată operă de artă. Și ultimul cuvânt așa i-a fost: *Mi-am făcut toată datoria!*

Pentru cei care în anul din urmă i-am fost tovarăși de muncă, și la „Dacia“, și la „Lamura“ pe care o înființase de curând, amintirea lui Vlahuță rămâne îndeeunul viu către cinste și frumos. În fața mormântului său proaspăt ne plecăm genunchii îndurerați. I-am pierdut numai trupul. Sufletul însă, îi va rămâne amestecat în lucrurile cu care a trăit și pe care le iubea. El va rămâne pentru totdeauna zeul nostru familiar.

Al. Al. Busuioceanu.

Să părăsești toată liniștea și toate bucuriile vieții, să petreci nopți fără de somn și zile de muncă și — ceea ce pentru o inimă simțitoare este de zece ori mai grozav — să te dai pradă calomniei cu toate urmările ei pentru a scăpa lumea de înșelători, de asupritori cruzi, de bandiți și de tirani — aceasta este o dovadă de virtute eroică și merită fără restricție acest nume.

Burke.

În mișcările unei revoluții este o măreție care se comunică și caracterelor; une ori ea face mari sufletele cele mai vulgare în raport cu evenimentele la cari ele iau parte. Oamenii ușurațici și corupți la începutul acțiunii ajung încetul cu încetul tot așa de serioși, de devotați, de tragici ca și cugetarea ce-i învăluie și-i ridică în vârtejul său.

Lamartine.

Și Dărul alb e lucru mare pentru cine vrea să știe
Și a ști să-l porți e, poate, cea mai grea filosofie.

Vlahuță.

Cuvântul . . .

Ca'n basme-i a cuvântului putere ;
El lumi aevea-ți face din păreri,
Și chip etern din umbra care piere,
Și iarăși azi din ziua cea de ieri.

El poate morții din mormânt să-i cheme,
Sub vraja lui atotputernic ești,
Străbați în orice loc, în orice vreme,
Și mii de feluri de vieți trăești.

Te-atinge doar, și tu — o biată clipă
Ce tremură 'ntre două veșnicii —
Privești de sus a lumilor risipă,
Și toat' a lor deșertăciune-o știi.

Aprinde'n inimi ură, sau iubire, —
De moarte, de viață-i dătător,
Și neamuri poate'mpinge la peire,
Cum poate-aduce mântuirea lor.

* * *

Voi, căror vi s'a dat solia sfântă
De preoți ai acestei mari puteri,
Voi, în al căror suflet se frământă
Intunecate valuri de dureri

Și gânduri de-un întreg popor gândite —
Nu duceți minunatul vostru dar
Ofrandă mâinilor nelegiuite,
Ci ca pe sfânta masă din altar

A'mpărtășirii taină prea curată,
Așa cuvântul să vi-l pregătiți —
Ca mii de inimi la un fel să bată,
Și miilor de veacuri să vorbești.

A. Vlahuță.

Pădurile noastre.

Ciudat cum noi, Românii, n'am păstrat dragostea pădurilor. Și doar suntem copiii codrului, prin jumătate din trecutul nostru. Doina acolo am învățat-o, acolo am crescut și ne-am înmulțit, de acolo am roit la câmp. Și arme din stejarii lui ne-am făcut și mântuire în lăuntru lui ne-am aflat, de câteori un val mai negru a trecut peste noi. Și ce valuri au trecut peste noi!... O, nu se va putea zice că nu ne-a iubit pădurea și nu ne-a purtat de grijă. În toate cântecele de demult ale poporului nostru aflăm răsunetul acestei iubiri seculare.

Eu mă duc — codrul rămâne,
Plânge frunza după mine . . . .

Cântecele poporului nostru! Amintiri vechi și ele, puse la muzeu — ca toate lucrurile bune și cinstite, cari-au fost pe vremuri mândria noastră, puterea și podoaba vieții noastre. Incetul cu 'ncetul ne așezăm în muzeu toate darurile și bogățiile firii noastre, tot sufletul nostru — frumosul nostru suflet de odinioară.

Ce trist își cântă codrul doina înstrăinării lui — căci acum el pleacă, și noi rămânem! Nu-l auziți? În bubuitul greu al topoarelor, în țipătul de bestie lacomă al ferăstraelor, în șuetul plutelor ce lunecă pe mândrele ape ale munților noștri — robite și ele, săracele — eu, zi și noapte, aud jalea codrului care se duce. Și uneori mi se pare că au ceva tâlhăresc în iuțeala cu care-o zbughesc din pădure, vagoanele 'ncarcate . . . . Parc'ar fugi c'o pradă. Ce trebuie să-și spună vulturii când văd ei, de sus, năprasnica surpare a împărăției lor, pe care erau deprinși s'o creadă veșnică!

Se duc pădurile noastre. Ca niște răni rămân urmele lor. Răni de moarte pe trupul țării. Ai zice că 'ncepe sfârșitul lumii noastre. Munții Neamțului înfățișează priveliști de ruină, Vrancea e devastată, pe Lotru se năruie stâncile de jarul uscăciunii . . . Din toate părțile se părăduesc puterile pământului și ocrotirea neamului, — prin toate rănile acestea curge sângele țării noastre. Și noi par'că habar n'am avea. Anii de secetă se întesesc, vânturi din ce în ce mai grozave trec peste holdele noastre și le svântează, vara pe câmp și-e jale să te uiți, pe luncile apelor

nici iarba nu mai crește — și noi zicem că toate astea sunt valuri ale soartei. . . . Ce poți să faci? Cum o vrea Al de sus . . .

Nu ne iubim copacii. Când s'au tăiat în Paris doi arbori, ca să facă loc aceluia prepeleac monstruos care se cheamă Turnu Eiffel, a fost o indignare generală; toată presa franceză a protestat, parc'ar fi fost vorba de distrugerea unui monument național. Vai, noi nu mai avem religia amintirii nici pentru oameni!

Vom putea oare sădi vr'odată în inima copiilor noștri dragostea naturii, sau cel puțin, respectul operelor ei? Pe scoarța bătrânilor copaci dela Agapia și dela mănăstirea Neamțului am văzut, în litere de o palmă, săpate adânc numele atâtor hemesiți de celebritate, cari cred că generațiile viitoare trebuie numai decât să știe c'au făcut și ei odată umbră pământului acestuia și . . . ofensă podoabelor lui. Dealungul drumurilor, pomii roditori, sădiți de milostivii cari s'au strădănuți, ca să lese o pomană după ei, bieții pomi roditori ai nimănuia ș'ai tuturor, sunt vara cu atât mai batjocoriți și mai ciumpăviți, cu cât ramurile lor au fost mai încărcate de roade. Răsplata celui bun și darnic! În alte țări florile și fructele grădiniilor publice sunt lăsate în paza trecătorilor. La noi când înfloresc teii la șosea — e o adevărată sălbătăcie: nici crengi nu le mai rămân bieților copaci. În alte țări e o zi mare »sărbătoarea arborilor.« Nu e copil de școală care să nu-și sădească în ziua acea copăcelul lui, cu grijă, cu dragoste și cu frumosul gând că aduce și el pe lume părțica lui de bine, că se leagă și el prin ceva cu pământul care-l hrănește. La noi — ce drumeț nu-și face băț, codirișcă la biciu sau gânj la căruță din nuelușele fragede plantate pe marginea șoselelor? Nu-i răutate, nu-i plăcerea de a strică. E un obicei; un obicei urât . . . ca să nu-i zicem: nesimțire. I-a vorbit vr'odată cineva deslușit și omenește despre ce se cade și ce nu se cade, despre ce e bine și ce e rău, dincolo de gardul gospodăriei lui? El e un »pădureț« — un copil sălbatec al naturii; al naturii vaste și nepăsătoare, care n'are șosele drepte și arbori plantați la rând, și care niciodată nu l'a tras la răspundere pentru vr'o stricăciune de felul acesta. Știe el bine cât de plăcut e vara, la drum, să poți găsi un petec de umbră pentr'un

pic de odihnă. Dar el e un om zorit de nevoi, și mintea lui nu-i deprinsă să lege lucruri așa depărtate...

Ce poate să aibă odihna strănepoșilor lui, cu ploșorul acesta, subfiringul ca degetul, care-și tremură frunza, drept în locul unde... grozav îi mai trebuia lui o coadă de biciu? Că par'că Dumnezeu i l'a scos în cale...

Îl vede el peste cincizeci de ani copac mare? Numai voi, învățători și preoți ai satelor noastre, netrezite încă la vieța cea adevărată, numai voi îl puteți face să vadă cu sute de ani înaintea lui, și cu sute de ani în urmă, — pentru ca să simtă în el, nu clipa lăcomă a nemerniciei lui, ci puterea hotărâtă și trainică a unui neam, care vine de departe și merge și mai departe înainte.

De la voi așteptăm împădurirea cea nouă a țării. Vouă trebuie să vă fie dragi copacii. În multe privinți, vă și asemănați lor — acestor mari prieteni ai omului, cari prin înseși, binefacerile lor, ne dau atâtea învățături. Tăcuții, puternicii, blagosloviții noștri prieteni. Ei sorb reveneala din pământ, pentru a ne-o da vara, ș'adună căldura dela soare, pentru a ne-o da iarna. Ei curăță aerul, stropindu-l, prin frunzele lor, cu apa pe care-o trag dela adâncimi considerabile, prin vițele rădăcinilor. Ei cumpănesc mânia vânturilor și regulează schimbările atmosferice, având chemarea și puțința de a vorbi cu norii despre nevoile pământului. Ei înfrânează prăpăstioasa năvală a puhoaelor, pe cari le sparg și le îmbânzesc, ei împiedecă măcinarea munților și ruperea dealurilor, ei leagă țaria întunerecului de jos cu binecuvântarea luminii de sus, — ei sunt sănătatea și îmbelșugarea, mândria și sărbătoarea pământului.

Iubiți copacii! Cu frunza lor putrezită e dospit lutul din care a făcut Dumnezeu pe om. Ei sunt izvorul și ocrotirea și poezia vieții. Iubiți copacii! Au fost popoare cari s'au închinat pădurii. Acelea păstrează și azi, ca și în vremea de demult, ceva proaspăt și robust în sângele lor — ceva din eterna tinerețe a zeilor. Pădurea e cel dintâi templu, și va fi cel din urmă refugiu al omenirii.

Ce bogăție de vieță eră odinioară în Palestina! Dar în Grecia! Și cum s'a dus! Cu fiecare arbore cădea o fărâcă din puterea acelei minunate vieți. Și când s'au dus toate pădurile, pustiu și uscăciune au rămas și pe pământ, și'n sufletele omenesți.

A. Vlahuță.

Eroilor—Martiri.

Soldați viteji și preoți, soli ai dreptății sfinte,
Pe care-un neam sălbatec o calcă în picioare, —
Cu voi sunt milioane de inimi... Înainte!
Poporul, care are ostași ca voi, nu moare.

Triumful e al vostru. Acel ce nu văd încă,
Că'n voi palpită dorul unui popor întreg
Și'n glasul vostru strigă durerea lui adâncă,
Vor înțelege mâine ce astă-zi nu'nțeleg.

Întunece pământul pustiitoarea gloată,
Și spargă, devasteze, în oarba ei mânie,
Lăcașuri și biserici: omoare iar la roată
Pe marii noștrii preoți — ei iarăși or să'nvie.

Căci vecinică'i Dreptatea și vecinici sunt martirii
Cari și jertfesc vieța pentru triumful ei.
În zbuciumul de lupte și'n noaptea asupririi
Renasc semănătorii eternelor idei!

Nu, nu'i mormânt în care al nostru neam să'ncapă:
Adânc și larg deschidă'l vrăjmașii tăi, Române, —
S'or prăvăli într'ânsul aceia cari și'l sapă:
Furtunile rup norii — și soarele rămâne!

Soldați viteji și preoți, târați în judecată
Pentru o idee sfântă, azi lumea vă privește;
Ca pe-un model de jertfă popoarele v'arată,
Și dragostea obștească în jurul vostru crește.

Stați drept, sublimi apostoli, căci fruntea vi'i senină,
Lăsați închizitorii să și facă datoria;
Vedeaveți scris pe ziduri cu slove de lumină
În temnițele voastre: »*Trăiască România!*«

A. Vlahuță.

Ah! mai vin'odată, soare...

Ah! mai vin'odată, soare,
Peste albele grămezi!
Iarbă, flori — nerăbdătoare
Stau mijite sub zăpezi.

Vie mierla'n abătuții
Codri, de pustiu să-i scape,
Frânge-ți gheața'n sloi, și du-ți-i,
Că-mi înăduși cele ape.

Gârlă, scoate-ți unda'n față,
Rândunica să ți-o radă,
Până când atâta viață
Nămolită sub zăpadă?

Până când plecați robiei
Ne mai potolitei ierne?
Vară, suflet dă câmpiei,
Și cu iarbă mi-o așterne.

Să tresalte'n revărsarea
Razelor ferbinți din soare...
Ah ce dulce-i desmerdarea
Dintre-un fluture și-o floare...

Al. Vlahuță.*)

---

*) Strofe necuprinse în volumul »Poezii« tipărit la Minerva,
București, 1909.

~~~~~

Omul bun nu se bucură numai el singur de faptele sale, ci răspândește în jurul său o atmosferă de fericire pe care o respiră toți cei ce-l înconjoară.

Mantegazza

Una din cauzele pentru care corpurile și adunările reprezentative nu pot face de cât prostii este aceea că într'o deliberațiune publică, ideia cea mai bună ce ar trebui spusă pentru sau contra unei afaceri sau a unei persoane, nu se poate spune fără mari primejdii și extreme inconveniente.

Chamfort.

Library Cluj

Episcopul Dr. Vasile Hossu.

Cine poate astăzi spune cât de mare este pierderea noastră, tocmai în aceste zile de cumpănă grea, când e atât de potențată trebuința de bărbați în situații de a putea avea influență asupra direcției, în care se vor desvoltă destinele poporului nostru!

Episcopul Hossu a fost un asemenea bărbat în puterea cuvântului.

Fără de a-și pierde legăturile firești cu poporul, pe care-l păstoriă a reușit să aibă astfel de legături în cercurile diriguitoare ale țerii și Monarhiei, cari dădeau greutate cuvântului său, oriunde l-ar fi spus. Bărbat de autoritate și trecere, cum — durere — astăzi nu avem pe al doilea.

Eră o „proprietate specială“ a firei sale și a temperamentului său norocos, care se știă mlădiă fără a se încovoiă, a se bucură de încredere și sus și jos, fără de a cădeă în echivocuri, a cultivă prietini în tabere opuse fără de a veni în contradicere cu sine și ai săi. Aderent neclintit al desideratelor de viață proprie națională a poporului său, a urmat o tactică oportunistă, extrem de elastică, fără de a devia însă dela linia dreaptă, pe care i-o arată scopul fix și stabil ce-l avea înaintea ochilor. Această artă a putut-o

desăvârși numai nereclamând nimic pentru sine, ci totul pentru alții, pentru neam și biserică.

Bărbatul de eleganță mondială la începutul carierei sale, a devenit tot mai nepretențios relativ la persoana sa cu cât se urcă pe scara, care îi deschidea tot cercuri mai largi de activitate. Vieța lui bogată în roade a dovedit, că nu a căutat onorurile, de cari a avut parte cu îmbelșugare și legăturile distinse, cu cari se putea mândri, pentru sine, ci numai pentru ai săi. Din fiecare situație a căutat să stoarcă pentru biserică și neam totul ce putea, ferindu-se a-și închide calea prin postulate imposibile de realizat în situațiile date și astfel umblând după cele posibile, a reușit să realizeze multe pe cari le consideram imposibil de realizat.

Aici în Lugoj ne-a lăsat un Seminarium pompos, o preparandie (școală normală) de fete și temeliile unei școale superioare de fete. Opere nepieritoare, prin cari devine Episcopia de Lugoj un factor de cultură, dacă urmașii le vor ști susține la înălțime.

Intreaga renaștere a diecezei Gherla eră condiționată prin persoana lui. A și creat temelii grandioase, pe cari numai izbucnirea războiului l-au împiedecat a desăvârși instituțiile contemplate.

A întări neamul și biserica prin instituțiuni mari culturale și a aprofundă conștiința națională, erau premisele fără de cari nu-și putea închipui o politică efectivă.

Nu odată a avut parte de bănuiri și atacuri. În multe chestii abia istoria, care nu judecă după impresii, va fi chemată a-și pronunța sentința. Intențiile sale bune și lămurite îi asigură însă absolvarea.

A fi astăzi ca Arhiepiscopul român la culmea chemării, împlinind armonice îndatoririle de Principe bisericesc al unui neam aflător în luptă pentru existență cu cârmuitorii și îndatoririle de înalt dignitar al țării, este o chemare extrem de grea, pe care a caracterizat-o el însuși mai bine într'un articol scris cu prilejul jubileului din anul 1915 al I. P. S. Sale Mitropolitului delă Blaj.

Reținem următoarele, cari oglindesc mai limpede frământările lui sufletești:

„În adevăr care este soarta unui Arhiepiscop român la noi?

„De dragul și pentru interesul bisericii cauți a susține relații bune cu stăpânirea? Ești oportunist, laș, slab de înger, străin de sufletul neamului, ori chiar trădător.

„Faci politică militantă, te pui în contrast cu puternicia zilei, și apoi firește, nu poți dobândi nimic pentru biserică, școală, cler, dascăli, tinerime, popor? Ești lipsit de tact.

„Cruți, tragi dela gură, faci fundații, știind că ai să așterni temelii de înaintare pentru un neam sărac? Se zice, că nu numai fundații se așteaptă dela Arhiepiscopului.

„Nu faci fundații, ci dai tuturor câți te cercă, alinând zi de zi sarcini și suspine? Ești risipitor, îmbogățești neamurile, nu știi umbla cu banul.

„Nu umbli în vizitație canonică, pentru a putea stăruți cu atât mai

mult din zori de zi și până seară târziu, ca administrația bună a trebilor obștești să nu sufere? Ești biurocrat, fără simț pentru cerințele vieții.

„Umblă în vizitație canonică, îți mănzi sănătatea, cheltuești bani și observând neorândueli, stăruiești a îndrepta relele și a disciplină pe cei nepăsători? Ești tiran, jandarm, iar nu părinte.

„Să mai continuăm? Și oare nu este așa soarta Arhiereului român?”

Cuvintele acestea, pare-mi-se ultimele ce le-a scris la ziar, conțin un fel de mărturisire proprie pe patul morții. Intregul lui sbucium sufletesc se dă aici pe față, cu o sinceritate și nemijlocire emoționantă.

Importanța lui adevărată în aceste zile de grea cumpănă, o vom reaminti abia de aici înainte, când nu-l mai avem, când nu mai putem solicita sprijinul lui și sfatul lui.

Iar prin operele legate de numele lui, va trăi în veci în sufletul poporului român recunoscător.

Odihnească în pace!

Dr. Valer Branise în »Drapelul«

Augustin Bunea în colegiul S. Atanasie din Roma.

La anul 1883 avea Bunea să-și termine studiile filosofice și teologice în colegiul de Propaganda Fide din Roma, ca elev al colegiului crăesc numit al Sfântului Atanasie, în care fericitul mare Pontifice Piu IX., restauratorul provinciei noastre bisericesti de Alba-Iulia și Făgăraș, întemeiasă patru locuri fondationale pentru câte un tinăr din fiește care diecesă a acestei provincii.

Mitropolitul Vancea, de vecinică pomenire, m'a ales pe mine, să-i urmez lui Augustin. Am plecat deci la Roma în luna Octomvrie 1882, și cu mine deodată veni Octavian Moțioc, trimis pentru dieceza de Gherla. Acesta a trecut deja de mult la vecinicie. Eu eram de 16, Octavian de 14 ani.

Ajunși la Roma, prefectul Propagandei, Eminentza Sa Cardinalul Simeoni, mort și el de atunci, ne-a primit cu părintească dragoste și ne-a îndreptat, să mergem la Tivoli, unde petreceau în vilegiatură colegii nostri, elevii colegiului grecesc.

Nespusă a fost bucuria noastră, când ajunși în Tivoli, am fost întâmpinați de frații nostri români, aflători acolo. Aceștia erau: Augustin Bunea, Demetriu Radu, azi episcop al Orășii, și Iuliu Rațiu, mort și el anul trecut (1908), ca protopop penzionar al Orăștiei.

Atunci l'am văzut pe Bunea întâiași dată. Eră deja preot sfințit. Eră înalt, suleget, purtă barbă scurtă blondă, păr lung; ochii vineți, luminoși, scânteietori, vesteau nouă celor acum sosiți, înima caldă de frate și ne făceau să uităm depărtarea dela dulcele sin al maicelor noastre.

Bunea purtă păr lung. Nu înțelegeam, și nu cutezam să întreb, ca să nu fiu judecat copilăros ori prea curios.

Dar nu mă părăsiă gândul: de ce poartă Bunea păr lung?

Știam, că are să se întoarcă peste scurtă vreme la Blaj, unde mitropolitul Vancea nu ar fi suferit, ca un preot să umble cu păr lung.

Mai eră acolo în colegiu un preot, bulgar de naționalitate, cu numele Cesar Kondoff. Acesta încă purtă păr lung.

Socotiam, că așa va fi disciplina Seminarului, ca preoții sfințiți să poarte păr lung.

Ori cum, eram nedumerit. Dar apoi am mai dat uitării împrejurarea aceasta, pentru că urmară câteva zile plăcute de excursiuni prin împrejurimile orașelului Tivoli, pe la renumitele căderi de apă ale râului Anio, prin Villa d'Este, Villa Adriana; timpuri de neuitată pomenire, când vișurile noastre tinerești și aspirațiile avântate așa de bine își găseau cadrul recerut în strălucitele zile de Octomvrie, al căror farmec numai acolo, pe colinele munților Sabini, în misterioasa atmosferă a Romei Cesarilor și Papilor se poate gustă desăvârșit.

Prin 30 Octomvrie ne-am întors cu toții la Roma și am urmat prelegerile, cari asemenea prin felul lor nou și neobișnuit, mi-au cuprins întreaga luare aminte.

Dar totuși nu puteam uită de tot întrebarea: de ce poartă Părintele Bunea păr lung.

Pe la mijlocul lunei Noemvrie Păr. Bunea a fost promovată doctor în științele teologice. L-am sărbătorit cu drag. Sărbătorirea și-a avut între punctele de program și o vizită la amicul nostru binevoitor, la doctorul Obedenaru, care pe acele vremuri era prim-secretar la legațiunea română din Roma.

Domnul Obedenaru ne-a primit cu bunăvoința sa îndatinată. A petrece cu dânsul eră totdeauna o adevărată desfătare sufletească.

Firește atenția principală eră consacrată lui Bunea: eră

preot sfințit, cel mai de vârstă între noi — și doctor nou-nouț.
Și încă ceva.

Anume doctorul Obedenaru nu-l văzuse pe Bunea de prin luna lui Maiu. În urmarea acestora îl apostrofă cu aceste cuvinte: »Sunt vesel, Dle Bunea, că te văd nu numai doctor, dar și cu *păr* respectabil. Are să le placă *Macedonenilor* de D-Ta«.

Iată cum am ajuns deodată să cunosc taina părului lung, ce și-l crescuse Părintele Bunea.

Obedenaru eră apostolul ideii, care — durere — și azi încă tot numei idee a rămas, că anume redesteptarea națională a Românilor Macedoneni se poate face numai prin unire religioasă cu Scaunul apostolic al Romei.

Bunea eră destinat să fie deșteptătorul național al fraților noștri macedoneni.

El aveà să se întoarcă la Blaj numai pe timp scurt, să vadă pe ai săi. Apoi aveà să plece în Macedonia pentru întruparea ideii.

Altfel a fost scris în cartea vieții.

Politica nefericită, care ne-a depărtat dela leagănul neamului, a adus cu sine zădărnicierea planurilor generoase ale lui Obedenaru.

Acesta — numit ministrū al României la Atena — se răcește pe cale și moare.

Bunea a rămas la Blaj — și se face apostol aprig al bisericeii și neamului său, acasă la ai săi, întemeietor al istoriografiei critice, după pilda marilor istoriografi moderni ai apusului.

Părintele Bunea a plecat din Roma la sfârșitul lunei Decembrie 1882.

L-am revăzut la Blaj, în anul 1887, când m'am reîntors din Roma bolnav; m'a însoțit cu dragoste de frate până la casa părintească. De data asta nu mai purtă păr lung.

De atunci am muncit alături până la conferența episcopescă ținută în Blaj în luna Septembrie a anului trecut 1909, în cauza cunoscutei ordonanțe a contelui Apponyi.

Apoi nu l-am mai văzut.

Am urmărit cu interes lucrarea lui dela sinodul arhidi-cesan din toamna trecută.

Și deodată aflu prăbușirea lui.

Și n'am avut nici trista mângăere să-l mai revăd odată macar pe catafalc.

Interese vitale ale clerului provinciei întregi mă cheamau în capitală. Și când cu trupul eram de față la ședința consiliului de congruă — sufletul meu petrecea acolo departe, sub boltele Catedralei din Blaj și în cimiterul dela îmbinarea Târnavelor — alătura cu aceia, cari plângeau podoaba unei biserici și mândria unui neam întreg.

Prinosul, ce-l aduc memoriei prietinului neuitat, fie cuvintele:

Vom învia!

Episcopul Vasile al Lugojului.

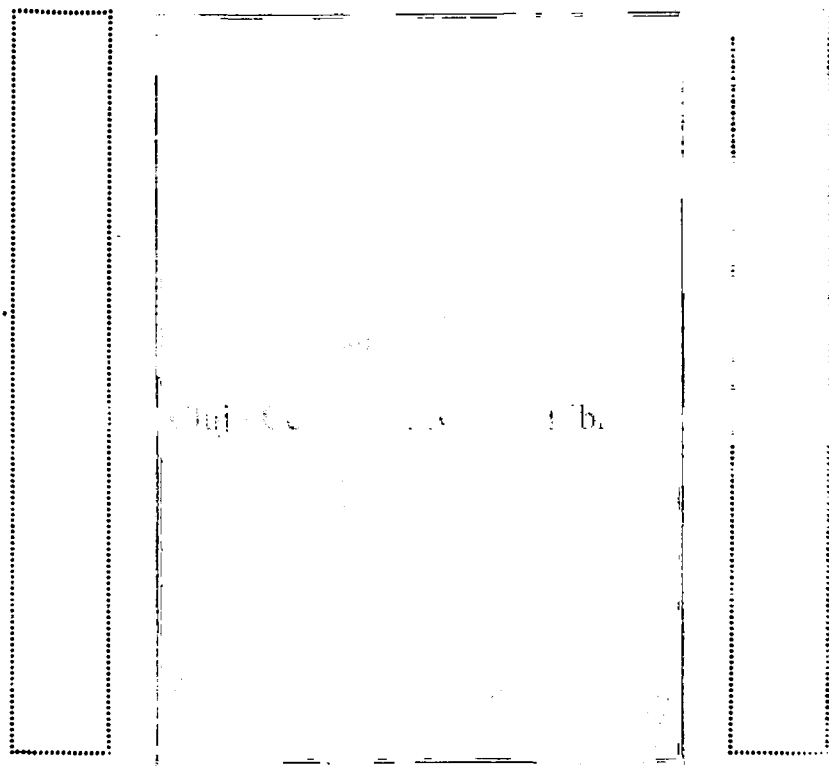

Barbu Delavrancea.

Când Delavrancea s'a oprit la basme, ca să îmbogățească subiectele sale, pe lângă prefiura literaturii noastre populare a fost, de sigur, și alt ceva ce l-a îndemnat la aceasta. Oricât îl obsedă realismul, oricât eră atras de ce se desfășură sub privirile sale, din când în când simția nevoia să se întoarcă în lumea închipuirilor, în lumea fără țărmuriri, și astfel se lăsă dus de chemările visului. Sufletul nu poate trăi prea mult sub bolțile înălțate din pietrele prozaismului — el cere să se smulgă de sub apăsarea lor și să se avânte în slava cu nemărginiri de lumină, cu veșnicii de măreție. Pentru fantazia noastră — vine să ne spună Delavrancea — »o punte de argint« se întinde, dela vieață la vis și dela vis la vieață; »în fiecare seară suntem la un cap al ei, și în fiecare dimineață ne deșteptăm la celălalt... De gândurile omului obosit se prind ușurel aripile visului. Oamenii își se par ca niște umbre... O vieață nouă apare din vieața comună tuturor... Intre vis și vieață este o stare de cumpănire feerică... Intre vis și vieață, o lume de minuni...« Realistul a dispărut aici, lăsând loc visătorului, și aceasta arată încă odată că Delavrancea eră un suflet în care se armonizau inclinații variate, un suflet mlădios și mai complex decât pare uneori.

Pornind dela romantism, dânsul i-a dat expresiune sub amândouă aspectele cari îl caracterizează, pentru că romantismul poate fi numit lirismul — dacă nu mai bine — nevroza și a exaltării și a descurajării. Sub cel dintâiu aspect romantismul apare în literatura noastră la Alecsandri și Bolintineanu; sub cel de al doilea la Eminescu. Amândouă se întâlnesc în opera lui Delavrancea, ca unul din cei din urmă reprezentanți ai școalei literare inaugurate acum o sută de ani. Indreptându-se mai târziu spre realism, Delavrancea participă la o nouă prefacere a literaturii noastre, premergătoare și ea alteia, aceleia care aveă să plece dela concepții cu totul deosebite de cele de acum treizeci de ani. După poezia lui Eminescu

și pe vremea realismului, Coșbuc a adus o viziune senină, de o seninătate simplă însă, bucolică, cu răsfrângeri din lumina care învăluie peisajele noastre. După această seninătate a venit aceea de idealism nou a literaturii anilor din urmă, a celei simboliste, ca să-i zicem cu cuvântul care a ajuns să tangenteze ultimele preveniri împotriva ei, literatură în care, pe lângă lirism, ca în vremea romanticilor — dar deosebit de al acestora — s'au alăturat, într'o sinteză necunoscută mai înainte, viziunea realistă mo-

Barbu Delavrancea

dernă și cultul pentru arta desăvârșită, ceea ce o îndreptățește să fie numită ideo-realistă, pentru că, împotriva spiritului unilateral al scriitorilor de pe la 1880, ea a venit să arate că nu trebuie să se excludă viața contemplativă, visul, fără care nu există poezie, înălțare sufletească.

Dacă, după cum am amintit, și opera lui Delavrancea — chiar în faza ei realistă — ne îndeamnă câteodată spre visări, să nu ne închipuim totuși că ea anunță literatura nouă. La dânsul visul nu e o pornire sufletească pasionată, statornică și o cufundare în cele mai eterate abstracțiuni,

În misticism, ca la scriitorii noi — chiar stilul său precis, de evocări concrete, imediate, nu are nimic mistic, pentru că există, într'adevăr, un misticism al stilului corespunzător celui al concepțiilor. Dacă visul apare în opera lui Delavrancea, el este o expansivitate de romantic și seamănă cu ce întâlnim la scriitorii de cari se apropie atât de mult.

Romantic a rămas totdeauna Delavrancea, pentru că așa eră mai mult alcătuirea lui sufletească. Și când îi zicem astfel, să nu se creadă că acest cuvânt ascunde intenții de umbrire. Au avut, de bună seamă, scăderile lor romanticii, dar erau suflete cari au revărsat multă lumină în jurul nostru. Erau firi entuziaste, idealiste, energii cari, vrăjite de o idee, de un cuvânt, nu se uita la zăgăzurile ridicate în calea lor de moșteniri întunecoase, de îndârjirea prejudecăților, și cu priviri de iluminăți treceau mai departe, netezind drumurile înăsprite de stânci. Nu datorim oare romanticilor acea Românie de acum cincizeci de ani și mai bine care a fost vestirea României de azi? E o pietafă a amintirilor ce trebuie să rămână veșnic vie, ca o puternică legătură sufletească, mai ales la un popor tânăr care se îndreaptă spre drumuri de înaintări cum de mult le așteptă și pe cari le-a pregătit vrednicia celor de altădată.

Romantismul care-l caracterizează pe Delavrancea îl vom regăsi și când dânsul, depărtându-se câțva timp de literatură, a luat parte la vieaja politică, și aici temperamentul său părea că se simte mai liber, pentru că vorbirea dă posibilități de expansivitate pe care scrisul o îngrădește uneori. Cine a auzit pe Delavrancea vorbind, își aduce aminte de pasiunea pe care o puneă, de puterea comunicativă a artei sale oratorice—cuvintele creșteau în glasul lui ca izbucniri furtunoase, ori se împlântau cu ascuțișul ironiei, iar alteori se mlădiău blânde, înduioșetoare, și totdeauna frazele se desfășurau într'un ritm bogat și cu imagini cari le dau o strălucire literară — oratorul se vedeă că eră și scriitor.

Inchinând vieții politice mult din energia sa, Delavrancea nu s'a înstrăinat totuș cu desăvârșire de literatură. După o lungă tăcere și când activitatea sa de scriitor părea că se oprise, l-am văzut revenind la literatură, și de data aceasta ca autor dramatic. Trilogia sa istorică veniă să reamintească însușirile sale de a zugrăvi personajele în linii viguroase și de a îmbină realul cu fantasticul, făcând mai mult concesii acestuia, cum îl îndemnau și aici predispozițiile sale romantice. *Apus de soare*, *Viforul* și *Lucaefărul* sunt totuș mai pușin o operă dramatică decât o evocare narativă și lirică prin care trece statornic gândul de a preamări sufletul străbunilor — acelor străbuni cari »când pășiau, se cutremurau oșelele pe ei« și când mergeau la luptă, credeau în biruință, pentru că așteptau să vadă la dreapta lor pe Arhanghelul Mihail. Puterea neamului nostru eră și pentru Delavrancea o credință pe care o aduceă din ce-i spunea trecutul cu luminile lui și din mărturiile nouă de ce împodobește ființa noastră.

Când ziua înălțării ce ni se cuveniă am văzut-o răsărind, când vitejii noștri au pornit să pună semnul săbiei pe hotare ale dreptății îm-

potriva celor cari nu ne îngăduiau să trăim, pentrucă aveam o țară frumoasă și suflet care nu seamănă cu al lor, acela care se dusesse cu gândul spre vremile lui Ștefan cel Mare și Petru Rareș a putut avea bucuria să trăească aieva o altă epopoe, cea mai sguduitoare și cea mai măreață. Dacă după suferințe ale noastre cari l-au dus în pribegia unde și alții au căutat un liman al convingerilor lor, Delavrancea nu a putut vedeă în-seninarea de care noi ne bucurăm astăzi, presimțirile, lui o întrezăriau așa cum trebuia să vie, pentrucă în nici un colț al sufletului său nu se întinsese păinjenişul îndoelii, descurajării. Până la sfârșit, până în ceasul când va fi înțeles că șirul zilelor sale e dat să se oprească înainte de aceea pe care o doriă atâta, dânsul a crezut statornic în împlinirea apropiată a gândului mai presus de toate gândurile noastre. Ce rămâne neclintit în suflet, credința clipelor din urmă sfințește vieața orișicui.

Ovid Densusianu.

Viforul.

Actul IV scena VIII.

Doamna Tana, tot timpul prefăcându-se.

Să uităm! . . . Ce-a fost nu mai este!

Ștefăniță

Un pahar, Doamnei . . . Iea p'al meu!

Doamna Tana, bând repede.

Am apucat să beau . . .

Ștefăniță, bea.

Cam amar!

Doamna Tana, c'o lumină de bucurie.

A! . . . Ți s'a părut!

Ștefăniță, scuturându-se.

S'un miros . . .

Doamna Tana

A fost trezit . . .

Ștefăniță

Proaspăt . . .

li toarnă și bea.

Doamna Tana

S'a dus, Maică-a Domnului!

Ștefăniță

Cine s'a dus?

Doamna Tana

Și Sima, și Săcucuanu, și Ieremia, și Cățeleanu, și Condrea,
și Cărăbăș, și Arbore, și Nichita, și Toader, și Cătălin . . .

Răde.

Ștefăniță

Și de ce râzi?

Doamna Tana

Nu sunt obișnuită să beau... Vinul ăsta te face să uiți...
Și erau ca șease berbeci cu capetele tăiate...

Ștefăniță

Bea și uită!

Oana

. . . Fericiți cei săraci cu duhul că a lor este împărăția
cerurilor . . . (Se uită la meseni. Par'că-ar vrea să gonească ceva din minte)
. . . Capul de cuc uscat de șapte ani, spălat în șapte ape
neîncepute, purtat în sân de șapte fete mari, e bun la somn,
că-ți dă somn fără vise . . .

Ștefăniță, îmbucând și bând.

Două zile mi s'a părut amar . . .

Doamna Tana

Acum e bun . . . nu e așa? . . .

Răde.

Ștefăniță

Da, da . . . De ce râzi?

Doamna Tana

Mă uit la Baloș... câtă gura! o! câtă gura! . . .

Părcălabul Baloș

Ca să beau, Domniță . . .

Ștefăniță

Vinul e minunat!

Bea.

Doamna Tana

Mă uit lă Hrană..

Spătarul Hrană, cutremurându-se.

Văz pe Cărăbăș, Măria Ta . . .

Ștefăniță

A! și e spătar!

Spăt. Hrana, își șterge o lacrimă.

Nu sunt nimic . . .

Doamna Tana

Moghilă, semeni pe din afară cu tat-tău . . . Așa mi s'a spus . . . Urechile cam prea mari, dar încolo . . . Tat-tău a fost un om de treabă . . . și tu, de treburi . . .

Moghilă

De treaba la care mă pune . . .

Doamna Tana

O! ho! și la care te pui ca să te pue..

Ștefăniță, se șterge de nădușeală.

Cotnarul . . . la un cap de femee . . .

Doamna Tana

Vinul preface pe oricine . . . Mai întâiu vă face urâți . . . oh! urâți de tot . . . gurile largi . . . privirile tăiate, apoi . . . nu! nu! vă face frumoși . . . vă luminează . . . vă întinerește . . . vă umflă părul . . . mai hazlii . . . mai sprinteni . . .

Ștefăniță, inflăcărat.

Vino în brațele mele, Tana! Ce frumoasă ești!

O sărută.

Oana

Cine? . . . Tana? . . .

Se frământă și recade în nebunia ei.

Doamna Tana

Iuda n'ar fi sărutat . . .

Ștefăniță

Știu, știu de ce zici așa . . . Moghilă, să dai peste graniță pe Irma . . .

Moghilă tresare.

Doamna Tana

Pe cine?

Ștefăniță

Pe contele Irmsky . . .

Doamna Tana

Prea târziu . . .

Ștefăniță

A?

Doamna Tana

Am vrut să zic prea de vreme . . . La noapte . . .

Ștefăniță, își scoate coiful și-l întinde.

Turnați în el . . . Să bem în sănătatea Doamnei . . .
(Moghilă îi umple coiful). Bea Doamnă, să uităm grijile . . .

Doamna Tana, gustând.

Par'că-aș fi sorbit din capul lui Ștefăniță . . .

Ștefăniță, bea zdravăn.

A! bun! . . . La rând boeri . . .

Doamna Tana

Cum preface vinul bun în deopotrivă sufletele oamenilor!

Oana, în luptă cu ea însăși.

Nu judecați, și nu veți fi judecați . . . Ertăți, și vi se va erta . . . Tana? . . . Doamna Tana? . . . Și casa lui Ștefan o cârciumă? . . . (Recade) Vino soamne de-l adoarme . . .

Ștefăniță

Biata Oană! Mă trec lacrămile . . .

Doamna Tana

Să le văz! . . . A! ai băut prea mult . . . In curând te vei trezi! . . .

Ștefăniță

Ce? Nu-ți plac așa?

Doamna Tana

Ba, da . . .

Ștefăniță

Ce pușini suntem! . . . O nebună, trei fricoși, un om, Doamna și Domnul lor . . .

Doamna Tana

Câți ai lăsat, Măria ta! Să vie și Arbore, și Șima, și Iere-mia, și Cărăbăi . . .

Ștefăniță

Ei, cu ei trecutul . . . și trecutul a trecut de mult . . .

Doamna Tana

Să vie și Toader, și Nichita și Cătălin . . .

Ștefăniță

Să vie cei cari au să ia locul paharnicului, al pârcăla-bilor, al comisului . . . Unde sunt?

Spăt. Hrană

Au fugit . . .

Doamna Tana

Au fugit, și bătrâni și tineri, ca puii de potârniche când trece uleul . . .

Ștefăniță, amețit.

Au fugit de bine . . . O! ce proști! . . . Baloș să vestești țării că Domnul a . . . a . . .

Doamna Tana

. . . a tăiat sfatul . . .

Ștefăniță

. . . c'a dat afară din el pe cei răzvrățiți . . . că vrea pace cu boerii . . . Și să nu uiți să scrii cele întâmplate și lui Sigismund, și lui Soliman, și lui Radu . . .

Log. Baloș, trist.

Voiu scri, Măria Ta . . .

Ștefăniță

Să 'nvețe și ei cum să se poarte cu cei vicleni! (Exaltat).
A! pământ fericit al Moldovei, ți-a fost dat să vezi în scaunul tău bătrân un domn tânăr, falnic, blând și 'ndurător . . .

Doamna Tana

O! blând și 'ndurător!

Ștefăniță, a cărui exaltare crește.

Cu mine tăria și viața. nădejdea și lumina! Cu mine mândria și biruința! Cu mine neamul va străluci ca soarele la namiezi!

Oana, a cărei limpezime durează ceva mai mult.

O! Doamna Tana! . . . Da, dă! . . . (Recade) Că va da jos din scaun pe cei mândri și va ridica pe cei umiliți . . .

Ștefăniță

La o parte . . . că trece oastea lui Ștefăniță Vodă! Șiruri lungi de călăreți viteji, cu steagurile desfășurate, își reped caii cari sforăe, mâncându-și zăbalele . . . Și copiii de casă, și piota, și gloata, își scutură pletele pe grumaji, și se duc la încăerare, la moarte și la biruință, cum s'ar duce la horă și la nuntă! . . . Acî a frânt pe unguri . . . acî a risipit pe tătari . . . acî a rupt pe leși . . . acî a îngenuchiat pe munteni . . . acî a

topit pe turci . . . Cronicari, turnați seu în vâpăițele voastre și scriți faptele mărețe ale Domnului care a fost mai bun ca Alexandru cel Bun, mai cu minte ca Mircea cel Bătrân, și mai viteaz ca Ștefan cel Mare! (Exaltarea și beția cresc) Am despărțit întunericul de lumină! . . . Ce vă uitați așa? . . . Dați-mi paharul plin . . . cu el plin mă voiui sui în scaunul bunicului meu! . . . La o parte . . . pânza aceasta prăfuită . . . pe care n'a mai ridicat-o nimeni. . . . (Dă într'o parte perdeaua de mătase care acoperă tronul. D'asupra tronului portretul lui Ștefan cel Mare, lucrat în mozaic venețian). Și tu (spre Ștefan) ce te uiți așa la mine? . . . Te 'ncrunți? . . . De ce pălești? . . . Ce spun buzele tale care se mișcă ca și cum ar vrea să-mi aducă închinăciune? (S'așează în scaun, ridică paharul) Și ce sunt bătăliile tale? . . . Ce este Chilia, Socii, Baia, Lipnic, Catlăbugii, Scheia, Lențești, Cosminul, Racova . . . jucării . . . Ah! . . .

Dă un țipăt. Se scoală de pe tron; se schimbă la față; devine negru; paharul îi cade din mână.

Oana, venindu-și în fire nu poate să vorbească.

O! o!

Părcălabul Baloș, speriat.

Ce este, Măria Ta?

Spăt. Hrană

Ce ai, Măria Ta?

Log. Petrică

Adu mâna, Măria Ta!

Moghilă

Binișor, Măria Ta!

Il dau jos de pe scaun și-l susțin.

Doamna Tana

N'are nimic . . . Dați-i vin . . . Vorbiă așa de frumos!

Ștefăniță, cletănându-se.

O arsură . . . Nimic . . . (Se întoarce spre Ștefan. Se strâmbă epileptic). O! ți-e necaz! Turnați vin . . . (li ridică paharul și i-l umple). Sabia ta n'a vrut să iasă . . . Cine-mi zicea: »n'are să iasă . . . n'a eșit?« . . . A! voiui despărți ce e al tău de ce e al meu . . .

Doamna Tana

Și Moldova, cui o lași? . . . Nu e-a lui?

Ștefăniță

Moldova e-a mea! . . . Voiu despărți chipul tău de scaunul acesta . . . Scaunul e-al meu! Să-l scoajă! . . . Ah! . . .
li cade paharul din mână, se strâmbă epileptic.

Doamna Tana

A băut prea mult . . . Vorbește, Măria Ta! Vorbește!

Ștefăniță

A trecut . . . Să-l scoajă cu dalta și cu ciocanul . . . Măine să nu-l mai văz . . .
Dă un răcnet năbușit.

Oana

A! a!

Doamna Tana

N'ai să-l mai vezi!

Oana

A! a!

Ștefăniță

Mi se taie picioarele . . . Țineți-mă! . . . Mă arde! . . .
O! Cărăbă! . . . (Se apără cu mâna) Arbore . . . Cătălin . . .
Încearcă să facă semnul rostogolirii și nu poate.

Oana

A! a!

Ștefăniță

Se 'ntunecă? . . . E noapte? . . .

Doamna Tana

Nu, e ziuă și lumină!

Ștefăniță

Mă arde . . . Nu mai văz . . . Otravă . . . Doftorul . . .

Doamna Tana

N'are ce să-ți mai facă!

Oana, apropiindu-se de Ștefăniță.

A! a!

Ștefăniță

Intuneric . . . Intuneric . . .

Se întinde în capul oaselor și-și dă sufletul. Boerii îl susțin.

Părcălabul Balos, spăimântat.

Cine l-a otrăvit ?

Doamna Tana

Eu . . . am scăpat Moldova!

Oana, îl privește și lacrămile îi curg.

Nu deștepați pe Ștefăniță!

Doamna Tana și Oana se îmbrățișează și plâng.

— Sfârșit —

Ion Micu Moldovanu.

În sfârșit așa s'a întâmplat, precum am așteptat.

Averea cea mare a părintelui prepozit dela Blaj I. M. Moldovanu în valoare de aproape un milion coroane e testată pentru scopuri de binefacere și culturale capitlului metropolitan de acolo.

Nici că se putea altfel. Cine l'a cunoscut pe părintele Moldovanu, a știut, a trebuit să știe, că Sfinția Sa numai așa își va întrebuița averea. La dreptul vorbind, numai o astfel de faptă a fost vrednică de părintele Moldovanu. Mulți se vor miră, poate, de aceste cuvinte ale mele, dar n'au pentru ce.

Cetim în viața lui Aioxandru cel Mare, că dăruind el unui supus al său un oraș întreg cu toate venitele orașului și ale jurului aceluia, supusul, zăpăcit de cinstea și norocul ce l-a ajuns așa dintr'odată, a zis către marele împărat:

— Nu-mi fă o cinste așa de mare, căci nu sunt vrednic de ea! La aceste cuvinte împăratul ar fi răspuns:

— Se poate că tu nu ești vrednic de această cinste, dar numai așa o cinste e vrednică de mine!

Întâmplarea aceasta mi-a venit în minte, când am aflat despre fapta părintelui Moldovanu. Nici noi cei de astăzi, cari am fost creșcuți și suntem căpățuiți prin jertfele mari ale înaintașilor noștri, dar cari — trebuie să o recunoaștem — nu prea știm ce este jertfa și abnegațiunea adevărată, și nu avem simț decât numai pentru trebușoarele și interesele noastre mărunte, nici noi, zic, nu suntem vrednici de marea binefacere a părintelui Moldovanu — dar tot atât de adevărat este că numai o astfel de jertfă a fost vrednică de părintele Moldovanu. Pentrucă întreb: Când și unde n'a fost condus Sfinția Sa de cea mai curată dragoste și de cea mai nobilă însuflețire pentru biserică și neam? Deja ca om tânăr s'a hotărât să-și jertfească lui Dumnezeu, bisericii și națiunii sale tinerețele și toată puterea sa de muncă și de jertfă. De aceea s'a hirotonit preot necăsătorit, ca cu atât mai neîmpiedecat să poată lucra pentru Dumnezeu, pentru biserică și pentru neam.

Și a lucrat. Dar cu câtă chibzuială de adevărat econom!

Hotărît, Sfinția Sa părintele Moldovanu a fost totdeauna și în toate celea un mare econom.

Ca unul care a moștenit dela Cipariu, marele său dascăl un capital de cunoștințe din cele mai rare la noi Români, și mai ales o nemărginită sete de știință, care-l îndemna să cerceteze toate chestiunile până în amănunțele lor, ar fi putut umplea lumea cu cărțile sale; ba, dată fiind vârsta frumoasă, care l-a învrednicit Dumnezeu să o atingă, ar fi putut scrie biblioteci întregi și și-ar fi putut afișa numele deasupra tuturor chestiunilor noastre științifice și literare. Sfinția Sa a preferit să scrie mai puțin, dar cu atât mai temeinic, încât abia cred să se mai poată asemăna cineva în privința aceasta cu Sfinția Sa.

Cele două volume ale sale de Acte sinodale vor fi pururea indispensabile istoriografiei românești, iar cele câteva spicuiuri și recenziuni ale sale vor rămâne ca modele neperitoare de agerime critică și de bogăție de cunoștințe. Când i-ai citit scrierile Sfinției Sale, te cuprinde într'adevăr așa o părere de rău adâncă, că omul acesta a scris așa de puțin, că a fost așa de econom!

Econom a fost Sfinția Sa și în cuvinte. Șapte ani am învățat în Blaj și în acești ani au fost, firește, multe ocazii mari și însemnate în viața bisericii și națiunii noastre, și totuș n'am avut fericirea să-l aud cuvântând niciodată. Sfinția Sa a vorbit rar, rar de tot și în viața noastră publică, deși a fost unul dintre cei mai muncitori și hotărîtori factori ai ei, dar când a vorbit, vorba lui a fost vorbă, de care ne-am înțelepțit cu toții.

Să ne aducem, bunăoară aminte de cuvântul așa de simplu, dar așa de adânc rostit la adunarea Astei din Blaj în 1911. Sfinția Sa a zis, că Asociațiunea, ca societate curat culturală, dacă vrea să înainteze, trebuie să se ferească de politică, atât de cea antigubernamentală, ca să nu vină în conflict cu autoritățile noastre publice, cari, într'un asemenea caz, i-ar putea strică foarte mult, cât și de cea confesională ca să nu se ciocnească cu o parte sau alia a neamului, pentru că atunci în loc de a fi societatea de înfrățire a neamului întreg în munca culturală, ar deveni teatrul luptelor fratricide între fiii aceluiaș neam.

Putea-se da un sfat mai cuminte unei societăți destul de tinere încă? Un singur sfat și totuș cât de mare și de înțelept!

Și dacă econom a fost Sfinția Sa în știință și econom și în cuvinte, cum n'ar fi fost econom în adevărata economie, în strângerea paralelilor și în agonisirea averilor? Alții dăruiesc niște sumulițe pentru câteva scopuri filantropice la ordinea zilei și lasă să li se trâmbițe numele în toate ziarele, dar părintele Moldovanu nu face așa.

El adună ban lângă ban, cumpără casă după casă, moșioară după moșioară, ca să-și poată feri biserica și națiunea sa cu o fundațiune de aproape un milion coroane: „Mai observând numai aceea, că în literele fundamentale s'au scris că-și rezervă ad dies vitae folosința venitului dar aci declară, că nu va folosi nici un ban din venitele fundațiunii — afară poate de venitul realităților din Blaj și Ciufud, dacă zilele de năcăz i se vor prea înmulți — ci din contră va mai plăti din datorie“.

Când mă gândesc și numai la scrisul și la graiul părintelui Moldovanu, încă îmi vine să-i zic cu poetul, că așa cuvântul și l-a potrivit, ca mii de inimi la un fel să bată și miilor de veacuri a vorbit!

Ce să zic însă despre această faptă măreață care încununează ca un strălucit apus de soare asfințitul vieții sale?!

Mii de inimi tinere, care se vor împărtăși de binefacerile fundațiunii sale, la un fel vor bate, înfiorate de aceleași sentimente de adâncă mulțumită și recunoștință față de memoria marelui binefăcător și vor slăvi numele lui din veac în veac!

Beiuș, 1915.

Ioan Georgescu.

Cuvântarea

Ilustrității Sale prepozitului capitular și membru al
Academiei române Ioan M. Moldovanu.

Domnule Președinte!

Onorată Adunare!

Azi e zi cu soare, — azi e zi de sărbătoare! și încă așa sărbătoare, cărei asemenea României din Ungaria numai una au mai avut.

Azi ne vedem adunați din toate câmpiile, din toate ascunzișurile și din toate poienile cari înfrumusețează această parte minunată a patriei noastre. Ba dorul de frați ne-a surprins și cu prezența unora din regiuni depărtate.

Inima mea saltă de bucurie, când văd o adunare atât de impunătoare, precum nu am sperat să ajung acum, la apusul vieții mele.

Vă salut cu iubire frățească, și din adâncul sufletului meu vă zic: bine ați venit!

Și trec la ocaziunea, care a făcut să convenim cu toții într'acest loc de mare însemnătate pentru toată suflarea română.

Cu 50—60 de ani înainte, Nemții făceau pe aici opintiri mari, ca să răspândească limba și cultura germană, iar alte tendințe culturale să le sugrume și stărpească cu totul.

Atunci o pleiadă de bărbați, bătrâni și tineri, pătrunși de frică, ca nu cumva să ni-se știrbească sau chiar să perdem tezaurul, pentru care, după mărturia celor vechi, părinții noștri au luptat mai mult decât pentru viață, — într'o înțelegere

deplină s'au ridicat ca un singur om, conștii de ceea ce vrea să facă, și în loc de a se descuraja sub greutatea apăsării dușmane, s'au umplut de însuflețire deosebită și împreunându-se într'o falangă puternică, au început să stăruie cu înțelegere bună și devotament rar, ca să înființeze un adăpost sigur pentru apărarea limbei, și totodată mijloc puternic pentru dezvoltarea ei.

Intellectualii români erau pe atunci în număr foarte restrâns. Afară de cariera preotească, pe alte cariere ale vieții publice aveam foarte puțini indivizi. Mai înainte ne-a împedat iobăgia, nesuferind proprietarii, ca averea lor cu tip de om să se subtragă de sub liberă dispunerea dâșnilor. Iar după sfărmașarea aceluiaș jug, au întervenit alte piedeci. Regimul absolutist legase în cătuși de fier orice mișcare cu tendințe naționale; iar stările materiale erau cele caracterizate pentru toate timpurile prin vorba »nu am pâne, nu am sare«, care o cântau în cor toți locuitorii, fără deosebire de limbă și naționalitate. Foarte puțini puteau dară să grijească de creșterea pruncilor săi. Mijloacele de comunicațiune, întru care azi ne îmbuibăm, lipsiau mai de tot, încât o călătorie la Brașov, la Șomcuta-mare, la Hașeg, eră o adevărată jertfă de timp, de forțe trupești și de bani, pentru că oamenii se foloseau mai mult numai de drumuri așternute de mama natură, lipsite între altele și de adăposturi, în cari călătorul să se poată odihni de ostenețele zilei.

Cu toate greutateșle, stăruința de fier a bărbașilor noștri a ajuns acolo, încât în 23 Octomvrie vechiu 1861 societatea noastră s'a inaugurat, în adunarea ce s'a ținut la Sibiu, participând numai 131 indivizi, dintr'un popor de preste 2.000.000.

Pe cât de mic a fost numărul membrilor la început, pe atât de modeste erau și resursele materiale ale societății noastre.

Ani de-arândul nu a fost în stare de a ținea fie măcar o singură persoană, care să poată dedica toată activitatea sa.

Cu toate acestea, societatea noastră neconținut a făcut progres, încet și lin, însă sigur. Ea s'a adus pe sine la cunoștința poporului român răsleț în regiuni depărtate; ea s'a dovedit ca un centru destinat a ținea în legătură strânsă toate tendințele noastre culturale.

Progresele uimitoare, ce a făcut și face omenimea, se resimt din ce în mai mult și la poporul nostru, și așa societatea noastră a luat avânt. Prin conducere înțeleaptă și aplicarea unor indivizi, cari cu devotament sacrifică toată activitatea sa spre realizarea scopurilor acestei societăți, ea a devenit creerul în care se cern, se frământă și se ordonează toate mișcările culturale ale noastre, și verigele, cari duc pulsațiunile centrului spre periferie, devin din ce în ce mai numeroase și mai tari.

Ea a putut cugeta, pe lângă smerenia mijloacelor sale, la crearea unor instituțiuni de mare însemnătate pentru dezvoltarea și luminarea noastră.

Avizați totdeauna numai și numai la puterile noastre, nici odată nu am fi ajuns acolo, ca dela un număr de 131 indivizi, când se plinesc 50 de ani, să-i putem serba jubileul în număr atât de impunător, — încât necum casele, dară nici stradele acestui loc nu-l poate cuprinde, — dacă societatea noastră nu ar fi ținut neconținut în vedere două lucruri.

Întâi, ea s'a ferit ca de foc de politică. Recunoaștem cu toții și mărturisim sincer dorințele noastre, de a ne câștiga în concertul conlocuitorilor nostri valoarea, ce ni-se cuvine după dreptate. Dar lucruri de felul acesta sunt cu totul excluse din cadrele activității acestei societăți. Totdeauna am tins și avem să tindem și în viitor numai la paza tezaurului nostru celui mai prețios, care este limba noastră. Am ținut în vedere totdeauna numai și numai dezvoltarea literaturii noastre și cultura poporului, — și acestea am năzuit a-le apăra, fără cea mai mică jignire a celor din jur. Fiind poporul nostru destul de numeros întru aceste părți și spornic, a lipsit orice tendință agresivă, și așa prin cârmuire înțeleaptă am desfășurat puterile noastre spre jânta ce ne este prefriptă.

Al doilea lucru de mare moment, care a adus binecuvântare pentru societatea noastră este, că din sinul ei au fost excluse diferențele de clasă și confesiune.

Lipsită de politică și de confesionalism, cari adeseori otrăvesc relațiunile vieții omenești, societatea noastră a ajuns la dezvoltarea îmbucurătoare, despre care este mărturie serbarea de azi.

Cumcă Români, când e vorba de această instituțiune culturală, știu aprecia după merit interesele ei, ne adeverește mai pe sus de toate chiar adunarea prezentă, la care cu deosebită mângăiere sufletească și sperări încurajatoare pentru viitor, salutăm pe toți măriții arhieriei ai celor două biserici ale noastre. Exemplul dat de prea devotații noștri arhieriei va servi de faclă luminătoare, luminând cărările credincioșilor săi, și arătându-le pe unde și cum sunt datori a proceda față de această instituțiune culturală. Ei și-au câștigat titli de drept la mulțămita și recunoștința nu numai a noastră, a celor ce suntem de față, dar a toată suflarea română.

Preasfințiți Părinți, domni și frați! Serbăm jubileul de 50 ani a celei dintâi societăți culturale a poporului român de pe aceste plaiuri. Mai suntem pe aci un număr mic, dintre cei ce au luat parte la constituanta din 1861. Ca depositari credincioși ai tradițiilor neamului nostru, avem mângăierea de-a constată, că prin conducere înțeleaptă și lucrarea însuflețită a tinerimei noastre, societatea noastră a luat avânt îmbucurător, de care este foarte mare lipsă acum, când sistemul de creștere restringe mult aspirațiunile noastre culturale.

*

Animat de aceste idei și simțeminte, vă zic la toți, cel mai sincer: Bine ați venit!

Totodată vă rog pe toți, ca pentru insuficiența noastră de-a primi după cuviință o adunare atât de impunătoare, să nu ne faceți imputări: că-ce ne-am încumetat a învita adunarea aceasta într'un loc atât de mic. Nu am făcut-o din încredere în puterile noastre, cari le știam a fi atât de slabe: ci pentruca să ne plecăm dorinței, de a se țineă aceste serbări culturale în locul, care este cel mai vechiu cuib al deșteptării noastre naționale. Nu căutați dară la puțina comoditate, ce vă putem oferi: ci mai vârtos apreciați simțemintele noastre de iubire frățească, cu care vă îmbrățișăm și vă zicem încă odată: Bine ați venit!

(Din volumul „Serbările dela Blaj 1911“.)

Dr. Constantin I. Istrati.

În Ianuarie 1918 a închis ochii pe vecie în capitala Franței, departe de țara pe care o iubiă așa de mult, savantul profesor universitar și membru al „Academiei Române“, Dr. Constantin I. Istrati. Născut în anul 1850, C. I. Istrati a făcut în tinerețea sa studii serioase în țara și în streinătate, specializându-se în studiul Chimiei și funcționând un lung șir de ani ca celebru profesor de Chimie organică la Universitatea din București. El a publicat diferite lucrări de specialitate și a făcut câteva descoperiri, care l-au făcut cunoscut în lumea științifică. Dar pe lângă aceasta, D-rul Istrati a fost unul dintre bărbații cei mai de inimă și unul din Românii cari au contribuit mai mult la cultivarea sentimentului național și la pregătirea unității noastre naționale. Ca președinte al Asociației pentru înaintarea și răspândirea științelor, dânsul a convocat și a condus congresul științific din București din a. 1903 și a întocmit cu acest prilej o interesantă expoziție industrială și artistică. Trei ani mai târziu a fost încredințat, ca comisar general, cu întocmirea unei expozițiuni generale, tot în capitala Regatului, cu prilejul jubileului de 40 de ani de domnie a Regelui Carol I. și a împlinirii de XVIII veacuri dela cuprinderea Daciei prin marele împărat Traian. La expoziția aceasta din anul 1906 răposatul C. I. Istrati a dat toată atențiunea cuvenită Ardealului nostru, căruia, cum se știe i-a designat un pavilion special. În genere, mult regretatul profesor și învățat a ținut legături strânse cu toate ținuturile locuite de Români, îmbărbătându-i pe toți și pregătindu-i pentru ceasul cel mare al unirei neamului. „Asociația“ noastră încă a avut parte de prietenia vrednicului bărbat. El luă parte la adunarea generală a însoțirii noastre culturale din 1905 și la înaugurarea Muzeului „Asociațiunii“, făcute cu acest prilej.

Andrieu Bârseanu.

Filosofia naturei.

S'au perindat, pe această mică planetă, astă-zi putem spune cu siguranță, aproape milioane de generațiuni, și de sigur ne vor urmă încă numeroase altele, tot'dauna frământate de acelaș dor, de nevoea de a ști, de unde venim, unde ne ducem și în ce scop facem această călătorie, în lumea din care facem parte integrantă.

Ajunge-vom vreodată, a pătrunde așa zisul mister ce învâluește această întreită chestiune?

Ști-vom vreodată, ce trebuie să înțelegem prin timp, spațiu, materie și energie?

Cine o poate spune, cu siguranță?!

Dar dacă judecăm lucrurile, în modul cel mai simplu, cu

elementele unei ordinare așa numite regule de trei, ușor vom vedea șansele ce ne stau în cale.

În prezent, știm noi mai mult ca ieri, mai mult ca acum o mie de ani, mai mult ca în așa zisa epocă preistorică, mai mult de cât la începutul, sau începuturile omenirii!

Da! Cine de altfel ar putea-o nega!

Atunci? Atunci, dacă omenirea fie chiar în atâtea milioane de ani, dela începutul ei și până în prezent, a săvârșit progresele cunoscute astăzi, în viitor nu în milioane de ani, dar în infinitul timpului, cât va putea ea progresa? De sigur că viitorul ne rezervă cuceriri, de terenul faptelor și adevărilor a se cunoaște, infinit mai numeroase și mai superioare celor cunoscute până acum.

Și să nu uităm, că progresele în omenire, în adevăratul înțeles al cuvântului sunt începute abia acum câteva mii, — aproximativ 2—3000 ani — din timpul îndelungat de când omul și-a făcut »geologicește« aparițiunea pe pământ. Și să nu uităm de asemenea, că științele astfel cum le cultivăm în prezent — abia au un secol de existență! Și ce schimbări, cât progres, câte cuceriri neînchipuite și neașteptate!

Prin urmare nu infinitul timpului în viitor, nu milioanele de ani, din cei ce vor urma, dar, dacă progresul științei se va menține — și nu prevăd ce ar putea a-l opri în mersul său — în câteva sute de ani numai, omul va cunoaște cu siguranță fapte, legi și adevăruri, pe care nici nu ni le putem închipui acum! Atunci, cu cunoașterea rostului vieții, se vor deslega, și de sigur se va putea răspunde, și chestiunilor care astăzi ne amărăsc adânc prin întunericul în care plutesc și care ne par nepătrunzătoare minții noastre.

Căci: Quod non prius fuerit in sensu, e variabil, e în funcțiune cu natura, cu puterea, cu dezvoltarea senzațiilor noastre.

Au progresat simțurile noastre sau nu?

Iată o chestiune de cea mai mare importanță în căutarea soluțiunei problemei puse.

De sigur că da! Dacă urechea, văzul și mirosul nu mai sunt puternice și cu rol animalic, ca în vechime, sau ca în prezent la popoarele primitive, care urmăresc prin ele, mai

bine ca noi, pe vrășmaș, cine ar putea nega, că văzul, mirosul și auzul nu au făcut oarecare progrese cu civilizațiunea omului?

Vedem colori, percepem mirosuri, ne dăm seamă de vibrațiuni muzicale, care de sigur erau absolut necunoscute primitivilor.

Tot ast-fel și în ce privește aprecierea altor proprietăți organoleptice.

Simțurile s'au desvoltat și cu ele și mijlocul de a analiza mai în detaliu, de a pătrunde mai adânc, firea intimă a lucrurilor.

Și oare nu am întărit și adăos înmiit puterea simțurilor noastre?

Ce este balanța, dinamometrul, termometrul, barometrul, telemetrul, busola, electroscopul și electrometrul, lupa, microscopul, ocheanul, telescopul, spectroscopul, Razele Röntgen, analiza și sinteza?!!

Și oare centrul ce are simțurile în serviciul său, »intellectu«-l fost-a el acelaș la un Pelasg, este el la fel la un Papu, cu al unui European, cu »intellectu«-l lui Lavoisier, lui Newton, lui Lord Kelwin, Edison sau Pasteur?

Nu a progresat și el, fiziologicește, mai mult chiar ca simțurile ce are la dispoziție?

Căci ce e mai de necrezut, de cât faptul, că acest om, atât de mic, infinit de mic, față nu cu »totul« dar chiar numai cu cele din sistemul său planetar, sau chiar numai față cu pământul ce locuește și care deși este ținut prin nevoile și puterile vieței sale de straturile inferioare ale atmosferei acestei planete, reușește totuși să cântărească, să măsoare și să analizeze astrele, descopere rostul și ritmul mersului lor și află în ele elemente pe care, numai mult mai în urmă, le află și lângă el pe pământ, cum a fost cazul Heliumului.

Se poate ceva mai supra natural, ca să mă servesc de o espresiune comună?

Spuneți unui cafru, sau unui băcan oarecare din Europa, cât cântărește pământul, care e volumul soarelui, colosala viteză a luminei, toate atât de precis cunoscute și veți vedea ce vă va spune el. Sau »el« este omenirea trecută, cu »intellectu«-l și »sensu«-rile ei, iar cel ce le știe și mai ales, cei ce le-au descoperit aceste fapte, ne arată ce va fi în viitor.

Deci, răbdare, omenirea e menită să-și deslege, prin propria ei muncă, problemele ce o chinuesc prin întunecul lor în prezent.

* * *

Constituția materiei e astăzi, din nou, la ordinea zilei. Sunt peste două mii de ani, de când marii cugetători ai vechei Grecii, au căutat să o pătrundă, fără a dispune de nici unul din mijloacele de scrutare științifice actuale, dar numai prin puterea neînchipuitei lor cugetări.

Acum, grație lui Dalton și școalei atomistice nouă, s'au făcut mari progrese.

Lavoisier, acest nemuritor geniu, creator al chimiei moderne, pune bazele, între altele, și a perpetuității materiei: Nimic nu se crează, nimic nu se perde!

Acest adevăr e colosal ca gândire și prin consecințe. Totul, e deci finit, e hotărât, e cantitativ la fel, dela început și până... ori când!

De curând, grație lucrărilor soților Curie, Becquerelle, Gustave le Bon și mai ales Crookes și Ramsay se pare că intrăm în ultima fază fizică a concepției materiei: unitatea ei. Elementele sunt dar datorite unei vechi stări allotropice, mai persistente și mai adânci, de cât aceia a allotropiei curente.

Am împărtășit dela începutul carierei mele științifice, această idee pe care am susținut-o în mai multe rânduri și mai ales în o anumită conferință.

Legile fizice, toate, nu ne indică individualități, elemente, corpi diferiți, dar materia, unică, la fel.

Legile chimice, ne vor indica și ele în curând, acelaș lucru. Allotropiei fizice, va urmă allotropia chimică: elementele =allotropia materiei.

Pe lângă 70 elemente, câte sunt cunoscute astăzi, vom găsi de sigur o infinitate: materia, în funcțiune, de anumite condițiuni, va da cutare sau cutare element cunoscut deja sau nu.

Sinteza, prin care omul a devenit creator la rândul său, va prevedea pe viitor un capitol nou, corespunzător vechilor descoperiri anevoioase a elementelor. Sinteza acestora, de sigur mai ușoară pe viitor, și în raport cu necesitățile științifice

sau tehnice, va fi sinteza, elementelor ce se uzită în sinteza actuală, care și aceasta la rândul ei va fi îmbogățită astfel, și mult mai variată. Ce domeniu vast!

Dar care este această materie generatoare a elementelor, dela care pleacă, și la care deci se pot întoarce ele?! Iată necunoscutul!

Eterul?! Este el acest *alma mater* al elementelor chimice, al vieții minerale, — căci consider cristalul ca prima ființă pe pământ — vegetale, ori animale?!

Poate, nu știm! Cred probabil, pe cât dovedit este că spațiul, intra-planetar e umplut cu eter. Dar nimic serios nu știm!

Cercetările nouă ne dovedesc că elementele grele, par a se desface, cu dela sine voie, deci prin firea lor, sau provocate, în altele mai puțin grele — ca pondere atomică — și în fine a se dezagregă în ceva ce nu mai e element cunoscut, în ceva ce de sigur nu mai e materie tangibilă — eterul? sau alt corp —; în materia primă, materia simplă, *materia!*

Unii au crezut că materia se pierde astfel și că legea lui Lavoisier nu ar există! Eroare! Totul e o transformare, de stare, cu pierdere de energie, trecând prin diferite faze, trepte, cu forme și proprietăți fizice și chimice diferite, dar atât!

Nu se perde nimic, din punctul de vedere al cantității, se schimbă însă totul ca formă și proprietăți!

Disociația materiei, adică a corpurilor simpli, ne duce însă la conclusiuni, cu totul nouă.

După vechea concepție a genezei Universului, datorită lui Laplace, materia în stare nebuloasă, deci de gaze și vapori, a corpurilor elementari, s'a condensat cu încetul și a dat naștere sorilor și planetelor.

Corpii simpli, combinându-se, în marea majoritate a cazurilor, perd din energia vibrațiilor lor, sub formă de căldură, electricitate, etc. Elementele combinându-se, și trecând și din starea gazoasă a corpului produs în cea lichidă și solidă, devin mai stabile, dar mai puțin însuflețite, de acea viață proprie materiei, numită energia ei.

După cum o planetă, e un soare stins, tot astfel elementele, din ce în ce mai stabil așezate, prin combinațiile la care au dat naștere, sunt mai puțin avute în energie latentă.

Materia ce le constituie e dar astfel pe drumul liniștei, din ce în ce mai accentuată, și liniștea e moartea moleculei și atomului.

Dar iată că acum s'a mers mai departe și în sensul opus. Acum credem că elementele, disociindu-se, adică desagregându-se în altele tot mai puțin grele și până la Helium și de aci la materia lor constitutivă, perd o cantitate de energie care este aproape de necrezut.

S'a scris că acea cantitate de căldură ce ar rezultă din disocierea unei piese de cinci centime în aramă, în materia primă, ar fi egală cu aceia produsă prin arderea a câteva zeci de mii de vagoane de cărbuni de pământ!

Se crede astfel că materia actuală, cu încetul, aproape neobservat, sau greu de observat chiar prin precisiunea științifică, ar tinde în infinitul timpului, să se desfacă în materia primă, pe care o numesc cu plăcere și cu probabilitate științifică: materie cosmică, fie ea eterul fisicienilor sau nu.

Ce rezultă de aicea! Că geneza universului ar fi contrar de ceea admisă.

Materia cosmică s'ar fi aflat la început în o massă unică sau în masse multiple, în Univers sub forma cea mai complicată, ca alcătuire chimică și moleculară, că cu încetul ea s'ar disocia, prin desagregare în sfere, corpi, particule, molecule, corpi simpli, corpi din ce în ce mai simpli, până la ființa materiei cosmice. În timpul acesta s'ar dezvoltă enorme cantități de energie.

Ca această materie cosmică, să fie ea din nou condensată în atomi mici, și în urmă din ce în ce mai grei, în molecule din ce în ce mai complicate, în corpi, în sori și planete, în ființe minerale, în vegetale și animale, trebuie ca să 'și recăpete, sau să i se dea o enormă cantitate de energie, cea pe care a pierdut-o. De unde, cum?! Cine dă și provoacă această schimbare, de unde și cum această colosală energie, care din activă devine iarăși latentă?

Lumea dar oscilează dela haos, la ceea ce vedem și poate să mai existe, și iarăși probabil se întoarce prin disociație la haosul prim, al materiei în funcțiune de energie.

De unde, prin cine, la ce? Iată, încă odată, atâtea ches-

tiuni ce se nasc, fără a ști însă cum să se afle dezlegarea lor.

Unii pretind că materia și energia e acelaș lucru; alții ca materia e continuă în spațiu; toate aceste chestiuni, au părtașii lor, au apărători și detractori.

Personal, înțeleg spațiul și materia, nu înțeleg însă spațiul-materie, căci aceasta ar rezulta din continuitatea ei. Nu mi-ași putea explica, în acest caz, ființa sistemelor planetare materiale, în o materie continuă! Vedem dar că sunt atâtea chestiuni, care se ridică din ce în ce mai ameșitoare, prin largul lor orizont; din ce în ce, pare mai covârșitoare pentru micul, dar admirabilul intelect uman.

Când vom avea soluțiunea? Nu știm; ceea ce cred însă, cu toată convingerea, e că omenirea o va avea.

Dr. C. I. Istrati.

Ioan Bogdan.

Cu disparițiunea lui Ioan Bogdan, trecut la cele veșnice în ziua de 1 Iunie 1919, istoria și filologia românească a pierdut pe unul din cei mai stăruitori, mai pregătiți susținători, îndrumători și reînnoitori în aceste domenii.

Intr'o vreme când, afară de genialitatea creiatoare dar necritică a lui Hajdeu și de încercările diletantiste ale episcopului Melhisedec, studiile de istorie și filologie română nu puteau propăși în mod temeinic din cauza dezorientării și lipsei de cunoștințe în domeniul limbilor slave, Ioan Bogdan a fost cel dintâi care, dedicându-se unor asemenea studii aride și anevoioase făcute prin universitățile din Austria și Rusia, întors în țară, a început o nouă epocă în această direcțiune unde critica istorică a lui Hajdeu duse „la înlocuirea unei prejudecăți printr'o iluzie, a unei tradiții printr'o fantazie, a unui adevăr admis printr'o viziune personală care nu se putea admite.”

În locul plâzmuirilor ingenioase și fantastice și a romantismului, caracteristic cercetărilor istorico-filologice din această epocă, trebuiau introduse metode și orientări sigure cari tindeau, printr'o studiere cât mai științifică a faptelor de amănunt, să reconstruiască încetul cu încetul trecutul nostru așa de întunecat în atâtea privințe.

Și pentru noi cunoștința limbilor slave eră cu atât mai interesantă și mai necesară, cu cât suntem singurul popor neslav din Europa, exceptând pe Litvani, cari am stat aproape sub o permanentă influență slavonă în tot decursul evului mediu și într'o continuă atingere cu viața popoarelor slave ce s'au așezat în mijlocul și în jurul nostru, ceia ce a avut ca rezultat atâtea împrumuturi în limba, literatura și întreaga noastră cultură populară.

Cercetătorul limbei ca și acela al vechilor noastre instituțiuni politice și culturale, etnograful ca și istoricul politic sau literar aveau nevoie de

serioase cunoștințe în domeniul acestor limbi streine pentru a se orientă și a studia în mod trainic astfel de probleme așa încât rezultatele cercetărilor lor să nu mai fie nici unilaterale și nici greșite. Căci numai pornindu-se de la cercetări de amănunte și speciale se putea ajunge să se reconstituiască părțile esențiale cu ajutorul cărora apoi s'ar fi putut păși mai departe la închegarea unor lucrări de sinteză care ar fi oglindit mai mult sau puțin fidel diferite aspecte ale trecutului nostru.

Creind catedra de limbi slavice la Universitatea din București, Ioan Bogdan a căutat ca zi cu zi să aducă la îndeplinire, printr'o muncă plină de iubire față de știința sa și pătruns de cea mai mare responsabilitate din punct de vedere al perfecțiunii și exactității științifice, punctele cardinale din programul fixat în lecțiunea sa de deschidere de la facultatea de litere din 1891, *Insemnătatea studiilor slave pentru Români* (București 1898) și din lucrarea sa *Cultura veche română* (București 1898.)

Prin el am ajuns să cunoaștem în mod temeinic începuturile istoriografiei moldovenești și toate acele izvoare de cari pomenesc cronicarii de mai târziu, rămase neînțelese până la dânsul în atâtea privințe.

Vechile cronic moldovenești până la Ureche (Texte slave cu studii, traduceri și note, București 1891) și *Cronice inedite atingătoare de istoria Românilor* (București 1895) ne arată aceste izvoare primitive ale istoriei Moldovei începând cu însemnările de la Bistrița și Putna până la adăugirile de mai târziu ale lui Azarie, în vremea lui Petru Schiopul, din al XVI-lea veac. Cercetările lui sigure ne-au adus lumină pentru prima dată asupra caracterului limbei slavone întrebuințată în cancelariile domnești din Moldova și Muntenia, dovedindu-ni-se că în cea dintâiu limba diplomatică e aceea a stăpânitorilor lituano-ruși cari moșteniseră tipicul cancelariilor din Chiev (*Über die Sprache der ältesten moldauischen Urkunden*) în (*Jagic-Festschrift* Berlin 1908), pe când în Muntenia se simte mai mult influența uzanțelor din cancelariile sârbo-bulgară. (*De la cine și când au împrumutat Românii alfabetul cirilic?* în *Lui Titu Maiorescu Omagiu*, București 1900 pg. 585—594). În legătură cu aceasta s'ar mai putea adăuga încă studiul său *Ein Beitrag zur bulgarischen und serbischen Geschichtschreibung* Leipzig 1891 (*Archiv für slavische Philologie* XIII pg. 497).

Probleme în legătură cu cele mai vechi instituțiuni de alcătuire socială și juridică din cari reiese caracterul de originalitate al primei noastre organizațiuni politice au fost studiate în legătură cu *Originea Voevodatului la Români* (Anal. Ac. Rom. sect. ist. XXIV 1901—1902 pg. 191—208) și *Despre Cnejii Români* în (An. Ac. Rom. sect. ist. t. XXVI 1903—1904) pg. 13—44 (*Über die rumänischen Knesen* în *Archiv für slavische Philologie* XXV (1903) pg. 522); de asemenea trebuie amintită, ca un model de cercetare asupra vechei noastre culturi, lucrarea sa *Documentul Răzenilor din 1484 și organizarea armatei moldovene în scolul XV* (An. Ac. Rom. sec. ist. t. XXX. 1908).

Un model de critică istorico-diplomatică este studiul său *Diploma Bârladeană din 1134 și Principatul Bârladului, o încercare de critică diplomatică slavo-română* (An. Ac. Rom. t. XI. sect. ist. 1889) prin care arată, în lumina unei argumentațiuni strict științifice, falșa plăzmuire a acestei diplome.

Munca lui neobosită ne-a pus la îndemână acea lucrare, de atâta folos pentru studiul raporturilor cari au existat odinioară între Principatul muntenesc și Țara Ungurească cu vechea cetate de margine a Brașovului, ce coprinde atâtea scrisori domnești în limba slavonă, de o importanță capitală, — intitulată *Documente privitoare la relațiile Țării-Românești cu Brașovul și cu Țara-Ungurească în sec. XV și XVI*. (Texte slave cu traduceri, adnotațiuni istorice și introducere asupra diplomaticei vechi românești vol I (1413—1508) București.

Grija lui neîncetată de a pune la îndemâna cercetătorilor ediții cât se poate de critice a tuturor izvoarelor cari se referă la istoria și limba română a făcut ca, prin sprijinul lui Haret, să se înfăptuiască acea *Comisiune istorică a României* pusă sub conducerea lui, din mijlocul căreia, pe lângă altele, cea mai monumentală lucrare apărută până acum este *Documentele lui Ștefan cel Mare* (2 vol. București 1913), care cuprinde toate actele, în vechea limbă diplomatică slavonă și în traducere română, eșite din cancelaria glorioasă a domnului.

Nu trebuiesc trecute cu vederea, pentru a putea judeca cine a fost Ioan Bogdan în domeniul culturii noastre, atâtea încă alte lucrări, ca monografiile asupra diferitelor chestiuni, traduceri și interpretări de documente sau altfel de studii și articole singuratiche, menite toate să pună într'o nouă lumină de realism constructiv, atâtea probleme cari până la dânsul nici nu fuseseră atinse.

Caracterul lui bun și blândea lui împăciuitoare au făcut ca atâtea vreme cât a stat în fruntea comitetului de conducere a revistei *Convorbiri Literare* (1900—1907), această publicațiune a trăit unii din anii cei mai frumoși și cei mai spornici în domeniul culturii noastre naționale. Armonia și echilibrul întregii lui ființe, ce se exteriorizau printr'o robustă și deplină sănătate fizică, au făcut ca și în cercul colegilor săi de Universitate și Academie să se bucure de o considerațiune deosebită fiind neîntrerupt, un lung timp, decanul facultății de litere și un moment chiar rector al Universității din București doborât și înlocuit prin intrigările și fățărnicile politicianismului nostru levantin. În Academia Română a fost membru în secțiunea istorică, președintele acestei secțiuni și unul din cei mai cu greutate și mai respectați alcătuitori ai acestei instituțiuni.

Pentru unii din noi însă personalitatea lui Ioan Bogdan deșteaptă amintiri în legătură cu vremurile, nu tocmai așa depărtate, petrecute pe băncile facultății de litere din București. Spiritul lui de organizare și bunăvoința-i nemărginită căută să ne pună la îndemână totdeauna mijloacele materiale și morale cu ajutorul cărora să putem urmări mai departe studiile începute; pentru atâția din studenții săraci el a fost un părintesc sprijinitor cu toate mijloacele care i-au stat la îndemână iar pentru acei cari voiau să se orienteze sau să se avânte în largul și luminosul câmp al științei un sfătuitor și îndrumător dezinteresat.

Așa numai a putut să-și câștige, și 'n cercul relațiilor particulare ca și 'n domeniul științei, printr'o muncă încordată, dezinteresată și o iubire

de adevăr mai presus de toate, un renume și o glorie, de care puțini vor avea parte în aceeași măsură, rămânându-i numele strâns legat de năzuințele și progresele culturii noastre românești din ultimele timpuri.

Alexandru P. Arbore,
Sibiu.

Originea voevodatului la Români.

Una din particularitățile cele mai interesante în organizarea țărilor române din trecut a fost că autoritatea supremă în ele, Domnul, purtă titlu de *voevod*. Nicăiri în țările vecine șeful statului nu avea acest titlu: Bulgarii, cu cari noi am avut cele mai vechi și cele mai intime relațiuni, aveau în fruntea lor la început chani, apoi cneji și de la Simeon încoace țari; Sârbii, vecinii nostri din sud-vest, aveau mari jupani, cneji, crai, bani și despoși, pentru scurt timp chiar țari; Rușii, cu cari ne învecinam direct în ost, aveau cneji, mari cneji și în urmă țari; Polonii, vecinii nostri indirecți din nord-ost aveau la început cneji (*ksiażę*), apoi, ca și Ungurii, regi; nicăiri nu găsim voevozi.

E natural dar să ne întrebăm: cum de numai Românii s'au constituit în voevodate și dacă această instituțiune a lor este eșită din desvoltarea organică și naturală a vieții lor politice, cum a fost, de pildă, în parte, regalitatea la vechii Germani sau jupanania la Sârbi, sau dacă li s'a impus lor din afară, de la un alt popor?

Dată fiind originea streină a cuvântului voevod (slav. *vojevoda*), s'ar putea răspunde a priori că și instituțiunea, împrumutată odată cu cuvântul, trebuie să fie de origine streină.

Care să fie aceasta?

Istoriografia noastră mai nouă admite, în general, originea slavo-bulgară a voevodatului: »elementele poporane intrate sub stăpânirea Bulgarilor la stânga Dunărei se constituiesc sub voevozi«, zice d-l A. D. Xenopol, în *Istoria Românilor*, vol. II, pag. 179.

Până la un punct, această părere este adevărată; e foarte probabil că voevozii apar întâiași dată în țările române pe timpul stăpânirii bulgare la nordul Dunărei; întrebarea este dacă ei apar ca administratori împuși de Bulgari sau ca șefi aleși ai Românilor. Cestiunea e foarte grea de rezolvit, căci pentru

întreaga epocă a suveranității bulgare, prelungind-o chiar până la slăbirea imperiului al doilea bulgăresc, ne lipsesc ori-ce elemente pentru rezolvirea ei: ne lipsesc anume ori-ce date precise asupra voevozilor români și a raporturilor lor cu țarii bulgari, atât din vremea celui dintâiu imperiu bulgar, cât și din vremea celui de al doilea.

Primii voievozi români se pomenesc pe teritorii atârănătoare de regii Ungariei — în țara Severinului și în Cumania — sau în Ungaria propriu zisă: ei apar ca supuși ai regelui unguresc. Despre acești voievozi s'a crezut că erau nisce »seniori« în țările lor și »vasali« ai regelui, că aveau »autoritate teritorială« și că treaba lor de căpetenie eră »comanda armatelor și ținerea judecăților«. Definindu-se ast-fel caracterul voevozilor români din Ungaria sau din țările române supuse coroanei ungurești, s'a crezut că ei aveau putere teritorială în ținuturile lor, că erau capii teritoriilor și ținuturilor, că ei comandau armatele ridicate din acestea și că erau în același timp și judecători, cu un cuvânt, că erau moștenitorii vechilor duci români, găsiți de Unguri la venirea lor în Panonia.¹⁾

Această interpretare a atribuțiunilor voevodatele, în fasa lor cea mai veche, este greșită.

Căci dacă voevozii români din Ungaria ar fi avut în realitate situațiunea pe care le-o dă această teorie istorică, atunci ne-am așteptă, cu drept cuvânt, ca ei să fi jucat un rol însemnat în viața statului maghiar, ca ei să fi făcut parte integrantă din baronii și nobilii regatului și să fi hotărît, măcar în unele privințe, transformările constituționale și politice ale acestui regat.

Documentele și cronicile nu ne spun însă nimic despre așa ce-vă: în viața statului maghiar voevozii români n'au fost nici când un factor constituțional hotărîtor.

Ce situație aveau dar voevozii români din Ungaria, înainte de înființarea voevodatele Țării Românești și al Moldovei?

¹⁾ A. D. Xenopol, Istoria Românilor, vol. I. p. 500—501. Cf. și Nic. Densușianu, Revoluțiunea lui Horia în Transilvania și Ungaria, București 1884, p. 40 și urm., mai ales pasajul: »In fruntea provinciilor române, atât dincoace, cât și dincolo de Carpați, se află câte un voivod, ban sau căpitan (militum ducēs, exercitum ductores), investiți tot de odată și cu funcțiuni administrative și cu unele atribuțiuni ale puterii judecătorești«.

Aceasta e întâia întrebare ce ni se impune, căci înainte de a da o părere asupra originii voevodatului la Români, trebuie să știm, cât se poate mai lămurit, sub ce formă se prezintă voevodatele în cele mai vechi izvoare, în care se pomenește despre ele.

Făcând cu totul abstracție de ducii notarului anonim al lui Bela, despre care nu vom putea ști nici odată cu siguranță dacă au existat, din potrivă cele mai multe probabilități sunt pentru neexistența lor, constatăm mai întâiu că documentele ungurești nu vorbesc de voevozi români decât de la jumătatea sec. 13 încoace. Și de câte ori se pomenește de dînșii, ei apar cu aceleași atribuțiuni pe cari le aveau cnejii sau chinezii, constatate, în același timp și în foarte mare număr, ca șefi ai așezărilor sătești și intermediari între acestea și stăpânii lor: regele, clerul sau nobilimea. Voevozii sunt, ca și cnejii, supuși jurisdicțiunii castelanilor și comișilor regești și au, în unele părți, întocmai atribuțiunile cnejilor, în altele, d. p. în țara Maramurășului, atribuțiuni ce-vă mai întinse, fiind oare-cum, față de rege, reprezentanții întregii populațiuni românești din acest ținut. Analisa documentelor mai însemnate referitoare la ei ne va dovedi aceasta.

La *Bulgari*, vojevoda era un »belli dux«, un στρατηγός, στρατηγητής, στρατοπέδαρχος; vojevodestvo traduce, în cele mai vechi texte bulgăresci, pe grecescul στρατηγία. Printre boierii țarului bulgar se citează și un μέγας στρατοπέδαρχης, ceea ce era un mare voevod, un *velikyj vojevoda*. (Jireček, Geschichte der Bulgaren, p. 386).

Dacă constatăm această însemnare la Slovenii, deveniți mai târziu Bulgari, din peninsula Balcanică, cel puțin pentru sec. IX.—X, ea a trebuit să existe și la Slovenii din stânga Dunării, și a existat cu siguranță și la ei, ca la toți cei-lalți Slavi, din cele mai vechi timpuri, cu mult înainte de ce ei au venit în atingere cu noi. Cuvîntul este comun tuturor popoarelor slave și instituțiunea trebuie să fie mai veche decât diferențierea lor, în urma emigrațiunii din patria lor primitivă, în popoarele slave de astăzi.

La *Serbi*, vojevoda era un »belli dux«, un supus al mare-

lui jupan, al cnezului, craiului, banului, despotului suu țarului. În timpul lui Dușan »ori-ce oștire o conducea voevodul, ca și țarul«, zice zakonikul acestui țar. Voevozii sîrbești sunt citați în documente, împreună cu cei-lalți boeri, între *nobili*, găsim și *mare voevozi* (Daničić, Rječnik, sub v.).

La *Ruși*, vojevoda erà la început un șef de ostași și comandă, se pare, 1.000 de oameni; i se mai zicea, cu un alt nume, *tyjsjackij*; se crede că voevodul sau, cum îl numesc izvoarele grecești, chiliarchul, *χιλιαρχος*, erà și șeful unui district, din care se ridicau 1.000 de ostași: semnificarea teritorială a cuvîntului derivă, probabil, din cea militară; mai târziu vojevoda este reprezentantul knjazului în cetăți și administratorul acestora, un fel de posadnik (Bestužev-Rjumin, *Russkaja istorija*, 1872, p. 115, 210—211).

La *Poloni*, wojewoda erà în timpurile vechi »cel ce comandă ostașii sau oastea« (który woje abo wojska wodzi, Linde); mai târziu el însemnează »palatinus«, șeful unei provincii. Un voevodat, o »wojewódstwo«, cuprindeà în sine mai multe ținuturi, powiaty, formând ast-fel o țeară întregă, o »ziemia«, sub comanda unui wojewoda: așa erà voevodatul Rusiei, care cuprindeà țeara Lwow-ului, Przemyśl-ului, Sanok-ului, Halicz-ului și Chełm-ului; așa erau voevodatele Podoliei, Cracoviei, Sandomirului, Lublinului și altele (cf. Bobrzyński, *Dzieje Polski w zarysie*, 1887, I, p. 357 și urm.).

Nicăiri la Slavi voevodul nu este ce erà la noi. Voevodatul n'a fost prin urmare împrumutat de Români după constituirea statelor slave, în cari, cum am văzut, caracterul voevodului erà cu totul altul decât la dânșii. Voevodatul s'a împrumutat într'o epocă cu mult mai veche, și aceasta trebuie s'o punem înainte de venirea Ungurilor, între sec. VI.—IX.²⁾ Ca și chinezatul, voevodatul este una din acele vechi instituții slave cari, împrumutate de timpuriu de Români, au primit la ei o dezvoltare cu totul particulară, națională, rezultată din împrejurările osebite ale vieții lor politice. Dacă voevozii români apar în documente ce-vă mai târziu decât chinezii, cari se pomenesc

²⁾ N. Densușianu, l. c., p. 45, crede greșit că »duci sau voevozi se numiau căpeteniile soldaților romani încă în primii secolii ai erei creștine«.

la începutul sec. XII (1222—1228)³⁾, aceasta este o pură întâmplare; ei sunt de o potrivă de vechi cu chinezii.

Dacă deci originea instituțiunii voevodatului trebuie pusă în epoca primelor relațiuni ale noastre cu Slovenii — și când zic Slovenii, înțeleg și pe cei de la dreapta și pe cei de la stânga Dunărei, și pe cei din Panonia și pe cei din vechea Dacie — dezvoltarea ei ulterioară a rezultat din împrejurările particulare sub cari s'a desfășurat vieță politică a poporului român. Independenți la început de ori ce putere de stat și simpli șefi de chineziate, vovezii au trebuit să se supună, în timpul stăpânirii bulgare la nordul Dunărei, țarilor bulgari; această supunere a fost însă mai mult nominală; ei au condus de sigur contingentele românești în luptele Asaneștilor cu Bizantinii, și ajutorul dat Bulgarilor de dînșii le-a asigurat, de bună seamă, o independență aproape completă în pământurile lor. E probabil că din vremea aceasta au început să se introducă unele obiceiuri de curte ale țarilor bulgari la vovezii români din Țara-românească.

Slăbind puterea de expansiune a imperiului bulgar și crescând în schimb aceea a regatului unguresc, acesta își înfunde dominațiunea sa, iarăși mai mult nominală, încă de la 1225—1227⁴⁾, mai ales însă între 1242—47, asupra vovezilor din Țara-românească.⁵⁾ Ast-fel găsim la 1247—1250 cele două vevodate românești din dreapta și din stânga Oltului sub suzeranitatea regelui unguresc. Aceste vevodate erau destul de puternice, ca să-și poată asigura neafirmarea de hospitalieri, noii stăpâni trimiși în țara lor de regele Ungariei.

Dar Ungaria trece, între anii 1250—90, pîntr'o epocă de mare slăbiciune în afară și de anarhie în lăuntru.⁶⁾ În această epocă, în care pericolul din afară eră înlăturat pentru Români, se întâmplă, prin împrejurări ce nu ni sunt cunoscute, dar pe

³⁾ Miklosich, Monumenta Serbica, p. 12.

⁴⁾ N. Iorga, Studii și documente cu privire la istoria Românilor, București 1901, I-II, p. XI.

⁵⁾ Titlul de regi al Cumaniei îl poartă regii ungurești de pe la 1233.

⁶⁾ Războaiele externe nenorocite ale lui Bela IV. și luptele interne între el și fiii lui; anarhia din timpul lui Ștefan V (1270—1272) și Ladislav IV (1272—1290), care a continuat și sub Andreiu IV (1290—1301).

cari le putem presupune, unificarea celor două voevodate și a chineziatei ce existau în ele într'un singur voevodat, care de pe atunci încă a trebuit să se numească, în lăuntruțul țării, *marele voevodat al Țării-românești*.

E foarte natural să presupunem că voevodul Lytwoy (Lython) de la 1772, același cu cel din 1247—1250, mai puternic și mai dibaciu decât vecinul său din ost, a reușit să cucerească cu puterea sau să supună, printr'un pact de bunăvoie, pe acesta, și să se proclame mare voevod al Românilor din Țara-românească. Acestea s'au petrecut pe la începutul domniei lui Ladislau al IV, c. 1272—1278.⁷⁾ Acest înțeles îl au spusese documentului de la 1285, că Lytwoy împreună cu frații săi, dintre cari cel mai ager a fost Barbat, s'a sculat, pe la începutul domniei lui Ladislau IV, în potruva regatului, a cucerit pentru sine o parte din acesta, situată dincolo de munți («ultra alpes») și a refuzat regelui veniturile ce i se cuveniau dintr'însa (Hurm. I, 1, p. 456 sq.).

Partea de țară «ultra alpes» este «transalpina» de mai târziu, sunt «partes transalpinæ» de la 1331, e «terra transalpina» de la 1332; aceasta este Țara-românească, la început numai cea de la răsărit de Olt, apoi țara întreagă. În documentele ungurești de la 1324 și 1327 Basarab este numit simplu «vayvoda transalpinus», el se numia însă, de bună seamă, ca și urmașul său de la 1359, «mare voevod al Țării-românești». Cf. titlul lui Alexandru Basarab din actele patriarhatului Constantinopolitan «mare voevod și domn al întregii Ungrovlahii», sau titlul lui Vladislav Basarab de la c. 1365: «voevodul Vladislav, domn al întregii Ungro-Vlahii».

În timpul când se consolidă ast-fel marele voevodat al Țării-românești, Moldova se află sub dominația Tătarilor și cnejii români trăiau, izolați unul de altul sau în foarte slabă legătură, sub jugul acestora. O închegare a teritoriilor lor sub un singur domn național n'a fost cu puțință decât în urma marilor expedițiuni întreprinse de regii Ungariei la 1324 și 1352—53 dincoace de munți, expedițiuni la cari au luat parte și voevozii români din Maramurăș, ca vasali credincioși ai

⁷⁾ Unificarea voevodatelor o pune și d-I Onciul cam în același timp, adică «după Seneslău». Convorbiri Literare, XXXVI, p. 43—44.

regelui, și cari au avut de efect curățirea, de o cam dată până la Siret, a țării de Tătari și pregătirea terenului pentru unificarea cneziateelor românești într'o singură domnie. Această domnie s'a numit «voevodat», de oare-ce unificatorii erau voevozii din Maramurăș și de oare ce frații lor din Țara românească se constituiseră, înaintea lor, tot într'un voevodat.

Cu emanciparea de sub suzeranitatea ungurească a voevozilor din Țeara-românească și cu eșirea lui Bogdan din Maramurăș și cucerirea țării Moldovei, voevodatul intră la Români într'o nouă fasă. Voevozii devin stăpâni neatârnați peste teritoriile întinse, peste cneziate multe, poate și peste confederațiuni de cneziate, cari par a fi existat mai ales în Moldova. În această nouă fasă ei iau, conform nouălor puteri, titlul de *domni*: »*gospodari*« sau »*gospodini*«, arătând prin acest nou titlu un nou fapt: faptul stăpânirii absolute a țărilor, al dominiului sau imperiului, ca să întrebuițez un termen din organizația feudală a apusului (*dominium, imperium*). Titlul vechiu ei îl păstrară — eră prea vechiu ca să-l schimbe cu un altul sau să-l părăsească — și se numesc de aci înainte »*voevozi și domni*«: vojevoda i gospodinu, vojevoda i gospodaru.⁸⁾ Voevozii recunosc, ce-i drept, și dincoace de munți suzeranitatea regilor Ungariei, unii expres prin documente, alții tacit, și sunt considerați tot timpul de aceștia ca vasali; ei au însă, în țările lor, puterea deplină asupra teritoriului și supușilor, ceea ce n'aveau în Ungaria. Titlul de *autocrat* »*samodrežavnyj*«, care se găsește și în Țara-românească și în Moldova, mai ales la început (d. p. la Mircea și Roman) este o imitație, pătrunsă mai întâiu în Țara-românească, a titlului bulgăresc *samodrežece*, grec. *αὐτοκράτωρ* (țar i samodrejeț în doc. din sec. XIII—XIV ale lui Ioan Asen II, Const. Asen, Ioan Alexandru, Ioan Sracimir și Ioan Sișman). Voevozii Țării-românești, vorbind despre sine, își zic acum »domnia mea«, *gospodestvo mi*, imitând pe țarii bulgari, cari își ziceau »împărăția mea«, (*čarestvo mi*), după bizant. *ἡ βασιλεία μου*; cf.

⁸⁾ Cf. pentru Moldova doc. lui Iuga dela 1374, Hasdeu, *Ist. Crit.* p. 89, și moneda lui Bogdan, în D. Sturdza, *Münzen und Medaillen*, sau în Hasdeu, *Magnum Etymologicum*, art. Ban.

serb. kraljevestvo mi, crăia mea; cei din Moldova întrebun-
 țează pronumele »noi«, »my«, ung. și apusanul »nos«.

Odată cu titlul de »domn« ei își însușesc și formula teo-
 cratică »din mila lui Dumnezeu« (milostija božijeja«, pe care
 o cunoșteau din titlul regilor Ungariei și ai Poloniei (dei
 gratia), din titlul cnejilor ruși din Galiția și Volynia (la cari
 apare la începutul sec. XIV) și din titlul marilor cneji litvani
 începând cu Gedymin și Olgierd. În Țara-românească, în doc.
 cele mai vechi, d. p. în al lui Vladislav Basarab, se află, pe
 lângă formula aceasta, și formula bulgărească »cel în Christos
 Dumnezeu credinciosul«, iže ve Christa boga blagověrnyj,
 bizant. ἐν Χριστῷ τῷ θεῷ πιστός. Venelin, Vlachobolgarskija gra-
 maty, p. 9; facsimilat la Hasdeu, Negru-Vodă. Cf. doc. lui
 Mircea din 1387, Arch. ist. III, p. 191.

Titlul de *principe*, Kenez, care se dă lui Mateiu Basa-
 rab în niște tipărituri de la 1642 și 1648, este o simplă
 reminiscență literară, ca și »țările dacice« sau »bisericile tracice«
 din acele cărți. Stăpânitorii țărilor noastre s'au numit tot-
 deauna, conform vechei tradițiuni, *voevozi și domni*.

Atribuțiunile puterii lor și cestiunile ce se leagă de aceasta
 vor formă obiectul unui alt studiu; din acesta se va vedea că
 ele decurg din modul cum s'au întemeiat voevodatele și din
 relațiunile lor cu puterile vecine. Aceste atribuțiuni n'au suferit
 aproape nici o schimbare, de la începutul voevodatelor și până
 la regulamentul organic, care a pus întâiași dată bazele
 regimului nostru parlamentar.

Ioan Bogdan.

Nu există de cât o fericire: datoria. Nu e de cât o mângâiere:
 munca. Nu e de cât o plăcere: frumosul. Carmen Sylva.

*

Autoritatea și puterea sunt două lucruri deosebite: autoritatea
 se exercită numai moralmente și are înfrîurire asupra inimei:
 nici odată forța sau terorarea nu isbutesc a o da: ea presupune
 dreptate în cel ce o exercită și respect în cel ce o suportă.

Legouvé.

*

E vorba de a distruge ceva? Ce de oameni de acțiune se îm-
 bulzesc! Trebuie construit ceva? Ce de oratori!

Teodor V. Stefanelli.

În ziua de 23 Iulie a. c. Teodor Stefanelli, în vârstă de 73 ani, închise ochii pentru vecie după o boală îndelungată, care de mult îl pândia și care chiar pe timpul petrecerii sale în București, cu ocaziunea sesiunii Academiei române din Maiu a. c. îl aruncă la pat.

Răposatul era originar din străvechiul oraș Siret din Bucovina și se trăgea dintr'o veche familie de neguțători, cari astăzi acolo au dispărut. Aicea absolvă el școala poporală, liceul sub redeşeptătoriul Românilor bucovineni Aron Pumnul, iară studiile juridice la Universitatea din Viena. Aicea încheagă el, în sinul Societății academice »România jună« o mare și intimă prietenie cu tânărul Eminescu, lucru mai ales explicabil deoarece se întâlniseră doi tineri idealști în asemenea măsură.

După absolvarea studiilor juridice Teodor Stefanelli se întoarce în țară și intră la tribunalul din Cernăuți ca practicant și după scurt timp ajunge ascultant, în care calitate l'am aflat în anul 1876 când veniiu la Universitate. Mult a contribuit răposatul la înființarea Societății academice »Arboroasa« în anul 1875, care din cauza unor oameni răuvoitori Românilor a luat în anul 1877 cunoscutul sfârșit precedat de un monstru proces pentru înaltă trădare.

Dela Cernăuți răposatul se strămută mai apoi ca pretor în Câmpulungul moldovenesc. Aicea era el între oamenii săi, urmași ai vechii republici, pe care îi îndrumă cu sfaturi drept părintești și dela cari adună, vizitând și cele mai răzlețe și depărtate colibi ale Muntenilor, mult prețioasele: »Documente Câmpulungene«, publicate de Academia română puțin înainte de izbucnirea războiului mondial.

Stefanelli a publicat mai multe romane și schițe în mai multe foi și reviste, apoi date statistice din Bucovina, cu toate că ocupațiunea lui de magistrat îl absorbiă aproape tot timpul disponibil.

Pe baza scrierilor sale asupra unor tipuri istorice Câmpulungene și anume: »Originea lui Teodor Calimah (Călmașul), Document privitor la originea Câmpulungeană a lui Gavril Mitropolitul ș. a., Academia română îl alege în anul 1898 membru corespondent al ei în secția istorică, iară în anul 1911 membru ordinar.

Stefanelli trecu dela Câmpulung ca primconsilier la Curtea de apel din Leov și apoi ca consilier aulic la Curtea de casație din Viena, unde stătu scurt timp și trecu din cauza slăbiciunii corporale la pensie.

Dară nu numai cercurile românești recunoscără activitatea și știința lui literară și istorică, ci și Comisiunea centrală din Viena pentru conservarea monumentelor istorice, care îl numi »Membru corespondent« al ei.

Răposatul a sprijinit prin colaborare ziarul »Revista politică« din Suceava și revista »Junimea literară« și nu era întreprindere națională, culturală și literară în mult împilata țărișoară Bucovina la care el, deși departe de țară, care urmăria tot ce se petrecea aice, să nu fi fost activ cu tot sufletul și cu toate puterile lui spirituale.

Imi aduc cu duioșie aminte, că întâlnindu-mă Stefanelli odată în Cernăuți mă cuprinse și-mi zise: »Frate, nu-ți istovi puterile pentru nerecunoscătorul popor rutean (din Lujeni), vino la Câmpulung, acolo lucrând amândoi, cum știm să lucrăm, pentru nație vom face minuni între bunii și omenoșii munteni.« N'a fost însă să fie, răposatul s'a mutat în curând la Leov și eu într'altă parte, la Straja românească.

Pe timpul izbucnirii războiului mondial Stefanelli a trecut hotarul Bucovinei și s'a așezat în orașelul Fălticeni, de unde s'a întors în țară abia după risipirea Austriei cu toate că nu primia pensia cuvenitoare și guvernorul Bucovinei îi ceră înapoierea în țară, se înțelege ca apoi să-l interneze ca Român periculos statului austriac la Talerhof, unde de bună samă că i-ar fi rămas osemintele.

El se odihnește în țărna românească din Fălticeni, la a cărui mormânt Academia română i-a depus o cunună prin membrul corespondent, d-l avocat Artur Gorovei, care a rostit aice o mult frumoasă cuvântare. Inima cea fierbinte a lui Todor nu va mai bate pentru frații Români, dară el a luat cu sine în mormânt bucuria mult dorită a Unirii tuturor Românilor, de care visă dinpreună cu toți bunii Români bucovineni.

Vieța lui Stefanelli a adus mare folos științii și nației românești, de aceea numele lui în istoria neamului va fi neuitat.

Cernăuți, în Septemvrie 1920.

Dimitrie Dan.

O glumă a lui Eminescu.

În toamna anului 1870, eu și cu V. Morariu aveam în Viena o cameră în Dianagasse. Cam a patra casă dela noi, în aceeaș stradă, cu alți colegi de universitate, locuia Eminescu, toți într'o cameră. În anul acesta se concentrase foarte mulți studenți din Bucovina în această stradă, și adese eșind ei pe trotuar și conversând, răsună strada întregă de vorbă românească.

Eminescu ca unul ce studiasse și petrecuse mult timp al copilăriei sale în Bucovina, petrecea mai adese cu Bucovinenii decât cu alți colegi, și de aceea eră mai mult în mijlocul nostru. Adese îmi zicea: Bucovinenii nu se deosebesc de fel de Moldoveni nici în temperament, nici în caracter. Suta de ani de când v'au despărțit de Moldova, nu v'a putut schimbă firea. Dar mai bine ar fi fost pentru voi să aveți temperamentul impulsiv al Transilvănenilor, căci ar aveă Nemții frică de voi și nici nu v'ar fi adormit așa de ușor, — căci zică cine ce-a zice, dar voi dormiți.

În anul acesta eu și Morariu ajunsesem în cea de pe urmă zi din Septembrie în Viena. Adusesem cu noi și de-al de-a mâncării, căci unde ar fi lăsat părinții să plece »băieții« cu lada goală într'atâta amar de depărtare; și când am deschis geamantanele noastre, am aflat jambon, brânză, plăcinte, slănină și câte altele, ce numai mamele îngrijitoare știu să le potrivească.

Observ aici că aveam pe acea vreme obiceiul să notez și să schițez unele evenimente din viața mea și am notat și această sosire a noastră în Viena. Nu-mi mai aduceam aminte de această notiță, dar scriind aceste amintiri și frunzărind prin vechile mele hârtii, am dat de o schiță mai mare, din care nu pot să nu copiez întocmai unele pagini unde e vorba și despre Eminescu.

Iată ce am notat eu atuncea, în anul 1870, o zi sau două după sosirea în Viena:

Fiind gata cu rânduital, aruncam priviri pline de satisfacție și mulțumire asupra acestor odoare¹⁾, când iată că bate la ușă și o ciurdă de tineri, cari aflase de sosirea noastră, intră în odaie. Eră Eminescu, Ioan Luță, Pamfil Dan, Iancu Cocinschi și alții, toți juriști, filosofi, mediciști, în scurt toate breslele de știință. Incepură povestirile și aflarăm că o întreagă colonie de Români bucovineni locuște în Dianagasse și în apropierea ei.

Iarăși bate la ușă.

— Intră!

— Ha, bravo, bădiță Mihai, exclamă toți tinerii sărind înaintea celui nou sosit. Eră și el jurist, dar mai în vârstă decât ceilalți și de aceea îi ziceau toți cam în glumă, cam într'adins: bădiță Mihai ²⁾.

— Măi diavolilor ce-ați adus de-acasă? Întrebă el, și nici una nici două, dă de odoarele noastre. Toți tinerii se aruncară ca lupii asupra lor și în scurt erau toate întinse pe masă.

— Minunat jambon, bună slănină, aferim unt și brânză din creerii munților! La lucru băieți! exclamară cu toții.

¹⁾ Adecă mâncările.

²⁾ Eră Mihai Grigoroviță. A murit mai mulți ani după aceasta ca procuror al tribunalului din Suceava.

— Ce plăcinte minunate, am să le trântesc o odă ca să treacă la posteritate, — zise Eminescu, care deși eră din breasla poezilor și filosofilor, înfulcă la plăcinte cu prozaicii săi colegi, de nu rămase nici urmă din ele. Sfârșind plăcintele numai ce-l auzii pe poet strigând iarăși:

— Ha, dulceturi și beltele, ochii văd, inima cere! I-i-i! mămulica mea, ce păcat, am dat prea târziu de ele, dar îmi rezerv dreptul pentru altă dată; să fiți ai dracului, dacă nu-mi lăsați și mie!

Săturându-se cu toții și fiind pe înserate zise bădița Mihai:

— Măi băieți, acū ar trebui ceva udătură, unde mergem?

— La tata Wihl, zise Eminescu.

— La tata Wihl, repetară ceilalți și luându-și pălăriile se îndreptară cu toții spre restaurantul lui Wihl din strada Marocanilor, unde erau mai toți abonați.

Aceste rânduri le-am scris atuncea; mai cuprindeau aceste notițe și altă întâmplare, care însă nu are a face nimic cu Eminescu.

— Tata Wihl, cum îi ziceam noi, eră un restaurator jovial și cinstit al restaurantului: »Zu den drei Tauben«. Acolo mâncam mai toți Bucovinenii în abonament. După cât îmi aduc aminte, Eminescu nu eră însă abonat, dar venia de dragul societății și adese și din cauză că se putea mai ușor împrumută cu parale, când îi lipsiau. Abonamentul nostru însă eră numai mâncarea de amiază, căci abonamentul și pentru seară eră foarte scump și nimene din noi nu dispunea de atâtea mijloace ca să ne permitem acest lux. Câtă vreme mai țineau paralele ce le primeam la începutul fiecărei luni, trăiam seara cu câte un gulaș, pâne și o sticlă de bere. Dar veniau zile, și de acestea erau cam 20 pe lună, în care nici luxul unui gulaș sau cârnăcior nu ni-l puteam permite și atuncea cu o pâne mică precum se capătă ori unde de 4 creițari, ne stămpăram foamea. Așa trăiam cei mai mulți din noi și așa trăia și Eminescu. Dar câte odată, mai cu seamă pe la finea lunii, lipsia și această mică hrană și eram siliți să postim serile, așteptând cu nerăbdare să vie ziua de mâne, care, ne aducea cafeaua cu lapte și prânzul plătit înainte. Și cu toate acestea eram voioși și buna dispoziție nu ne lipsia. Taina dispoziției

noastre erà tinereța și faptul că nici pe acasă la părinți nu huzurisem și nu eram alintați.

Și acuma voiu povesti un epizod tragi-comic, întâmplat între mine și Eminescu.

Erà pe la sfârșitul lui Noemvrie 1870. Banii se sfârșise de mult și se apropià una din acele seri sinistre, când știam că nu vom mânca nimica. Cam pe la șase ore ședeam eu și tovarășul meu de locuință, V. Morariu, la fereastră și ne uitam pe stradă. Il vedem pe Eminescu care venia de acasă trecând pe sub fereștrile noastre cu capul plecat și cu mânele împreunate în mânecile paltonului. Il strigăm pe nume. El își ridică capul în sus și văzându-ne, ne întrebà:

— Ce faceți ?

— Nimica !

— Nu ești ?

— N'avem la ce.

— N'aveți Mmm ? și ridică arătătorul mâinii drepte în sus, care aveà să zică: N'aveți o pițulă ?

— Tufă ! — îi răspunserăm.

Atunci Eminescu stătù puțin pe gânduri și ne zise după un timp :

— Imbrăcați-vă și veniți în jos.

Ne îmbrăcarăm și eșirăm.

— Of neamul nevoii ! oftă el zâmbind, ce mizerie, să fiți și voi așa de calici și tustrei să n'avem o pară ! Dar mi-a venit o idee strălucită, mai băieți. Vom mânca împărătește în această seară. Mergeți la »Bischoffs-Bierhalle« în Wipplingerstrasse și mă așteptați. Puteți și mânca ; în astă seară vă plătesc eu.

Bucuria noastră nu erà mică. Eminescu se depărtă repede de noi zicând că are să se întâlnească cu cineva. Noi ne plimbarăm o bucată de vreme pe stradele splendid luminate ale Vienei și ajunserăm pe Graben, acea piață feeric luminată, unde la plimbarea de seară mișună lumea ca într'un furnicar. Acolo ne întâlnirăm cu Matej Lupu, coleg de universitate. Erà și el lihnit de foame. Il introduserăm în marele mister ce ne așteptà în astă seară și-l luarăm cu noi. Vorba Românului: Dar din dar se face rai.

Ajunși în restaurantul Bischoff ne așezarăm într'un ungher și comandarăm câte un gulaș, pâne și câte o sticlă de bere. Nu-i vorbă, am fi comandat mai mult, căci încă tot ni erà foame, dar eram cu frica în oase că nu va veni Eminescu și atunci o pășim. Se făcură nouă ore și Eminescu încă nu venise. Sticla de bere nu o goliserăm de tot; rămăsese în fiecare sticlă câte ceva, căci altfel, dacă erau sticlele goale, venià chelnerul și le umpleà iarăși, iar noi ne temeam că nici pe acea una nu o vom puteà plăfi. Se uità acù chelnerul cu ochii prepuelnici la noi, iar noi începusem a discuta serios chestia: care din noi să-și lase zălog paltonul ca să eșim cu obraz curat din restaurant. Ochii noștri erau îndreptați spre ușa de intrare și nu-l așteptau jidovii pe Messiah așa de dornic, cum îl așteptam noi plini de frică și speranță pe Eminescu. Două ore a ținut această tortură, când iată câteva minute după nouă ore, intră și Eminescu și se așează zâmbind lângă noi. Că o piatră ne pică de pe inimă și începurăm acù a ne uità mai îndrăzneși la chelner, pe când mai înainte ne feream, de ochii lui.

— Mâncat-ați ceva băieți? ne întrebă Eminescu.

— Câte un gulaș, mic, răspunserăm noi, respirând mai ușor.

— Și poate ați mai mâncà ceva?

— Cum nu! numai dacă te ajunge punga.

— Ei chelner, adă trei porții de Frankfurter cu varză și o cană cu bere!

Chelnerul înholbà ochii auzind că acù trebuie să aducă bere cu cana, pe când înainte în decurs de 2 ore stătusem cu sticlele goale!

Repede aduse chelnerul ce i se poruncise și începurăm a mâncà. Eminescu erà foarte bine dispus, glumià, râdeà, mâncà și bea, iar noi îi țineam hangul. Fiind sătui, ne pusem pe bere. Dintr'o cană sporiră mai multe și în fine făcù Eminescu gluma de comandă o cibotă de bere. Astfel de cibote de sticlă, se află mai în fiecare restaurant, rezervate pentru studenți când aceștia devin bine dispuși.

Acù începù o conversație animată, al cărei obiect se schimbà din minut în minut. Erau 3 ore după miezul nopții când ne scularăm să plecăm. Eminescu plăti atunci pentru

toată mâncarea și băutura noastră 3 florini 20 creițari, iar chelnerului îi dote un bacșiș de 30 creițari. Ne îndreptarăm spre casă. Lupu și Morariu făceau gălăgie; Eminescu fredonă cântecele sale favorite: Eu sunt Barbul lăutarul și Dragi boieri din lumea nouă, iar eu mergeam în rând cu dânșii cu frica în oase, să nu avem vreun conflict cu poliția, căci eu băusem puțin, deoarece abia în Viena începusem a gusta berea. Ajungând pe Graben, Morariu în răsfățarea sa, își permise gluma de a mă împinge într'o damă, care trecea atârnată de brațul unui domn. Mă pomenii atuncea din partea damei cu o sudalmă originală vieneză, pe care încă nu o auzisem până atuncea și care mă supără așa de mult, încât îmi veniră lacrimile în ochi. Morariu și Lupu izbucniră într'un hohot, ceace mă înfuriă și mai mult. Eminescu însă mă luă de subsuoară și-mi zise:

— Nu te luă după proștii ăștia, mergi cu mine. Liniștea lui Eminescu îmi impuse. Atârnat de brațul său și ascultând povestirile sale, așunserăm în Dianagasse, dar când să ne despărțim de Eminescu și să tragem clopotul ca să ne deschiză poarta, venirăm la cunoștință, că nu aveă nimeni din noi nici un ban ca să plătească portarului tributul obicinuit, adică câte 10 creițari de persoană. Obiceiul acesta este un drept câștigat de portari prin prescripțiune, și de aceea așa numitul Sperr-sechserl este spaima celor ce vin după 10 ore acasă, din care cauză domnește o ură instinctivă în contra portariului, care este poreclit Cerberus.

Ce eră acū de făcut? Nu ne rămase alta, decât să ne plimbăm pe stradă până la 6 ore dimineața când se deschid regulat porțile. Morariu se plimbă cu Lupu, iar eu cu Eminescu. In decurs de aproape 3 ore, cât a ținut această plimbare, Eminescu purtă firul vorbei. Dintru început îmi povestii mult despre o actriță Eufrosina Popescu de care fusese amoretat și la care se vede că mai ținea, căci o descriă în colori foarte vii și în termeni de amoretat. După aceea trecū la teatru și povestii multe anecdote, dar acuma nu-mi mai aduc aminte ce-mi spuse. In fine trecū la Budhism, obiectul său de predilecție, despre care îmi vorbi apoi până ne despărțirăm.

Eu eram numai puțin inițiat în misterele Budhismului și știam numai atâta despre principiile acestei religii cât auzisem

în liceu, iar Eminescu desfășurà o cunostință vastă și-mi spuse că Tibetul este leagănul și inima misterelor budhiste; începù apoi să vorbească despre Nirvana și Budha-Sakhia-Muni. Erà atât de încântat de principiile acestei religii, că părea transportat și adese pronunță plin de o deosebită însuflețire cuvintele: O! Budha-Sakhia-Muni! Ar fi vorbit mai mult, dar erau 6 ore dimineața și porțile se deschiseră. Ne despărțirăm și ne duserăm la culcat. Eu și cu Morariu am dormit până târziu, adecă până aproape de amiază, căci erà Duminecă. Baba la care locuiam și care ne și servià, intrând în cameră ca să ne ia hainele la curățit, ne întrebă, ce haine vom îmbracă astăzi; eu îi zisei că voiu îmbracă hainele mele cele negre.

— Dar ce fel de pantaloni? întrebă ea.

— Cum ce fel de pantaloni? cei negri! respunsei.

— O Iesses! Domnul voiește să glumească; doar ați trimes aseară un bilet al D-voastre priin d-l Eminescu și ați cerut pantalonii cei negri fiindcă aveți trebuință de ei.

— Ce bilet, ce Eminescu? dar acù îmi plesni prin minte că Eminescu mi-a jucat o festă! Repede am sărit la garderob, dar pantalonii nu erau. Baba-mi arătă biletul adus de Eminescu. Erà un simplu bilet de vizită al meu, care ajunsese cumva în mâna lui Eminescu. Se trezise și Morariu. Eu eram dintru început supărat, dar apoi ne cuprinse pe amândoi un răs de nu ne mai puteam astâmpără, căci descoperisem taina dărnicii de eri a lui Eminescu: mi-a luat pantalonii, i-a vândut și ni-a plătit la toți mâncarea.

Așa a și fost, căci întâlnindu-mă cu dânsul după amiază în cafè Troidl l-am tras la răspundere. El se omorà de răs și-mi răspunse cu un aer nevinovat:

— Ce eram să fac, eram doar și eu și voi lihniți de foame.

— Da bine se poate una ca asta? De ce nu i-ai vândut pe ai tăi.

— Imposibil.

— Și de ce imposibil?

— Pentrucă n'am două părechi de pantaloni, mă! Se strânsese și ceilalți colegi din cafenea pe lângă noi și toți râdeau de se prăpădiau, dar nu de Eminescu, ci — de mine.

C. Giurescu.

Studiul de față tratând »despre boieri« este o complectare a celor două anterioare «Vechimea rumâniei în Țara Românească și legătura lui Mihai-Viteazul» și »Despre rumâni«. El reprezintă cursul ținut la Universitate în primăvara anului 1918, expunând rezultate nouă în domeniul organizării sociale din trecutul nostru. Acest studiu trebuia să formeze o a treia comunicare la Academie fiind și redactat în acest sens în manuscrisul lăsat.

Am reprodus în mod fidel acel manuscris, deși sunt indicații că în unele părți autorul intenționează să aducă oarecare modificări formei. Neavând însă posibilitatea să redau gândul ultim al scumpului dispărut, am preferat să-l public așa cum se găsește fixat în manuscris.

C. C. G.

Concepția asupra boierimii în secolul al XVIII și XIX.

Este îndeobște știut că sub numele de boieri se înțelegeă nobilimea poporului român și că ei formau clasa privilegiată. Dar ce anume condițiuni trebuia să îndeplinească cineva spre a fi considerat ca boier, și cari erau privilegiile legate de această însușire, sunt chestiuni mai puțin lămurite.¹⁾

Alcătuirea boierimei după Cantemir.

Cele dintâi știri asupra alcătuirii clasei boierești datează de abia de la începutul secolului al XVIII și ele se datoresc în Moldova lui Dimitrie Cantemir, iar în Țara-Românească cercetărilor făcute de Austriaci în Oltenia.

Cantemir spune că nobilimea moldoveană se compunea din trei clase: 1) dregătorii din slujbele mai înalte și urmașii lor; 2) curtenii, sub care nume înțelege pe proprietarii de sate moștenite, cari nu dobândiseră încă slujbe și 3) călărașii, cari serveau în războaie pe cheltuiala lor, în schimbul folosinței moșiilor ce le fuseseră hărăzite de domni. În urma acestora,

¹⁾ Denumirea de boier constituia un titlu nobiliar. Un alt cuvânt pentru a exprima calitatea de nobil, în afară de acela de boier nu a existat în Țara-Românească. În Moldova se mai întâlnește, în chip excepțional, însă și numai în timpurile mai vechi, și acela de nemeș.

Boier are și a avut în vorbirea obișnuită două înțelesuri: unul mai restrâns, care însemnează „dregător“, și un altul mai larg, care caracterizează pe omul nobil, cel ce se deosebește de omul de rând.

Cantemir înșiră, ca o a patra clasă, și pe răzăși, despre cari însă spune că preferă să-i considere mai degrabă ca țărani liberi decât ca boieri.²⁾

Rezerva aceasta face ca spusele sale să poată fi interpretate în două feluri. Alcătuirea boierimei moldovene se înfățișează în chip cu fotul diferit, după cum considerăm ori nu și pe răzăși ca făcând parte din ea. Dacă îi socotim ca boieri, atunci clasa boierească cuprindeă — pe lângă slujbași — pe toți proprietarii de pământ, fără excepțiune. Pentru acei boieri cari nu aveau slujbe, moșia, oricare ar fi fost întinderea ei, constituia semnul nobleței. În acest sens se exprimă Cantemir și aiurea. În »Istoria imperiului otoman«, el spune că la Români nu există alt semn de nobleță decât moșia părintească, care trece prin moștenire dela tată la fiu.³⁾ Nobleța întregii clase a proprietarilor pare să fi fost pentru el în legătură cu originea lor romană. Cantemir credeă că orice cetățean roman eră nobil; coloniștii și ostașii aduși de Traian în Dacia fiind cetățeni romani, erau toți nobili.⁴⁾ Urmașii lor, drept cari el socotea numai pe Moldovenii cu moșie — țăranii fără pământ fiind

²⁾ Descriptio Moldaviae, 1872, p. 114: »Hac ratione, cum nimis augetur nobilium moldavorum numerus, in tres ordines dispartire totam nobilitatem principibus placuit. Primus locus baronibus datus est, iis nimirum, qui vel ipsi a principibus ad superiora reipublicae munera essent evecti, vel e talium sanguine nascerentur. Eodem fere ordine, quo in Russico imperio boiarski rod a reliquis inferioris conditionis nobilibus distingvitur. Secundo ordine habentur curteni vel aulici, qui unum alterumve pagum haereditate a maioribus acceperunt, quales inter Russos dvoriane vocantur. Tertiae stationis sunt Calaraszi, equites, qui pro terrarum, quas ipsis principes concessere, usu semper eosdem in expeditione suis ex pensis sequi tenentur. Ultimi sunt Rezess, quos colonos liberos quam nobiles vocare mallems, Russorum Odnovorcis fere correspondent, nec rusticorum aulas habent, sed plures simul unum pagum habitant, suasque terras vel ipsi, vel per servos conductifios colunt«.

³⁾ Istoria imperiului otoman, trad. Hodoș, 1876, II., 624 n. 34.

⁴⁾ Descriptio Moldaviae, 112: Neque enim fore arbitramur, qui neget cives militesque Romanos fuisse, quos Trajanus postea quam Decebalum devicisset, totumque dacicum regnum subvertisset, in Daciam ceu novas colonias deduxerat . . . constans inter omnes Romanorum mos, quo prohibebantur, in legiones quemquam legere, nisi civis, eoque ipso nomine nobilis esset.

aduși după întemeierea Principatului de prin țările vecine —⁵⁾ se bucurau de aceeași însușire: erau nobili ca și strămoșii lor.

Dacă însă eliminăm pe răzăși dintre boieri și-i socotim ca țărani liberi, alcătuirea boierimei se schimbă cu totul. Criteriul nobleței nu mai e moșia. Dintre cele trei clase de boieri, două cuprind pe dregători și militari. Singurii a căror nobleță nu ar fi în legătură cu slujba domnească sunt curtenii. Dar caracterizarea acestora ca stăpâni de sate care nu ajunseseră la dregătorii este neexactă.

Curtenii posedau într'adevăr sate și moșii; dar nu această însușire constituia caracteristica lor; ei aveau o organizație militărească, fiind împărțiți în căpitânii pe județe; erau prin urmare un fel de slujitori domnești, ca și călărașii⁶⁾ Cele trei clase de boieri constituiau de fapt una singură, formată din slujbași de diferite categorii. Și încă nu de toți, căci în afară de dregătorii înalți, de curteni și de călărași, mai existau și alți slujbașii mai mărunți, foarte numeroși, precum și alte categorii de militari de care Cantemir nu face nici o mențiune. Mărginindu-ne însă a socoti ca boieri numai pe cei arătați ca atare, constatăm că, fără răzăși, boierimea se compunea din dregători și militari. Nobleța apare, în acest caz, ca o consecință a sluj-

⁵⁾ Ibidem, p. 121: *Rusticus pure Moldavus nullus est, qui reperiuntur vel russicae vel transylvanicae, aut, uti apud nos vocari solent, ungaricae sunt originis.*

⁶⁾ Curtenii nu erau numai stăpânii de sate (*villas*), ci și mici proprietari, cari n'aveau pe moșia lor pe nimeni. Sunt unii cari abia au o casă. (G. Ghibănescu, *Ispisoace și Zapise I*, Iași 1907 p. 171—2, 182 și 232).

În timpurile mai vechi stăpân de sat însemnă posesor al unei moșii cu iobagi. Satul îl formau iobagii; fără ei moșia era seliște. Mai târziu (s. XVII) stăpân de sat putea să însemneze proprietar pe moșia căruia trăiau săteni, fără să-i fie iobagi. Întru cât pe vremea lui Cantemir existau ambele aceste accepțiuni, este probabil că el întrebuițează această expresie în ambele sensuri.

Vezi despre curteni: Iorga, *Studii și documente*, XVIII. 16: „Totuși încă dela început aflăm la Munteni, pe lângă boieri, și curteni — aceștia din urmă de sigur: strajă și oameni de serviciu — cnezi și rumâni“. Idem, I. Bogdan, *Doc. Răzenilor* p. 387: Sub „curteni“ nu s'a înțeles niciodată „nobili“ în general. Ei au fost totdeauna o anumită clasă militară. Nobil în general se zicea nemeș, nemiș adică „de neam“. Cf. Xenopol, *Ist. Rom.*, II, 434—5; Iorga, *Geschichte des rum. Volkes* I 331—2; *Ist. arm.*, 319.

bei. Concluziunea aceasta diferă cu totul de aceea la care ajunsesem considerând și pe răzăși ca nobili. Deosebirea este fundamentală. Nu este vorba numai dacă o foarte importantă categorie de locuitori — aproape o treime din populația țării — trebuie privită ori nu ca boieri, ci de însuși principiul pe care se întemeie la noi clasa boierească. Dacă și răzășii erau boieri, atunci criteriul după care cel nobil se deosebea de omul de rând era moșia; dacă nu erau, criteriul îl forma slujba.

C. Giurescu

Virgil Onițiu.

Moartea nemiloasă nu se îndestulește cu jertfele, pe cari le culege pe celea câmpuri de bătaie, ci își poartă coasa lacomă și pe acasă, culegând pe neales... Nu se uită unde dă, pe cine chiamă. Nu se uită că avem noi destulă întristare pe urma ei și altfel, ci ne mai culege și ce avem mai bun acasă...

În 21 Octomvrie n. 1915, a murit la Brașov, de moarte năpraznică, directorul celor mai înalte școli românești din acel oraș, Virgil Onițiu Sătenii noștri nu vor fi auzit mult acest nume, sau, poate, nu-l vor fi auzit de loc. Doar' breotelul satului și vre-un fruntaș, cu dare de mână de a-și purta copii la școală. Incolo puțini vor fi știut de Virgil Onițiu. Cu atât mai mult au știut despre dânsul cărturarii noștri, tineri și bătrâni. Tinerii, căci mulți dintr'ânșii sub mâna părintească a lui Onițiu și-au câștigat învățătura ducătoare la lumină și la pită, iar bătrânii, părinții, căci Onițiu le creștea copii. Și au mai știut despre Onițiu domnii noștri cei mari, dela Mitropolia sibiană și din alte părți, căci știau Gimnaziul românesc din Brașov în bună mână, sub înțeleaptă povăț.

Mare om a fost directorul Virgil Onițiu dela Brașov. Om al școlii, grădinar cuminte al vlăstarelor neamului nostru. Sute de tineri treceau pe an pe sub mâna lui povățuitoare. Și mulți dascăli aveă sub aceeași mână. *A fi cărmuitor de școală mare nu e lucru mic.* O școală de pe sate, cu 50—60 de copii, e lucru greu să cărmuești, dar mi-te 500—600 de școlari.

Virgil Onițiu a fost însă și profesor, foarte învățat și ales. Nimenea ca dânsul n'a știut să desgroape din negura trecutului frământările și măririle slovei și a cărții românești. Inviau în graiul său maestru toți cărturarii și cântăreții trecutului nostru, înălțând inimile atâtor școlari cari îl ascultau pe Onițiu. *Profesor fără păreche.* Așa spun elevii lui. Și nu numai că le spuneă acestea cu graiul Onițiu, ci mărgăritarele scrisului românesc le adună în cărți și le puneă la îndemâna școlarilor ca *Legendare*, să le aibă la sine totdeauna.

Directorul Onițiu a fost și un ales scriitor al neamului nostru din aceasta țară. În clipele sale de repaos povesteă, cu condeiul, amintiri frumoase din trecutul și cunoștințele sale. Se oglindeă în acestea un suflet

deschis, o simfire caldă și o veselie sănătoasă. Avea de spus lucruri frumoase și le spuneă limpede, cu haz, românește. Nu ca unii ținuți scriitori de astăzi, cari n'au nimic a spune, ci se silesc să pară lucru mare, cu vorbe întortochiate și goale.

Virgil Onițiu s'a născut în Reghiul săsesc la 6 Faur 1864 din familie aleasă. A fost fecior de domn, cum se zice. Dar pentru aceea n'a fost fălos, nici mândru. A umblat la școli în Seghedin, Sibiiu, Budapesta și Viena. A învățat și școala de popie. In anul 1890 a fost numit profesor la Brașov, iar peste patru ani director al gimnaziului, pe care l-a condus 21 de ani.

Vălvă mare în viața sa n'a făcut. Și-a cunoscut datoria sa și-a împlinit-o cu cinste și cu pricepere rară. A fost om întreg, inimă și suflet tare. Caracter adevărat. Apostol al neamului, prin școală.

Fie-i țărâna ușoară. Și vieța pildă vie.

A. L.

Discursul

rostit la festivitatea încheierii anului școlar 1910/11, în ziua de 29 Iunie v. 1911 în sala festivă a gimnaziului.

Domnilor și doamnelor!

Iubită tinerime școlară!

În școalele secundare își clădește temelia de cultură clasa intelectualilor, adecă clasa celor chemați să fie conducătorii destinelor unui popor. Pregătirea lor completă pentru lupta vieții o primesc intelectualii numai dupăce mai trec și cursurile învățământului superior academic, dar fizionomia lor sufletească iese formată gata din școalele secundare și studiile academice se fac pe acea temelie, tare sau șubredă, la tot cazul dată gata, pe care o duc ei cu sine din școalele medii sau secundare.

Și aci este însemnătatea școalelor secundare. Cum va fi temelia, pe care ele o durează în sufletele tinerimii, așa va fi și edificiul intelectual și moral al conducătorilor de mâne ai vieții popoarelor.

De aci urmează, că ceice dirigează mersul școalelor secundare, trebuie să urmărească cu pricepere și cu luare aminte felul de a fi și de a munci al conducătorilor intelectuali ai popoarelor. Și când vieța publică ar scoate la iveală note generale supărătoare în vro privință în felul de a fi și de a se valoră al clasei intelectuale, diriguitorii școalelor medii să-și

pună întrebarea: oare nu noi, școalele, cari le-am pus temelii culturii lor de minte și de inimă purtăm vina? La tot cazul trebuie să ne întrebăm: Oare nu ne este cu puțință, ca să facem corecturile indispensabile pentru viitor? Adecă să facem tot ce ne stă în puțință, ca la generațiile ce de aci înainte vor urma, să se curme relele ce se arată în vieța intelectualilor de azi. Ne vom da seama de sigur, că vom avea să întâmpinăm dificultăți de o putere elementară, cum sunt: însușirile etnice moștenite, tradiția, mediul social, spiritul timpului și tot felul de împrejurări externe, pe cari noi nu le putem schimba, dar aceste dificultăți ne vor fi tot atâtea îndemnuri, ca să stăruim la o corectură posibilă a relor generale, cari bântue în lumea intelectualilor. Căci stăruința și priceperea pot să biruească multe dificultăți, cari sunt la aparență de neînvins.

Să ne punem deci întrebarea: Oare felul de a fi și de a munci al intelectualilor noștri de azi este la un nivel ideal? Nu lasă acest nivel nimic de dorit? Este deci indicat, să durmim în pace, ca felul celor de azi să se continue și în generațiile cari vor veni de aci înainte? Bineînțeles, aci nu poate să fie vorba de rele și defecte izolate, locale sau regionale, ci de rele și defecte, cari prezintă un caracter general.

Să aruncăm o privire în jurul nostru!...

Nu cred că ne putem plânge de un belșug supărător de reuniuni și societăți culturale. Din potrivă în raport cu alte neamuri, avem atât de puține, încât putem să ne plângem de adevărată sărăcie. Bine, dar pe cele puține câte le avem, le sprijinim cel puțin din toate puterile noastre? Intelectualii noștri, muncesc ei din puteri și pretutindeni pentru prosperarea lor? Uitați-vă la reuniunile noastre de cântări din Brașov și Sibiiu. Ele sunt unele din cele mai vechi și cu un trecut mai ilustru și se află în două centre, dintre cele mai însemnate în privința numărului de intelectuali români. Și cum merg aceste reuniuni? Vegetează? Nu. E terminul prea eufemistic. Ele sunt în plină letargie. Luați pe intelectualii noștri, cari sunt membri ai Asociațiunii și ai Societății pentru fond de teatru român. Întâiu Vă rog să-i numărați și după-ce i-ați numărat, Vă rog să întrebați, câți din acest număr și muncesc pentru înaintarea acestor societăți? Veți constata un număr înspăimântător de mic. 1 la 100.

Aruncați-Vă privirea și în altă parte. Uitați-Vă la intelectualii noștri, cari nu trăesc din lefuri fixe. Nu Vă bate la ochi — între numeroasele elemente cinstite și vrednice de toată lauda — zic, nu Vă bate la ochi mulțimea celor ce lăcomesc să se 'nbogățească rapid, cu muncă minimală și fără nici un scrupul? Nu-i vedeți cum încep cu nimic, pentruca în câțiva ani să facă averi, cari se socotesc în zeci de mii? Și nu vedeți în urma lor șiroaiele de lacrimi vărsate din ochii acelora, pe cari i-au stors fără milă? Ei se 'nchină unui singur idol: vișelului de aur! Și în cultul acestuia își consumă tot timpul, toată știința toată munca. În munca de cultură obștească — care nu face parale — ei nu sunt de văzut.

În lunile trecute din întâmplare am făcut cunoștință cu un compatriot de-al nostru de alt neam, care cunoștea din experiență binișor toate neamurile din patria noastră și îndeosebi clasa de intelectuali, cu cari în urma oficiului său are contact zilnic. Din vorbă în vorbă el mi-a făcut următoarea declarație: »D-le, să nu te superi, eu cunosc toate neamurile din țara asta, »sunt uscături și la unii și la alții, — dar atâția indivizi fără de »inimă ca între intelectualii D-voastră Români, — nu sunt la alții. »Celelalte neamuri își cruță instinctiv pe semenii lor, — dar Ro- »mânul — onoare excepțiunilor — nu știe de pardon față cu Ro- »mânul ce i-a încăput în ghieră. Ii ia fără pic de milă și cea din »urmă picătură de sânge...« O fi exagerat, n'o fi exagerat, — dar este semnificativ, că un strein — despre a cărui bunăvoință într'un caz concret față cu un Român sugrumat de un intelectual Român, am avut ocazia să mă conving direct — zic, e semnificativ, că un strein ce păreri și-a format despre o parte însemnată a intelectualilor noștri în asemănare cu intelectualii de alte neamuri din patria noastră.

Aruncați-Vă privirea în sfârșit la raporturile de viață socială, cari bântue între intelectualii noștri. Sfășieri și certe, ură și dușmăanii în cele mai multe centre de-ale noastre. Vorba, că dacă se 'ntâlnesc doi Români din acelaș loc, ei se așează la trei mese, — este azi un clișeu în graiul nostru de toate zilele. Nu e nimic de zis, unde o divizare a societății intelectualilor noștri înseamnă o selecțiune, o izolare a celor buni de cei răi, dar în cele mai multe cazuri — durere — nu este așa.

Intellectualii noștri nu încap între olaltă — și sănătate. Toți ne ținem, că suntem cu stea 'n frunte și de-aci învidia și ura dintre noi.

Măsura se poate exagera în plus sau în minus, — dar este și rămâne adevărat, că de relele indicate mai sus suferă de fapt societatea intelectualilor noștri și că acele rele nu sunt de natură locală și sporadică, ci, cum grano salis, generale la noi.

Și *cauza* acestor rele?... Ea cred, că s'ar putea resumă într'o singură pricină, mama tuturor relelor indicate: *egoismul*.

Egoismul ne ține calea întovărășirii în reuniuni și societăți, egoismul nu ne dă răgaz și ne taie interesul pentru munca gratuită la cultura obștească a neamului, egoismul ne face lacomi până la canibalismul sufletesc, — și în fine egoismul este tatăl celui orgoliu și a acelei lipse de disciplină, de respect și de stimă pentru munca și valoarea altora, care conduce la certe și sfâșiefi... Egoismul, iată neghina din holda intelectualilor noștri... Școala și familia trebuie să meargă mână în mână în lupta de exterminare a acestui rău! Căci una față de cealaltă nu poate face mult.

Stimaților părinți și iubitorilor colegi profesori, dați-vă mâna, ca împreună să combatem acest rău cumplit, ce roade la rădăcina viitorului nostru. — Dascăli și părinți să prindem un gând tare în sufletul nostru, ca să stărpim întru cât se poate buruiana egoismului din sufletele noastre. Să fim în sfârșit odată creștini, creștini adevărați, nu prin vorbe, ci prin fapte. Pilda noastră vie, a părinților și a dascălilor, este cel mai puternic factor de educație. Să urmărim deci cu interes viu și cald mișcarea culturală, economică și socială a neamului nostru întreg, să participăm înșine cu obolul nostru material, moral, intelectual, și să ne dăm contribuția noastră de muncă pe toate aceste terene ale dezvoltării obștești, cari constituie școala altruismului. Fiii și elevii noștri ne vor vedeă, ne vor simți, căci ochii lor sunt ageri și simțul lor e foarte delicat. Și pilda noastră vie le va lumina mintea și inima, și iubirea pentru alții va prinde rădăcini în inimile lor fragede, pentru ca să crească și să se întărească, iar la rândul lor, când vor fi bărbați, să nu mai poată fi smulsă de alte pilde urâte, ce vor întâmpina în calea vieții. Să cultivăm în școală și în casă spiritul de prietenie și

colegialitate în tinerețea noastră, spiritul de jertfă a individului în fața obștei semenilor săi și sentimentul de nobilă disciplină, care consistă în datorința de-a munci acolo, unde ești pus, o muncă fără invidie și fără ură față cu alții în alte situații, adevărat în alte posturi de muncă. Numai tineri deprinși de-acasă și din școală de-a iubi pe alții, de-a jertfi și pentru alții, de-a munci împreună cu alții și de-a se disciplina pe sine în vederea unor scopuri superioare obștești, — pot schimba cu timpul societatea intelectualilor noștri. Las' să ducă ei din casă și din școală cât de mult cu sine din merindele altruiste, — nu-i nici un păcat, — vieața cu imperativele ei categorice va ști să echilibreze în ei interesul altruistic cu cel primitiv egoistic sădit în noi toți. Încă nu am văzut pe nimeni în vieață prăpădindu-se de prea multă dragoste pentru binele altora, — dar jertfele secerate de nepăsarea și ura egoiștilor le întâlnim în toate șanțurile de pe drumul vieții. Și să nu uităm un lucru, care trebuie să între odată în conștiința tuturor, că valoarea noastră intelectuală și morală nu este o valoare absolută, că ea singură în sine nu numără nimic. *Valoarea noastră intelectuală și morală este relativă, ea crește sau scade în raport direct cu binele social, pe care suntem în stare să-l producem.* Vorba unui mare bărbat: progresul popoarelor nu depinde de la numărul mare și de la gradul înalt de intelectualitate al conducătorilor săi, ci de la calitatea lor de-a ști face, ca obștea să profite cât de mult din capitalul lor intelectual. De aceea un singur apostol adevărat este în stare să sguđuie din temelii orașe, popoare și țări, chemându-le la vieață nouă. Iar 100 de intelectuali culți dar egoiști, nu pot urni nicio petricică din cale... Doamne și câți apostoli ne-ar trebui nouă! Și cum nu-i avem, Doamne!

Beția și analfabetismul, sălbătăcia moravurilor și primitivismul economic, sfâșierea între frați și prostia în cel mai larg înțeles, toate aceste rele înpământenite la noi, ridică o cumplită acuză în capul nostru, al intelectualilor.

Și ca această acuză vie să nu devină un blestem pe noi, trebuie să ne deprindem fiii de mici, ca să nu cadă în păcatele părinților lor! Calea am indicat-o: să-i învățăm a iubi pe semenii lor, a munci împreună cu ei și a jertfi pentru binele

obștesc, — și în stăruința aceasta să le fim noi înșine pilda vie.

D-lor colegi, stimați părinți și iubită tinerime școlară: în semnul iubirii și al învierii prin iubire, care este și semnul morții egoismului ordinar din sufletele noastre, declar anul școlar 1910/11 de încheiat.

Virgil Onițiu

„Sandi“

Brașov, 4. Noemvrie.

Așa ți-a 'ndulcit maică-ta numele când erai mic așa ți-au zis pe urma ei profesorii, cunoscuții și prietenii — elevilor tăi dragi cari te idolatrizau le erai tot domnu „Sandi“

Sandi, iubitul și neuitatul meu prieten, oare vezi tu din lumea umbrelor jalea ce-ai revărsat-o peste întreg Brașovul, peste toți cei ce te-am cinstit și te-am avut așa de drag?

Simte oare sufletul tău bun și drept, marea durere a fraților și-a rudelor tale?

Crezi tu, că de trei zile, ziua nu găsește odihna și noaptea nu mă găsește somnul?

O, cât te-am plâns și cât te-oi mai plânge! Nespuse de mult sufăr . . . , mă doare și sufletul și trupul, toate mă dor

Eu unul îți prevedeam soarta din clipa 'n care am auzit c'ai plecat. O știam, fiindcă te cunoșteam om al datoriei. Mai mult: al conștientizării până la extrem. Așa erai tu: ți se 'ncredința o misiune trebuia s'o implinești — pe termin, pe zi, pe ceas.

Când petreceam mai mulți împreună în cafenea glumind și râzând, te ridicai dintr'odată în mijlocul veseliei generale:

— Plata băiete!

— Mai rămâi nițel Sandi dragă — te rugăm cu toții — nu vezi ce bine petrecem?

Nu se poate, am oră dimineață — și plecai serios.

. . . . „Zi-i neamț pedant!“ — spuneă năcăjit omul.

. . . . El și cu Banciu, conștientizitatea întrupate . . . cu ăștia do' nu te poți târgui!“

Așa ți-ai zis de bună seară și 'n mijlocul răsboiului: „Sandi datorie!“

Și ți-ai făcut-o mai mult decât trebuia, mai mult decât o meritau cei ce te-au înălțat din sublocotenent locotenent, adjutant de batalion și 'n lipsa șefului tău, comandant al batalionului.

Tu, pedantul om de litere, tu blajinul și delicatul suflet de artist comandant de batalion!

Ce frumos! Și mă întreb: ce-ai fi ajuns tu ca oficer activ, cu inteligența, cu simțul tău de datorie, cu hărnicia ta? Departe, desigur departe

O, crede-mă Sandi dragă că te admir, că trebuie să mă uit spre o înălțime, când mă gândesc la tine. Totdeauna am ținut mult de calitățile tale intelectuale, de caracterul bărbătesc ce contrastă cu delicateța-ți feminină, de întreg psihicul tău ce te deosebea din massă ridicându-te în șirul oamenilor de elită — niciodată n'aș fi bănuț înșă că 'n adâncul ființei tale științific-estetică se ascunde un suflet de erou.

Dr. Alexandru Bogdan.

Acum când ești dus pentru totdeauna, îmi sfărâm bietul creier istovindu-l cu toate întrebările posibile și imposibile: „de ce-a căzut bomba chiar lângă ține, de ce-a trebuit să mori chiar tu?“

Răspunsul mă 'ndrumă spre „rânduiala misterioasă o prevedinței“, dar pentru a nu spulberă din suflet și ultima fărâcă de credință mă coboră grăbit din împărăția ipotetică a tainelor în lumea noastră vulgară cu rânduielele ei pitice pe cari le cântăresc, le pipăiu și vai, le înțeleg.

Rătăcesc fără nici o țință pe străzile orașului și-mi par naufragiatul căruia neantul i-a 'nghițit o comoară. În cutare colț apare un „amic“ al răposatului. E vesel, are fața senină și râsul lui banal cade 'n desnădejdea mea ca un sunet nearticulat în pianissimul unui cântec funebru. Apoi:

— Ai venit și tu la parastas? Bun băiat. Păcat! — și 'n clipa a doua el râde satisfăcut:

— Eu am scăpat! M'au necăjit mult. M'au tot îmbrăcat și m'au desbrăcat . . . în sfârșit boală de inimă . . . ha! ha! . . . și iar mă supără grozav răsul lui de lighioană vicleană, ce și-a salvat nimicnicia cu o minciună.

. . . Da, mulți au încercat să scape și dacă totuș au trebuit să plece, s'au plâns tuturor. Numai tu te-ai dus ascunzând ori ce regret, numai tu ai plecat fără buchete și fără să te plângi. Atăta ai spus: „Viața trebuie privită cu ochi de filosof“. Și dus ai fost!

Au trecut săptămâni lungi de așteptare. Dela o vreme, au început a se întoarce rând pe rând, azi unul, mâne altul — numai tu n'ai venit. Mizeriile și suferința au traz brazde urite pe fața ta fină și pală; de neodihna și grozăvia războiului, bogatul tău păr a albit. Și totuș, în mijlocul aceluia iad ai zimbit mereu, ai răs, ți-ai îmbărbătat ortacii, — deși sfârșit de oboseli, tu ai refuzat sfatul doctorului și ai rămas neclintit până când a venit ecazitul ucigaș: într'o clipită ființa trudită fu neființă . . .

Toată lumea-mi spune așa, că tu ești mort.

A spus-o firul telegrafic, o spune mormântul din Zumina; a spus-o doctorul care ți-a văzut corpul zdrobit; a spus-o cel mai jalnic parastas pe care l'am văzut în viața mea — toate mi-o dovedesc limpede numai eu n'o crez, nu vreau s'o crez și te aștept mereu să vii . . . azi, mâne, poimâne, cât mai curând! . . . să vii cu zimbetul tău tănuț, cu glasul tău armonios, cu ochii tăi albaștri, cu sufletul tău bun și frumos . . . o vino Sandi dragă!

Moartea!

De mult nu mă mai înspăimântă. Mă înfioară doar durata ei oribilă . . . Să fie ea oare și sfârșitul sufletului?

Să niveleze ea cu vremea tot ce e bun și rău, tot ce e moral și imoral?

O, nu! Moartea nu e egală. E individuală. E cea mai rafinată selecționatoare, clasându-și victimile după absoluta lor vrednicie. Verdictul ei poate zăbovi un an, zece, o sută, dar când va vehi, el va fi drept și inapelabil. Moartea pare judecătorul omnipotent, căruia Dumnezeu îi iscălește toate sentințele.

Sunt morți pe lângă dricul cărora treci indiferent amintindu-ți poate atât: „Și eu te-oiu urmă încurând“.

Sufletul unor oameni moare în aceeași zi cu trupul. Altele mai licăresc câteva zile deasupra mormântului proaspăt, apoi se sting. Bieții naivi și șireții! Ei cred că-și asigură trăinicia sufletului bunăoară printr'o fundație-Uită, că nu pot trăi nici cu un ceas mai mult, decât au meritat — banii lor pot să-i supraviețuiască. Hotărât, numai părțicica etică din ființa omenească rămâne indistructibilă.

„A murit Sandi Bogdan“.

Mare păcat!

Dar pentru ce atâta durere? Dela cine atâtea scrisori de condoleanțe? De ce e jalnic tot Brașovul? De ce-a plâns toată biserica la parastasul lui?

Învățat mare n'a fost. Scriitor extraordinar n'a fost. Om bogat care să ne lase bani, n'a fost — atunci ce-a fost?

O mare valoare morală.

*

„Domnu Cristos“... așa-i ziceau studenții, cari au porecle pentru toți profesorii lor.

Oare numai pentru blândeța și paliditatea lui încadrată de lunga-barbă castanie? ...

... Dumineca trecută, când cu ochii roșii de plâns și de nesomn mergeam împreună cu profesorul Baciuc la parastas — un țăran din Scheiu ne întimpină îndurerat:

— „A murit domnu' Sandi al nostru ... Dumnezeu să-l ierte! ... eră ca un sfânt ...“

De unde comparația fină a țăranului? De unde congruența acestor asemănări? Din adevărul, că valoarea etică a unei personalități se simte instinctiv de ori ce, moralul omului superior fiind ca un fluid eteric ce-i radiază din suflet și se revărsă peste mediul înconjurător, cuprinzându-l într-o atmosferă de bunățate, de pace.

Sunt personalități extraordinare, sunt artiști de mare renume, cari te resping prin disprețul lor, suveran. Oamenii mărunți se simt jenați, nesiguri în apropierea lor. Spiritul lor caustic îi doare, ironia lor înveninată îi anihilează, îi turtește. Acești oameni mari, trebuie admirați în opera lor, dar nu pot fi iubiți, decât rareori.

Altădată nici admirați pe deplin. Căci nu totdeauna o frumoasă operă de artă asigură cuiva respectul absolut. Nedesăvârșirea morală e în viața artistului ceea ce sunt petele în soare: îl întunecă. Culmea idealului rămâne totuși perfecția morală. Armonia cât mai complectă între minte și inimă. Sufletul frumos prețuiește mai mult decât o personalitate disarmonică, ce strălucește pe-o parte, dar e opacă pe cealaltă. Ai zice: diamant ce zace în noroiu. Numai echilibrul între intelect și simțire subjugă pe toată lumea.

Un astfel de echilibru eră sădit în sufletul lui Sandi Bogdan — el se desvoltă an de an tot mai frumos, tot mai cuceritor.

Inteligent și de spirit ca un frances, dar temeinic și răbduriu la muncă, ca un savant neamț; delicat ca o fată ce are sufletul plin de subtilă poezie; diplomat iscusit în mijlocul unei lumi de oameni mijlocii pe cari cu o vorbă măgulitoare, cu o laudă gădilitoare îi câștigă ușor pentru un scop nobil; încăpăținat ca un Dac, când trebuia să-și afirme principiile clare și europenești; altruist desăvârșit când sprijinea un talent pe care-l căută cu interes, îl găsea cu bucurie și-l îndrăgea pe urnă ca pe un frate; Român neaoș și om absolut cinstit — iată de ce l-a plâns tot Ardealul, iată suma de virtuți, pentru cari el a fost unicul în Brașov și unicul în toată generațiunea noastră.

*

Ori cât de ideală, chiar pecetluită cu moartea, iubirea se întemeiază totuș pe un instinct. Iubirea se naște din egoism și trăiește în materie.

Numai prietenia poate încopciă două suflete cu legături imateriale, sfinte, neperitoare. Număi azi simt că poți îngropa cea mai nebună dragoste — prietenia vei îngropa-o în propriul tău mormânt.

Sandi, iubitulé, bunule frate protector, eu te-oiu uită atunci, când m'oiu uită pe mine!

Aurel P. Banuș.

In bibliotecă.

— Lucrare inedită —

Iarna se luptă cu primăvara; vârfurile dealurilor erau goașe, dar printre trunchiurile copacilor puteai vedeà dela depărtări mari încă covorul de zăpadă așternut în pădure; în grădinile mai apropiate pete de pământ negru alternau cu lungi pături albi, cari se lăsau până în vale în vâgăuni ori se aciuau pe supt treptele dealurilor.

Și de pe coperișurile caselor iarna se retrăgeà pas de pas; jumătatea coperișului, cea dinspre soare, erà uscată, cealaltă își păstrà încă haina de zăpadă. Dar soarele ardeà și cu toate că pe călindarul de pe părete cetià numai ziua de 1 Martie, se simjià în toate că vine primăvara.

Odaia mare a bibliotecii liceului, cu cele trei ferestre înalte așezate spre apus, primià bucuros razele calde ale soarelui, cari se luptau cu murdăria și praful, ce se așezase pe sticla ferestrilor. Căci ferestrele se spălau numai de trei ori pe an: în August, câteva zile înainte de începerea lecțiilor, în vacanțele de Crăciun și la Paști.

Un singur profesor ședeà la masă și corigià caiete. De câteori subtrăgeà o greșeală mai mare înmuià odată condeiul în sticluța cu cerneală roșie și apoi trăgeà apăsat o linie groasă de-un deget. Toate mișcările lui, nenumăratele schimbări ale feței — ai fi crezut, că în capul acela trăiesc 20 de suflete — scârțăitura nervoasă a scaunului și a mesei, felul cum aruncà caietele corese unul peste altul, totul arătà că se plictiseà și că muncià convins, că face un lucru zadarnic și că elevii nu se vor alege cu mult folos din toată această muncă, care-l istovește și îi răpește timpul.

Dela o vreme rămase cu condeiul în mână și cu capul plecat pe piept. Se gândià: Poate la o reformă a lucrărilor în

scris, la un fel de a le înlocui, ori chiar la un nou „tip“ de școală, cu mai multe lecții, dar cu mai puține lucrări în scris; destul că ațipi. Și cum soarele călătoria tot mai spre apus și tot mai spre dreapta, razele lui ieșiră de după crucea ferestrii și îi luminară fața palidă și părul bogat, văluos.

Un suris îi mișcă buzele. Visează. Poate este în Italia, ori pe țărmul Franței de sud, unde acum este vară chiar. Și pleoapele i-se mișcă, atât de mult râde și-i atât de fericit în visul său, fără caiete de cores și fără carnetul de note.

În liniștea caldă a odăii se deșteptă o muscă care va fi amorțit într'un colț undeva, ca să aștepte acolo venirea anului nou. Căci muștele și pasările au anul nou nu ca noi la 1 Ianuarie, ci la Martie ori Aprilie, nu știi sigur fiindcă n'am văzut încă nici un calendar de muște. Dar că ele nu recunosc calendarul nostru, nici cel Gregorian nici pe al lui Iuliu Caesar, se vede din puținul respect ce-l au pentru literile negre și roșii ale lui. Musca se deșteptă, întoarse puțin ochii spre fereastră și i-se părù că-i des de diminează. Iși luă atunci aripile în spate, le desfăcù și tulește-o, tocmai unde se pusese mai mult praf pe fereastră. Voiă să iasă în grădină, dar nu putea și de năcăjită începù un bâzăit îndârjit și mâcăit, de credea că ai fi într'un grajd de vite în toiul verii. Și se vede că bâzăiau și în Italia muștele, că profesorul nostru își ridică pleoapele și privi împrejur. Liniște. Când auzi însă musca și auzi par'că și tăcerea din odaie, i-se părù că e la culesul frunzelor de dud. Vedeà undeva în Provansa o fetiță frumoasă și un fecioraș voinic cocoțați într'un dud cu frunzișul des, unde în bâzăitul muștelor și în liniștea aerului cald de după amiază își destăinuiră cât de mult se iubesc și-și jurară credință.

Fața lui se luminează și se întunecă. Amintirile veniau una după alta. El le primea bucuros, le făcea loc în sufletul său, le alintă trecându-le pe câte unele iarăși și iarăși prin cercul luminos al fantaziei sale; și pe câte din ele nu le-ar fi reținut bucuros și le-ar fi făcut culcuș vecinic în inima sa, care sângera din nou văzându-le atât de plăpânde și curate.

Fruntea i-se încrețește. O statuie posomorită s'a oprit în lungul șir de vedenii. El ar vrea să-i zică să treacă, îi poruncește chiar. Ea rămâne și se face tot mai albă, mai albă și decât marmora, din care pare a fi tăiată.

Fața profesorului se posomorește. El ridică piciorul drept și-l lasă să cază ușor pe podele; ar fi vrut să dea cu piciorul în pământ și să strige: „Treci“. Se liniște însă și fața i-se în-senină, când marmora își ridicase albaștrii, tristeții ochi și îl pri-viă cu duioșie și cu o căutătură, care cerea iertare Marmora pieri.

Pleoapele profesorului se închiseră acum, capul i-se plecă pe piept și acompaniat de bâzâitul muștii, dela fereastră el în-cepù încet, par'că se temeă să nu recheme cu cântecul său marmora albă romanța din Mirèio „O Magali“.

O cântase, când iubiă atât de des, cu atâta gingășie, cu atâta suflet, încât se îmbătă de melodia ei și cădeă obosit în scaunul dinaintea biuroului, unde rămâneă nemișcat câteva mi-nute, pentruca apoi iarăș s'o înceapă da capo, dar de acum fluerându-o.

Cele din urmă 5 tacte le flueră și acum de vre-o 10 ori, când cu putere, când tainic, ca șopote misterioase, când pre-lung, ca o rugăciune ce nu se mai sfârșește, când înfrigerat de nerăbdare, ca o ultimă chemare, care nu va fi auzită. I-se păreă, că aceste ultime tacte exprimă „Speranța“, nu o spe-ranță anumită ci „Speranța“. Cum rămase răzimat în coate se uită cu ochii aiuriși la numele de pe eticheta unui caiet și-și frângeă în mânilor mari, osoase fruntea, ce-i svâcniă tot mai cu putere.

În liniștea aceasta adâncă sgomotul făcut de o ușe trân-tită cu putere se părù a fi o erupțiune vulcanică. Cineva veniă târându-și cismele și fluerând „Mai am un singur dor“, cu care ajunse până la versul „În liniștea mării“. Eră pedelul școalei. Om precaut, cum eră, bătù în ușe, o deschide încet, încet, își introduse capul și-și rotì odată ochii de spion prin odae. Când observă pe profesor zise „Salutare“, strânse ochii ca oamenii uneori când vreau să vază clar, se uită la ceasornicul din pă-rete și eși închizând ușa cu mare îngrijire, să nu facă sgomot și mergând pe coridor nu mai flueră „La marginea mării“.

Poate niciodată nu se năcăji profesorul pe el mai mult ca acum. Nu fiindcă l-a turburat în amintirile sale duioase, ci fiindcă n'a cântat mai departe romanța. Căci de când amorul acela nefericit îi răpì iluziile ce le aveă despre lume și oameni,

singura lui dorință, care de câteori se apropiau vacanțiile, re-nășteà tot mai ademenitoare și mai chinuitoare, erà aceasta: să poată trăi o lună de zile într'o barcă albastră, în mijlocul mării. Dar marea să fie amorțită, iar el să nu aibă pe nimeni lângă sine. Și-ar luà o stofă albastră în culoarea cerului și culcat în barcă s'ar acoperi de tot cu ea, încât să nu vază decât albastrul cerului și albastrul mării, numai albastru. Ar renaște. Sufletul lui s'ar purificà de toate îndoielile, de toate durerile, de toată ura. Acestea ar evaporà în timpul cât n'ar mai vedea oameni și n'ar vorbi cu ei, și s'ar pierde în afundul tăriei.

Și numai în mijlocul mării ar găsi tămăduire. Căci unde-i țârm, acolo calcă picior de om și se văd chiar urme în nisipul mării și uitându-te la ele fără să vrei te gândești: oare să fi fost un bărbat ori o femeie. Și cum să te liniștești, când vezi întipărite în năsip degetele unui picior de femeie?

Nu o pățise odată așa, când află dela niște cunoscuți că Lala lui, stătuse o vară întregă într'o baie de mare și el se duse cătră sfârșitul lui August s'o întâlnească acolo, iar ea plecase de două zile? Nu rămâneà atunci ceasuri întregi pe aceeași stâncă bătută de valuri și i-se părea, că tot acelaș val se lovește de stâncă, pe care-l văzù și Lala înainte de ce plecase? Și nu se uită ziua întregă la o urmă de picior, ce se vedea încă în muschiul stâncii și-și ziceà de o sută de ori pe zi că acolo a călcat Lala lui? Și cum netezià cu mâna spuma mării, care a spălat piciorușele ei, ale Lalei? Cât de lin cântă atunci marea! Deosebià în corul de murmure ușoare al valurilor risul ei de copil nevinovat, a cărui melodie a rămas săpată în stânca țârmurilor, și undele o tot cântă, o tot cântă. . .

Nu, nu, nu pe țârmul mării, ci singur într'o barcă, în liniștea apelor, cari lunecă în dragă voie, să vază numai albastrul cerului și albastrul mării. Acolo se va renaște.

*

Se înserà. Profesorul scoase un plic, îl desfăcù și voi să scrie. I-ar fi scris Lalei, cât de mult se chinuește. Dar, și acum fiecare gest, fiecare mișcare a lui arătau siguranță și hotărîre, puse hârtia de scrisoare din nou în plic și plicul în buzunar. Deschise caietul ce-i sta înainte. Abià aruncà ochii pe el și

în aceeaș clipă muiă condeiul în sticluța cu cerneală roșie și trase apăsat dedesuptul celui dintâi rând o linie groasă de un deget. Zâmbi. „Astăzi ar fi să nu păcătuiesc“ murmură el cu o voce fihnită, dulce. Iși luă paltonul și se duse.

1 Martie 1911.

Dr. Al. Bogdan.

Dr. Ioan Rațiu.

»I-a căzut bine sufletului meu, să caut pe acei călugări și dascăli năcăjiți, cari în vieță cât au fost, n'au trăit deageaba și fără folos.“

Dr. I. Rațiu: „Dascălul nostru“.

. . . Da, asta a căzut bine sufletului Tau mare, cinstite Dascăle Ioane, să despături zăbranicul neguros al trecutului și să scoți din mormântul dureros al uitării pe toți aceia, cari au muncit cu osârdie deplină în ogorul luminării noastre. Ochiul Tău ager a văzut departe peste veacuri și inima Ta nobilă a fost pururea deschisă pentru graiurile Blajului bătrân. Ai știut să stai de vorbă cu călugării austeri ai vlădicului Aaron, le-ai înțeles gândurile și străduințele ostenicioase, ai pătruns taina vieții mult hulitului Bob, încercând să-l împaci cu cei trei luceferi culturali ai vremii sale și să-l speli de ponoasele prea exagerate ale istoriei, te-ai apropiat cu sfielnică îndrăzneală chiar de asprul Cipariu, răvășindu-i comoara mult temută de gramatici și de analecte, ai afișat în văzul tuturora opera modestă dar inimoasă a atâtor uitați, ai fixat activitatea vigurosului Bunea și te-ai înduișat în fața bătrânețelor bogate ale lui Micu Moldovanu . . . Ai trăit între noi, dascăle Ioane; te strecorai încet și tăcut pe stradele orașelului nostru până la catedra atâtor înaintași ilustri, dar sufletul Tău era al bibliotecelor, al arhivelor colbuite, al încărcatei Tale mese de lucru, unde îți grăia Geronte Cotorea, Maior, Clain, Chiril Țopa, Teodor Pop, Ioan Rusu . . . Și Pumnul și Barițiu! Erai al lor, ca să poți fi al nostru deplin: erai al trecutului ca să ne gătești nouă viitorul. Ai fost lanț grăitor, Dascăle Ioane, între munca de cultură din trecut a Blajului și între nizuințele de acelaș fel din prezent și viitor. Lanț de aur!

Harnic grăitor în slove mărunte ai fost, Dascăle Ioane, până ieri-alaltăieri . . . Condeiul tău nu avea ostoiere, nici osteneala ta hoțar: din ziua în noapte, din seară 'n dimineață. Tot la masă și lângă biblioteca Ta vastă, cu prețioase colecții rare. Ai fost un credincios ostaș al muncii, care nu cunoștea trăgănare, nici măcar clipe de odihnă întâritoare . . . Un erou ai fost dintre cei preamăriți de evangelistul muncii, Carlyle, cel atât de iubit sufletului Tău. Nu voi uita niciodată, iubite prietino răposat, când în minutele de așteptare dintr'o gară sgomotoasă, retrași într'un colț de restaurant, îmi vorbeai despre apostolia muncii: Ne aplecaserăm amândoi peste masa albă, ca să ne putem auzi glaturile și ochii Tăi erau mai aproape de mine

ca întotdeauna. li cunoșteam potoliți și distrași, dar atunci se aprinseseră de năvala inimii Tale, care s'a deschis ca apăsată de-un resort vrăjit când a venit vorba de Carlyle și de munca idealistă, cinstită.

— Munca, tinere, e taina vieții. Cu sudori și cu osteneală se cuceresc astrii. Singur omul muncitor e viu; neactivii sunt niște hoituri. Munca e biletul de intrare în marele atelier al Creatorului. Asta se refără și la popoare, întocmai ca și la individ. Noi mai ales, cât avem de muncit, cât! Să

Dr. I. Rațu.

muncim, deci, tinere, ca eroii lui Carlyle, ca atâția muncitori modești căți poate arăta, de pildă, singur Blajul nostru în trecutul său. Muncă și cinste. Și ură de minciună . . .

Cam așa îmi grăiai, iubitul meu fost profesor, în furnicarul din gara unui mare oraș. Și în vuetul trenurilor cari plecau, în uruitul de roți, în val-vârtejul atâtor călători grăbiți, în cântecul febril al muncii moderne, glasul Tău, Dascăle loane, îmi părea că se înalță covârșitor ca zumzetul unei albine peste o grădină în primăvară și aveam senzația că alături de mine,

în redingota modestă de dascăl se ascunde un apostol adevărat. Apostol al muncii rodnice, al abnegațiunei, al celui mai curat idealism! Cât de altfel te vedeam atunci, în clipele acelea, decât din banca de școlar neînțelegător! . . .

Dar astfel de clipe de auto-profesiune cu graiul erau rare, foarte rare în viața Ta, Dascăle Ioane. Norocos prietinel, căruia îți deschideai tu sufletul, la ani de zile doar'. Căci nu erai omul planurilor de răspântie, nici al făgăduințelor exagerate. Nu-ți plictiseai anturajul cu sunătorii titlilor ai cărților, pe cari le vei scrie, nici ai operelor, cu cari te vei nemuri, ca atâția reclamații. O, nu! Nu înțelegeai să te faci celebru prin făgădueli, ci storceai recunoștințe prin fapte împlinite, prin isprăvi dănuitoare, prin opere încheiate. Când ei venit în Blajul de carte și de școli tăcute, rodnice, din satul Tău de pe la Dobâca și de prin institute străine, lumea te-a primit cu rezerve și cu anumită neîncredere. Tinărul dascăl neîndemânatic și colțuros dela început părea că nu se va putea încopcia în tradițiile de cultură și de școli ale Blajului. Dar s'a dovedit cu prisosință, că inima Ta și eul Tău erau frământate din acelaș aluat cu profesorii dela început ai lui Grigorie Maior și Șuluțiu, cu oamenii lui Cipariu, Pavel Aaron și ai lui Moldovanu, directorii de pe vremuri. Mai mult chiar, ai devenit cel mai tipic continuator al lor. Și duhul lui Bunea și al atâtor valori de seama lui s'a mutat din larga piață alui Inocențiu Clain în modesta Ta locuință de sub panteonul mitropoliei noastre. Tradiționala luminiță de veghe a nopților de studiu și de muncă alui Cipariu, dela Bunea a trecut la Tine, dascăle Ioane, ca să pălpăie cu aceeași îndârjire în monotoanele nopți ale Blajului. Și chiar de se întâmplă ca ornicul Catedralei, să mai adoarmă în bătrânețele lui tocite, paza nopții eră ferestruia Ta pururea trează . . . Ornic neadormit al condeului și al cercetărilor migăloase!

Nu ai pregetat în boala Ta nici, să urci amvonul catedralei și să-ți rostești, fără să-ți dei seamă, cântecul de lebadă, despre: uriciunea minciunei și dragostea adevărului. Ce cântec sublim! Dascălul muncii drepte, închinătorul în faptă al adevărului, propovăduind adevărul pe amvonul bisericii . . . Un finale mai grandios nu se putea pentru viața Ta cinstită de muncă și de adevăr. Inșiși elevii Tăi, Dascăle Ioane, au remarcat acest moment în clipa când s'a lătit ca un junghiu dureros vestea morții Tale.

— A fost cel mai mare dușman al minciunei și, a murit combatându-o pe amvon — au zis foștii elevi ai tăi, școlarii de astăzi, în ziua morții Tale. Și noi fixăm această clasică apreciere, ca cel mai frumos document al personalității Tale . . . Minunat diamant în cununa de răsplată a unui profesor.

Iubite dascăle Ioane! Acestea rânduri răsfețe n'au avut de scop să fie o oglindă completă a eului Tău mare. O, nu! Spre această trebuie răgaz și trebuie studiu de vreme îndelungată. Iar scrisul acesta se face acum, când catafalcul Tău e proaspăt și trupul abia ți-s'a răcit de chinurile morții. Acum nu e vremea scrisului și a aprecierilor. Ochii ne sunt podidiți de lacrimi și inimile strânse de durere. Acum numai plânge putem . . . Plâng colegii Tăi, plâng elevii, plâng ucenicii pe maestrul lor de dascălie. Plâns greu, plâns sincer, plâns dureros.

— Plângi Blajule bătrân, plângeți școli harnice, plângeți mii de elevi dela celea patru vânturi:

Dr. I. Rațiu, dascălul nostru nu mai este!

Un apostol mai puțin . . .

Al. Lupeanu

Papiu și adunările naționale dela Blaj.

— **Lucrare inedită.** —

Memorabila zi de 30 April 1848, care este Dumineca Tomii, se așteptă în mare ferbere: cu nerăbdare din partea Românilor, setoși de libertate și dreptate, ca în aceea zi sfântă întruniți cu miile, să-și reclame drepturile naționale; cu groază, cu multă groază, din partea guvernului și privilegiaților, cari să temeau că Românii adunați la Blaj vor arunca jugul tirăniei, vor sfărâma cătușile rușinoase, ce purtau în sclăvia lor din veac în veac.

Românii se mișcau din toate ungherele țării, iar guvernul și puternicii vremii își folosiau puterea și în temerea fondată și trufia răscolită, căutau și puneau în lucrare toate mijloacele ce le da forța și asprimea nemărginită pentru a zădărnici adunarea de la Blaj și a preveni o eventuală revoluție.

Pretutindenea în lungul și latul țării, începuseră terorizările, schingiuirile și amenințările cu furci și gloanțe. De-alungul drumurilor au ridicat furci înalte, ca să fie spaimă celor ce ar cutezà să ia parte la această adunare. Au tras podurile de pe râuri. Au pus gendarmi în calea celor ce porniseră spre Blaj și împrejurul Blajului au ordonat miliție, ca »să sparie pe popor de-a se adună și de s'ar adună, să-l împrăștie.« În sfârșit au făcut responsabili pe arhierii români pentru mișcarea ce se părea atât de primejdioasă pentru stat și domnii de pământ.¹⁾

Dar măsurile luate de puterea statului s'au dovedit slabe în fața iubirei de neam și de libertate ce înflăcăra poporul român din toată Transilvania. Pedecile puse în cale n'au avut succesul dorit. Bătăile n'au putut îngenunchia voința poporului. Intimidările s'au resfrânt. Podurile s'au trecut. Poporul în gloate numeroase porni spre Blaj și la Dumineca Tomii își fină în

¹⁾ Papiu. Ist. Rom. tom. II., pag. 131.

ciuda tuturor încercărilor de zădărnire, prima sa adunare națională.

Dumineca Tomii veni senină și mângăitoare, ca și când ar fi vrut, să desmintă mai pe sus de orice îndoială pe cei fricoși și pe toți bănuitorii de rele. »Toți se temeau — zice dl Dăian — de o catastrofă sângeroasă, de începutul unei revoluții și iată, că ziua s'a petrecut cu mult entuziasm, cu multă înălțare de șuflete, dar în pace și ordine frumoasă, cum nu s'ar fi putut crede.«²⁾

Adunarea dela Dumineca Tomei a fost, până atunci, prima adunare națională românească în Transilvania și a fost ținută de o parte în puterea dreptului firesc, iară de alta la exemplul celorlalte națiuni din țară, »cărora guvernul nu le oprea ținerea de asemenea adunări.«

Ce e drept, n'a fost constituită după toate cerințele unei adunări de felul ei, n'au fost aici nici prezenți, nici notari, nu s'au rostit discursuri și nu s'au dus deciziuni după un program mai înainte stabilit, căci baionetele soldaților orânduși de guvern nu îngăduiau și Românilor să facă, ceea ce puteau face și făceau celelalte națiuni din țară.

Cu toate acestea însă ea a dat Românilor întruniți destul privilegiu, să se înțeleagă bine-între sine asupra celor ce erau de făcut la proxima adunare. Ea revărsă în sufletele tuturor celor părtași conștiința demnității lor de neam, însuflețirea pentru ideia libertății și pentru drepturile ce și lor se cuveniau. Ea a fost de un folos nespus de mare pentru cauza națională, căci precum zice Papiu »fără această adunare nu se putea bună-oară informa poporul asupra indigențelor sale; fără de această adunare nu venia poporul la acea însuflețire națională, care s'a aprins într'ânsul prin această adunare, nici nu câștigă încrederea în puterea proprie; poporul rămâne în nepăsare în necunoștința împrejurărilor de față, și orbecă fără nici o direcțiune; fără această adunare poporul nu apucă a-și cunoaște oamenii săi, iară naționaliștii se lipseau de razimul poporului, așa cât adunarea din 15 Maiu nu se putea ține cu cuviința, cu care s'a ținut; să nu provină adunarea Români-

²⁾ Dr. Elie Dăian, Cronica anului 1848. Sibiu 1898. Part. I. pag. 35.

lor dela Dumineca Tomii, adunarea națională din 15 Maiu se improvisă fără nici o preparare.«³⁾)

Dar cui revine meritul principal pentru reușita adunării acesteia de mare însemnătate în desvoltarea vieții, libertății și drepturilor românești? Nimenui mai mult, decât lui Papiu!

Ce rol a putut avea Papiu în conceperea acelei adunări — în sara de 26 Martie — nu se știe cu siguranță, dar considerând cunoștințele sale multilaterale și talentul său profund, care prevede însemnătatea acestei adunări, considerând apoi neîntimidatul său caracter și însufleșirea sa cea mare, desvoltată mai târziu în jurul adunării naționale: putem crede, că Papiu la consfătuirea juraților români din Mureș-Oșorhei, avu rol decizător în aducerea acelei memorabile hotărâri, care este prima bază a adunării dela Dumineca Tomii.

În urzirea mai departe a cauzei naționale, în lansarea ideii acestei adunări, în pregătirea spiritelor Papiu este într'adevăr neîntrecut.

Când se lătesc prin toată țara vești tendențioase despre născocita amânare a adunării dela Blaj, el nu-și perde curajul, din contră interesul său pentru cauza națională crește și mai tare și se informează despre toate, ce priveau cursul cauzei naționale.

În Dumineca Tomii el este cel dintâiu sosit între conducătorii poporului, lucru întâmplătoriu acesta, dar pentru aceea de mare însemnătate pentru întreagă adunarea, căci numai prezenței lui se poate atribui, că prima gloată de Români, sosită în Blaj des de dimineață în ziua adunării, a rezistat seducerilor de a se întoarce acasă.

Pe primii Români veniți la adunare, un profesor din Blaj aderent al uniunii și contrar naționaliștilor, se încercă în tot chipul a-i face să se reîntoarcă acasă. Reîntoarcerea acestora ar fi putut influența păgubitor asupra întregii adunări, căci văzând alții, cari se apropiau de Blaj și cari erau prin satele vecine, ușor s'ar fi putut întâmpla, să se reîntoarcă și aceștia crezând că nu este adunare. Astfel adunarea n'ar fi reușit, dar încercările dușmănoase fură eludate chiar prin prezența cea de timpuriu a lui Papiu.

³⁾ A. Papiu Ilarian, ibidem, pag. 130.

Văzând Papiu pe profesorul mai sus amintit, cum încercă să-i seducă, se apropie de oameni și-i învăță zicându-le: »Stați pe loc, nu ascultați de minciunile inamicilor, nu vă temeți de nimic. Acî suntem și noi, cari v'am chemat.«⁴⁾

Aceste cuvinte ale lui Papiu reținură pe oameni, a trimis apoi și după ceilalți, cari plecară către casă, ca să se reîntoarcă — și mulțimea îndată curgea din toate părțile, apropiându-se în jurul tânărului Papiu, pe care poporul îl iubiă și admiră până la extaz.

Dumineca Tomii întreagă a fost ilustrată de înflăcărutul Papiu, cel mai iubit orator al poporului adunat. Vocea lui pătrunde la inimile tuturor, talentul său oratoric îi răpea pe toți. Când după începerea cuvântărilor rosite către popor de pe balustrada bisericii catedrale, miliția concentrată din Săncel și Bucurdea grănoasă, la provocarea oficialilor civili însărcinați cu spargerea adunării, se pune în poziție amenințătoare, — atunci Papiu este acela, care însuflă curajul oamenilor, strigându-le cu glas înalt și prietinesc: »Nimic să nu vă temeți, fraților, cu noi este Dumnezeu, cu noi dreptatea! Suntem credincioși împăratului, vrem dreptate, vrem pace! Să trăiască Impăratul, să trăiască națiunea română! Voi sunfeți poporul și credeți-mă, de ascultați de noi, gloanțele puștilor nu pot să pătrundă în voi!«⁵⁾

Numai cuvintelor înflăcărute ale lui Papiu, primite cu entuziasm sgomotos, este a se atribui, că poporul și în fața amenințărilor miliției, a ramas neînfricat, ba încă îi crescî mai tare însufleșirea, cât nu s'ar fi mișcat din loc nici la împușcăturile soldaților.

Și soldații convingându-se din vorbele lui Papiu de spiritul Românilor și de tendința, ce avea admirarea lor, cu toții »steteră nemișcați într'a lor pozițiune«, și tânărul Papiu, dimpreună cu soții săi Ioan Butean și Avram Jancu, putură să continue mai departe învățăturile lor către popor pline de lumină și entuziasm.

Aceste învățături le aflăm schițate în »Istoria Românilor«

⁴⁾ A. Papiu Ilarian, ibidem, pag. 134.

⁵⁾ A. Papiu Ilarian, Ist. Rom. din Dac. sup. tom. II. pag. 134.

de Papiu ⁶⁾, și în Relațiunea judeului primar (főbiró) Menard Fosztó și vice-comitelui Ioan Miksa, despre adunarea de la Dumineca Tomii către baronul Nicolae Bánffy, comitele suprem al comitatului Albei-inferioare. ⁷⁾

Vorbind Papiu în »Istoria Românilor« despre învățăturile date poporului la adunarea dela Dumineca Tomii, pe sine nicăiri nu se scoate în relief, ci modest, ca totdeauna, amintește numai de »un cancelist« de »un tribun«, dar acest cancelist și tribun este el însuși.

Se confirmă aceasta prin împrejurarea, că în »Istoria Românilor« învățăturile acestui cancelist se schițează mai pe larg, căci cu patru ani mai târziu, la 1852, când Papiu scria »Istoria Românilor«, cuvântările sale și le-a reîmprospetat mai fidel în memorie, pe când ale soților săi — lucru firesc — nu și le-a putut reaminti cu aceeași fidelitate; chiar pentru aceea vorbirile lor nici nu le reproduce în extenziunea originală, ci numai indică esența lor.

Dar cumcă învățăturile reproduse în opera sa cu deplină abundență sunt într'adevăr ale sale, mai apare și din amintita Relațiune a comisarilor guberniali, în care încă se face amintire de cuvântările tribunilor oratori.

Comisarii guberniali despre vorbirile lui Ioan Butean și Avram Iancu fac amintire numai pe scurt și spun, că aceștia au luminat poporul asupra situațiunei și amăsurat intereselor națiunei române au cuvântat pe larg, însă puțin cu mai mare moderațiune decât Papiu, declarând, că scopul acestei adunări este pregătirea petițiunei ce vreau să o înainteze la dieta țării din luna viitoare, iar până atunci să fie în liniște atât în prezent, cât și după depărtarea lor acasă. ⁸⁾

⁶⁾ Vezi tom. II. pag. 135 și 138.

⁷⁾ Vezi Documentele justificative, ibidem, tom. II. pag. 281.

⁸⁾ „Ezek után egy Abrud-Bányán lakó Butyán János nevű Ügyvéd és vidrai Jánk Ábrahám . . . a templom tornáczára, felállva, az előbbeninél (Pap Sándornál) valamivel nagyobb mérséklétséggel a jelen körülményekről felvilágosítást tevén, és az Oláh nemzet érdeke arányában hosszasan szónokolván, végtére úgy nyilatkoztak, hogy ezen gyűlésnek célja az volt, hogy a jövő holnapban megnyitó ország gyűlésére beadandó kéréseiket megkészítsék — addig tehát mind jelenleg, mind innen leendő eltávozások után legyenek csendesek. — Vezi Doc. just. ibidem, tom. II. Pag. 281—2.

Asemenea și despre vorbirea lui Bărnăușiu, de altcum destul de lungă, pe cum apare din schițarea ei aflătoare în »Istoria Românilor« a lui Papiu ⁹⁾. comisarii relatează numai în general, că a fost liniștitoare, ținută într'un spirit legal, și a fântit a mulcomi poporul, ceea ce s'a și văzut a fi cu efect asupra lui. ¹⁰⁾

Despre învățăturile lui Papiu raportează însă pe larg și le schițează destul de minuțios în mersul ideilor sale. ¹¹⁾ Comparând Relațiunea comisarilor ungurești cu învățăturile schițate de însuși Papiu, ușor vom putea stabili, cari au fost învățăturile sale din acea zi adresate poporului român.

Iată-le construite și resumate după Istoria sa și după Relațiunea comisarilor:

Salutând pe poporul român după atâtea secole, el îi reamintește gloriosul început al neamului românesc și îi reîmprospetează suferințele îndurate și jugul greu al sclăviei, care l-a purtat în decursul vremilor poporul român, cea mai număroasă și cea mai veche națiune a țării, ¹²⁾ națiunea română secole de-a rândul a gemut sub jugul clasei privilegiate, ea a fost lipsită de ori ce drepturi cetățânești și venituri, cu toate că și membrii acestei națiuni au fost oameni făcuți după chipul lui Dumnezeu. ¹³⁾

Dar îl îmbucură, că a sosit vremea de mântuire, când un spirit ceresc, spiritul libertății popoarelor, care a deșteptat toate neamurile Europei, a străbătut și la poporul român strigându-i, să se deștepte din »somnul cel de moarte«, să sdrobească catenele sclăviei și să nu dea de rușine memoria străbunilor glorioși, alé căror urme se află la tot pasul și cari și din morminte încă strigă și îl îndeamnă la fapte vrednice de »numele român«, care iară trebuie făcut cunoscut înaintea lumii mari, ca nume de glorie și de onoare; ¹⁴⁾ poporul român,

⁹⁾ vezi tom. II. Pag. 143.

¹⁰⁾ Ez is (Barnutz Simon) a templom tornáczára fel állott és épügy nagyon csendesítő és törvényes szellemű beszéd által igyekezett a népet csendeségre birni, melynek úgy látszott nagy hatása is volt. — Vezi Doc. just. ibidem, tom. II. Pag. 282.

¹¹⁾ Vezi Duc. just. ibidem, tom II. pag. 281.

¹²⁾ Istoria Rom., tom. II. pag. 135.

¹³⁾ Ibidem, tom. II, pag. 281.

¹⁴⁾ Ibidem, tom. II. pag. 135.

apăsat până acuma încă își poate eluștă drepturile sale cetățânești și în aceasta nici o putere pământescă nu-l va mai putea împedecă.¹⁵⁾

Apoi face cunoscut scopul adunării declarând, că s'au adunat, ca să-și pregătească o petițiune pentru dieta din luna viitoare, în care să-și spună gravamenele;¹⁶⁾ ca să deie lumii de știre, că sclavi mai mult nu vor să fie, că vreau să fie liberi în liber pământ, că nu vreau să domnească peste alții, dar nici aceea nu vor suferi, ca alții să domnească preste ei, cei ce sunt și mai număroși și mai vechi locuitori ai țării și nu vor mai suferi să se aducă legi în țara lor fără de știrea lor.¹⁷⁾

După aceea învăță poporul despre naționalitate, spunându-i, că »Românii ca națiune au fost morți până acuma;« că ei »până acuma n'au avut cuvânt la trebile țării«, și de aci a izvorit și nefericirea lor: că uniunea este periculoasă pentru naționalitatea română; că poporul român numai atunci va fi asigurat în naționalitatea sa, »când vor aveà Românii diregători de sângele lor, cari să le voiască binele« și cari »să conducă lucrurile țării în limba națională, care o pricep cu toți Românii.«¹⁸⁾

În fine indemnă poporul la credință cătră domnitor, la ordine și pace și îl asigură că »iobăgia se va șterge, iar până când aceasta se va face pe cale legală să mai lucre domnilor de pământ,¹⁹⁾ »ca să vadă lumea, că Românii sunt oameni de pace, oameni de înțelegere frățescă.«²⁰⁾

Toate aceste învățături ale sale și altele de felul acesta ale soșilor săi poporul le ascultă cu mare bunăvoință, încordare și cu entuziasm indescrșitibil. »Românii — scrie Papiu — nu erau dedași a vedeà Român în omul îmbrăcat în veștmente vinete: bucuria lor erà înaltă acum, văzând pe învățații Românilor, că nu se rușinează, ci se mândresc, cu numele cel strălucit, de Român.«²¹⁾

¹⁵⁾ Ibidem, tom. II. pag. 281.

¹⁶⁾ Ibidem, tom. II. pag. 281.

¹⁷⁾ Ibidem, tom. II. pag. 135.

¹⁸⁾ Ibidem, tom. II., pag. 139.

¹⁹⁾ Ibidem, tom. II., pag. 139 și 281.

²⁰⁾ Ibidem, tom. II., pag. 139.

²¹⁾ Ibidem, tom. II., pag. 136.

Increderea poporului cătră tânărul orator și cătră soții săi erà nemărginită. Pentru ei poporul erà gata să stee față în față cu orice primejdie, la sfaturile lor promitea, că va fi credincios domnitorului, că nu se va sculà asupra nimănu, numai »să se facă dreptate și Românilor« și însuflețit de învățăturile înfocăte strigă, că mai mult sclav nu vrea să fie, mai bucuros vrea să moară, de cât să fie și mai departe supus în țara sa.²²⁾

Cât de mare fu alipirea poporului cătră Papiu, apare evident dintr'o scenă petrecută tot în decursul adunării de la Dumineca Tomii.

Anume, comisarii guverniali venind și ei din curtea episcopească în adunare, cu gând să o spargă, voiră să vorbească cu Papiu, dar poporul nu lăsă pe tribunul lor să se apropie de comisari, căci îi era frică, nu cumva să-l prindă.

»Lăsați-mă, fraților, să mă înțeleg cu dânșii», zise Papiu cătră popor.

»Să te înțelegi, domnule, — răspunse poporul — dar nu te apropià tare de dânșii, nu te încrede lor, noi îi cunoaștem bine, suntem pășiți«.

Și până când se înțelegeau comisarii cu Papiu în o distanță de vre-o șase pași, poporul îl ținea de brațe, căci îi erà frică, nu cumva comisarii să fie înțeleși cu miliția, ca să aresteze pe Papiu și pe ceialalți conducătorii ai săi.²³⁾

De nime poporul nu voià atunci să asculte, nici de comisarii ungurești, nici de vorbele Episcopului Leményi, ci numai de Papiu și de soții săi.

Eșind din biserică dela serviciul divin la care azistase adunarea întreagă, Episcopul Leményi încă ținu o cuvântare cătră popor de pe balustrada catedralei, de unde vorbiră și tribunii și cu vorbe blânde îl îndemnă, să se ducă acasă, zicând cu sf. Scriptură, că »toată puterea este dela Dumnezeu și care nu se supune mai marilor, lui Dumnezeu nu se supune.«

Atunci Papiu făcu Episcopului observarea, că »astăzi cel ce nu ascultă de popor, nu ascultă de Dumnezeu«, după aceea demonstră, că poporul și conducătorii săi »nu află nici o cauză întemeiată pentru care să se departe«.²⁴⁾

²²⁾ Ibidem, tom. II., pag. 138.

²³⁾ Vezi A. Papiu Ilarian, Ist. Rom., tom. II., pag. 136—7.

²⁴⁾ Ibidem, tom. II., pag. 142—3.

Pe Episcop »poporul nu-l mai lăsă la vorbă, pe lângă toată rugarea tribunilor«, și astfel Leményi cu mare durere sufletească fu silit să se depărteze din mijlocul poporului.²⁵⁾ Ast-

²⁵⁾ În relațiunea comisarilor se zice, că Papiu Ilarian de repetite ori l-a împedecat pe Episcop în vorbirea sa și batjocorindu-l, îndemnă pe popor să nu asculte de cuvintele lui: „A Méltóságos püspök Úr is a nép lecsendesítésére egy atyai és a nép felfogásához alkalmazott beszédet tartott, — kit is Pap Sándor beszédében több versenyt meggátolván, kigunyolván, ezen szavakat mondotta a népnek, hogy a püspökre ne hallgassatok.“ (Doc. just. Ist. rom., tom. II., pag. 282).

Însă această aserțiune a comisarilor guverniali este incorectă în forma cum este dată. Papiu însuși protestează contra invinuiri, îndreptând și clarificând vorbele comisarilor mai sus amintite.

Într'o notiță făcută la acest asert, Papiu zice: „Nu e adevărat, cumcă Alexandru Papiu ar fi împedecat pe Episcop în vorbă, ci chiar din contră dânsul provocă pe popor mai de multe ori, ca să asculte pe Episcop; dar poporul nu-l ascultă bucuros, pentru că îl mână dela adunare. Mai încolo comisarii zic, că Papiu ar fi batjocorit pe Episcop, zicând, să nu asculte poporul de statul Episcopului; într'aceea comisarii greșesc; pentrucă vorbele aceste nu cuprind în sine nici o batjocură, nici nu sunt zise cu scopul de a detrage cât de puțin autorității episcopoești, — din contră Papiu stimă pe Episcop și acum îi pare foarte rău, că constrins de adevăr îi căută adese ori să scrie unele lucruri neplăcute Episcopului, asta însă nu e vina lui. (Doc. just. Ibidem, tom. II., pag. 282 Nota).

Am citat propiile lui cuvinte, pentru a slăbi mai tare falsa informațiune, ce comisarii au trimis comitelui suprem al Albei-inferioare despre tânărul Papiu. N'avem motiv de a ne îndoi în mărturisirea sa proprie și astfel nu putem admite învinuirea comisarilor. El nici când nu a negat, ce odată a făcut. Prin urmare, dacă el însuși neagă, că ar fi batjocorit pe Leményi în decursul vorbirei și că ar fi îndemnat poporul contra lui la neascultare: trebuie să credem cuvintelor sale, mai mult decât celor din Relațiune a comisarilor, cari erau spuse cu intențiunea de al prezentă în colori nefavorabile.

E drept, că Papiu nu scrie fără de pătimă despre Episcopul Leményi, pe cum se vede aceasta din mai multe locuri ale Istoriei sale; dar aceasta se esplică din spiritul timpului.

Toți aceia, cari nu erau necondiționat aderenți ai programului național românesc, ori erau pentru uniune, în acele vremuri se considerau de filomaghiari și ca atari erau priviți cu un fel de suspiciune din partea naționaliștilor români. Acestor fel de oameni aparțineă și Leményi, de-altcum om cu cele mai nobile intențiuni, atât pentru biserică, cât și pentru neamul românesc. Toate invinuirile ridicate contra lui au fost nedrepte. Bunul arhieru a căzut jertfă mai mult împrejurărilor furibunde, cari îi făceau situația foarte

fel poporul s'a consultat mai departe cu conducătorii săi și după ce aceștia, în special Papiu, i-au dat diferite învățături frumoase despre naționalitate, luminându-l asupra situațiunii politice și îndemnându-l la ordine și liniște, la învitarea lui Bărnăuțiu, omul poporului, adunarea se amână până la 3/15 Maiu.

Apoi poporul și tribunii provăzuți de comisarii guberniali cu adevăr, ²⁶⁾ se împrăștiară pe la ale lor, dovedind în mod strălucit, că Românii se știu adună și sfătui în pace și ducând cu sine un câștig mare neprețuit: deșteptarea conștiinței naționale. »Dacă n'ar fi câștigat Românii pentru astăzi nimic din toate mișcările din anul 1848, ci numai deșteptarea națională și cunoștința drepturilor, singur această conștiință de libertate na-

analoagă cu alui Inocențiu Micu Clain de cât greșelilor sale. În situația critică el nu se mai știă orientă și rezolvî definitiv într'o direcție ori alta.

Din nefericire a fost neînțeleș chiar și de cătră ai săi, cari priveau în el o simplă unealtă a guvernului. Papiu încă eră dintre aceștia, el încă privea în Leményi o pedecă a mișcărilor naționale românești. Tânărul Papiu toate le privea prin prisma naționalismului, răpit în toate judecățile sale, de sentimentele înfocate ale naționalismului, nu putea să facă altă mențiune despre Leményi, de cât care aieva a și făcut-o în Istoria sa.

Mai târziu însă pe la 1852 a regretat lucrul acesta, pe cum se vede și din citatul de mai sus; și când a judecat cu minte mai bătrână, l-a regretat poate și mai mult. — Probabil la aceasta se referesc și cuvintele lui Barițiu, care ne spune, că Papiu în August 1869 zicea, că, „dețar mai publică în a doua ediție Istoria sa, mai multe ar schimba într'ansa. (G. Barițiu, părți alese din Istoria Transilvaniei. Sibiu 1890. Vol. II., pag. 106.)

Și în adevăr, nimic nu ar fi reclamat mai mult schimbarea, de cât chiar părerile sale emise, despre nobilul arhieru Leményi.

²⁶⁾ Înainte de-a se depărta dela adunare, poporul, care eră de față în număr de 5—6 mii, ceru comisarilor, să nu facă nici un rău conducătorilor săi. Comisarii promiseră că din partea lor nu are să li-se întâmple nimic, apoi le dădură și în scris adevărul, în care se testează purtarea poporului și a conducătorilor lui. Această aderință în textul original sună așa: „Alább irták adjuk ezen bizonyításunkat arról hogy a mai napon ezen nemes Alsó-fejér vármegyében Balázsfalván öszve sereglett adozić népnek Buttyán János, Pap Sándor és Jánk Ábrahám urak, oly utasítást adtak az általunk F. K. Fő Kormánysezék rendelete nyomán a' hozzájuk intézett felszólításunkra, hogy oszóljanak el, és mind jelenleg, mind hazamenetelek után legyenek csendesen — melyre a nép el is oszlott: mihez képest a mai napon történtékért tőlünk bántodások nem lesz, békességesen is haza mehetnek és másoknak is ajánljuk. Balázsfalva Ápril. 30-án 1848. — Fosztó Menyhért s. k. főbíró, Miksa János s. k. alispán. — Doc. just. ibidem, tom. II. pag. 283—4.

țională este un câștig neprețuit, un rezultat, fără care o națiune nu poate să facă un paș în politică.«²⁷⁾

Acum trebuia pregătit terenul pentru adunarea dela 3/15 Maiu. Tribunii încep din nou propaganda: Papiu pe Câmpie, Iancu și Butean în Munții Apusei, Bărnuțiu în jurul Sibiului și toți în sfârșit în părțile lor.

Prin stăruințele și îndemnurile însuflețite, greutățile au fost învinse și de data aceasta. Porunțile puterii iarăși în socotință nu s'au luat, persecuțiunile iarăși s'au desprețuit și adunarea s'a ținut la timpul său cu un entusiasm indescrifiabil, cum nici odată, până atunci la Românii din Transilvania nu s'a mai pomenit. A luat parte întreg poporul românesc și întreagă inteligența românească, fiind reprezentate toate clasele: clerul amânduror bisericilor, nobilimea, negustorii și țărănimea. Toți cu inimile încălzuite, cu sufletul avântat, cu mințile cuprinse de aceeași sfântă transpirare, ce deșteptă un popor umilit din somnul cel de moarte, ce chemă din perzare la zile mai bune, ce vesteă lumea vitejia poporului român, iubirea lui de neam și de moșie, viața lui amară, credința lui tare în Dumnezeu și dreptate și alipirea cătră un tron clătinat în temelie să crăiască.

Adunarea de reînsuflețire dela 3/15 Maiu prin înțelepciunea conducătorilor, prin povețele tribunilor și mai pe sus de toate prin temperamentul pacinic și iubirea de ordine a poporului ce se impunea, a decurs în liniște perfectă cum la alt popor de pe fața pământului nu s'a văzut.

Nu baionetele aduse de guvern, ci sfaturi înțelepte moderau mulțimea. Tribunii deșteptau poporul și-l învățau cum are să fie. Papiu spunea să fie cuminte, să nu se amăgească, ci să pășească pe calea cea adevărată, să asculte pe toți, dar să urmeze pe cei binevoitori. Peste tot sfătuiă să se poate cu aceiași cuviință, moderațiune și maturitate, de care a dat dovezi la Dumineca Tomii, ca astfel purtarea să-i facă onoare acum și în viitor, în țară și în lume; să însufle respect tuturor, chiar și streinilor; să rușineze pe dușmani și defăimătorii, cari vor învidiă purtarea lor și vor cercă să producă disordine în adunare.²⁸⁾

²⁷⁾ Ist. Rom., tom. II., pag. 140.

²⁸⁾ Ist. Rom., tom. II., pag. 206—7.

Cu astfel și altele asemenea învățăături prevede tribunul nostru pe poporul adunat în piața Blajului și pe Câmpul libertății.

Poporul ascultă cu drag, urmă întocmai povețele cuminți și ținuta lui corectă nu turbură nimic din măreția zilei, în care un neam robit se proclamă pe sine liber în patria sa, se declară de sine stătător își pretindea drepturi ce-i se cuvineau și, nu le avea.

Iată partea lui Papiu în adunarea epocală de pe câmpul libertății. Atunci Papiu încă nu avea împliniți 20 de ani, dar merită să fie ales în »comitetul permanent«, din Sibiiu, chemat »să primească răspunsurile ce le vor aduce deputații dela împăratul și dela dietă, și să vestească strângerea adunării generale naționale, spre a i-lă face cunoscute.«²⁹⁾

Între multe și memorabile deciziuni aduse pe câmpul libertății s'au ales și două deputațiuni, să meargă și să înainteze cererile neamului și anume una către Monarchul și alta către dieta țării din Cluj.³⁰⁾ Dar deputațiunile n'au izbutit să împlinească toate speranțele acestei mari zile. Dieta țării dela Cluj n'a băgat în seamă protestele Românilor și desprețuind deputațiunea română, din 100 inși condusă de Vlădica Leményi, a votat în mod sgomotos uniunea Transilvaniei cu Ungaria.

Decretată uniunea, Ungurii și Secuții începură să-și aleagă deputații pentru dieta dela Pesta. Văzând acestea Românii prin lunile Iuliu, August, Septembrie se adunară și ei în mai multe locuri, la Năsăud, Orlat și Blaj și protestază din nou contra uniunii.³¹⁾

La a treia adunare națională dela Blaj, ținută în 16 și urm. zile din Septembrie Românii s'au adunat înarmați. În adunarea aceasta ei au organizat Transilvania militărește împărțindu-o în prefecturi și tribunate militare, apoi au numit prefecți și tribuni și au ales un nou comitet național, numit comitet de pacificațiune.³²⁾

²⁹⁾ Ist. Rom., tom. II., pag. 298 și 300.

³⁰⁾ Ist. Rom., tom. II., pag. 298.

³¹⁾ Al. Papiu Ilarian, Independența constituțională a Transilvaniei. Iași 1861, part. II., pag. 34.

³²⁾ Papiu, ibidem pag. 34.

În comitetul de pacificațiune, instituit în locul celui vechiu, desființat de guvernul Transilvaniei încă în luna lui Maiu, a fost ales și Papiu Ilarian și încă în calitate de secretar și archivar.³³⁾

Nu mult după aceasta începură luptele pentru libertate, lupte în cari nu mai puțin de cât 40.000 Români își perdură viața pentru idealul național. Papiu în aceste lupte n'a luat parte activă.³⁴⁾ Dar cu ocaziunea organizării provisorie, precum vom arăta în alt loc, a fost instituit de inspector în cercul Blajului.

Iacob Mureșianu.

Altă jertfă a școlilor din Blaj. Par'că s'a mutat nenorocul neamului nostru dela Brașov la Blaj. Anii trecuți școlile din Brașov au pierdut o seamă de oameni învățați (Onițiu și Bogdan), acum cele din Blaj. După Dr. I. Rațiu, în 25 Maiu l-am pierdut pe măiestrul cântării românești: Iacob Mureșianu!

El e din vestita familie a Mureșenilor din Brașov. Fiul lui Iacob Mureșianu, proprietarul și redactorul de pe vremuri al »Gazetei Transilvaniei« și nepotul poetului Andreiu Mureșianu. Fratele său, Dr. Aurel Mureșianu a redactat după tatăl lor, Iacob, multă vreme »Gazeta Transilvaniei«. Precum vedem, Mureșianu au fost o familie foarte de frunte la noi Români.

De frunte, a fost în felul său, ca măestru al cântărilor românești și Iacob Mureșianu. Cu deosebire a fost mare măiestru în înfrumșeșarea cântecelor noastre populare. Cine a auzit cântând corul măestrului Mureșianu în 1911 la sărbările cele mari, ale Asociațiunii dela Blaj, nu-l va uita în veci. Atunci a văzut întreagă lumea românească, cine e măestru Mureșianu. Imnul Astei, așa cum l-a pus atunci pe note măestru, îl cântă azi toți Români cu carte:

Pe ceriul nostru înnorat
Stea mândră s'a ivit
Și iată, s'a înviorat
Apus și răsărit.

Tot asemenea a uimit pe toți cu două poezii populare puse pe note tot de el. Una e »Erculeanul,« cealaltă »Mănăstirea Argeșului.« Aceasta din urmă a plăcut atât de mult și la București, încât regina Elisabeta a României a dorit să o audă de două ori. Și asemenea sunt toate cântările măestrului: care de care mai frumoase. Are și cântări bisericesti de toată frumșeja: liturghii, privesne, tropare și altele. Durere însă, cele mai multe abia sunt cunoscute, deoarece măestru, fiind om sărac, n'a avut bani să și le tipărească. De n'ar uita neamul românesc de aceste comori ascunse și de n'ar uita nici de familia lui!

I. G.

³³⁾ Ios. Vulcan, Panteonul Român, vol L, pag. 127.

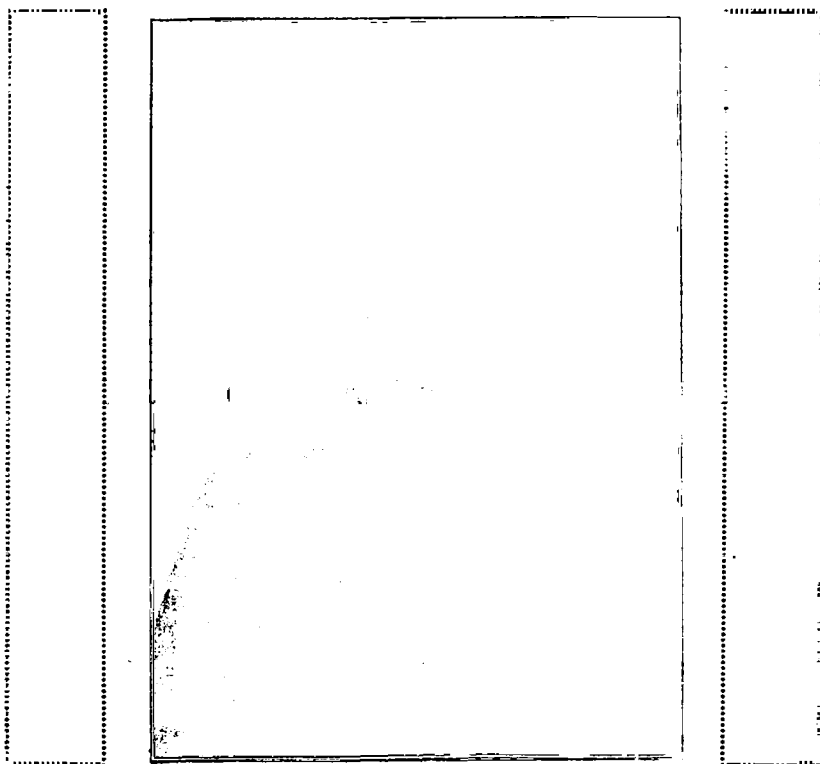
³⁴⁾ Scrisoarea lui Sever Axente Ioan către autorul din 8 Nov. 1902.

Muzica

Muzica e un fel de limbă, prin care inima vorbește inimei.

Muzica națională face parte din sufletul unui popor, prin care-și manifestă individualitatea sa națională.

În orice om, care se devotează muzicii, este un sâmbure, ale cărui vlăstare sunt fapte sublime.

Iacob Mureșianu.

În orice Român, care se devotează muzicii naționale românești, este un sâmbure, ale cărui vlăstare sunt fapte mărețe românești.

Blaj, Decembrie 1887.

Jacob Mureșianu

Nu minți nici odată în fața vreunei persoane, căci ai să fii nevoit să spui odată altei persoane adevărul și amândouă se vor întâlni într'o zi.

Mihail Străjan

Mihail Străjan, profesor și scriitor român, născut la 1841 în Tūr, lângă Blaj. Absolvând în acest orășel liceul, urmă un an cursul la facultatea de drept din Sibiiu, ca bursier al »Asociațiunei« noastre. De aici trecu la București, unde la 1868 luă diploma de licență în litere și filozofie și apoi, ca bursier al statului, a fost trimis pentru continuare studiilor în Franța și Germania, de unde s'a întors cu titlul de »doctor« în filozofie. A funcționat ca profesor la mai multe școli secundare din țară (Iași, Botoșani, București și Craiova). A fost membru al societății literare »Junimea« și colaborator al »Convorbirilor literare« și al »Enciclopediei Române«. Afară de articole și discursuri număroase, a scris și o seamă de manuale didactice foarte bune, premiate în câteva rânduri de »Academia Română«. Sunt cunoscute apoi în cercuri mai largi lucrările sale: »Principii de literatură, estetică și poetică« și Chestiuni literare și pedagogice. În timpul din urmă s'a ocupat intensiv de filozofie, având un cult deosebit pentru filozoful german A. Schopenhauer, și a lăsat un frumusețel mănunchiu de parable. Unele de lucrările sale filozofice, precum și parablele, le-a lăsat »Asociațiunei«, care-și împlinește o datorie de pietate, dându-le publicității.

Cele două drumuri.

Învățătorul unui sătuleț din valea Rinului stă odată în școală și băeții și fetițele satului stau în jurul lui și-l ascultau cu luare aminte; pentru că învățătura lui eră plină de putere și plăcută. El le vorbea de conștiința cea bună și de glasul tainic al inimei.

Când isprăvi, zise școlarilor: Cine din voi îmi va putea face o parabolă despre cele ce am spus?

— Eu ași putea spune o parabolă, — zise un băiat, eșind înainte, — dar nu știu de va fi bună.

— Spune numai cum știi, — zise învățătorul; și băiatul începù:

— Eu aseamăn pacea bunei conștiințe și neliniștea conștiinței rele cu două drumuri, pe cari am mers eu odată. În timpul războiului, când dușmanii treceau prin satul nostru, au luat cu puterea pe iubitul meu tată și un cal al nostru. Și fiindcă tata nu mai veni acasă, mama și toți ai noștri plângeau și se jeluiau, și mă trimiseră la oraș, să-l caut.

M'am dus, însă numai târziu noptea și cu inima turburată m'am întors acasă.

Erà o noapte întunercoasă de toamnă. Vântul vâjâia și urla printre brazi și pînre stânci. Bufnițele și cucuvaiele țipau. Iar eu mă gândeam la nenorocirea, că am pierdut pe tata, și la jalea mamei, când mă va vedeà venind singur acasă. Intunerecul nopții mă umpleà de un fior grozav, și mă înspăimântam și de freamătul frunzelor. Așa trebuie să fie, cugetam singur, în inima omului, pe care-l mustră conștiința.

— Băiețași, — zise după aceea învățătorul, — voire-ați voi să umblați pe o așa fioroasă noapte, să căutați înzădar pe tatăl vostru, și să nu auziți decât țipetul cucuvaielelor?

— A, nu! — răspunseră copiii deodată înfiorându-se.

După aceea începù băiatul iar să povestească și zise:

— Altădată am mers pe aceeași cale cu sora mea, și aduceam din oraș tot felul de lucruri frumoase pentru o sărbătoare a familiei, pe care tata o pregătea mamei noastre pe a doua zi. Atunci iar am ajuns acasă seara târziu, dar erà o lună de primăvară și un frumos cer senin, și pretutindeni atâta liniște de auzeai mersul și murmurul gârlei în albia sa; iar în tufișurile din prejur cântau privighetorile. Noi amândoi mergeam ținându-ne de mână, și eram așa de mulțămiiși în cât de abia schimbam câte o vorbă. Când iată că ne eși înainte și bunul tată. — Așa trebuie să fie, — cugetam atunci iar, — în sufletul omului care a făcut mult bine.

Așa vorbi băiatul, Învățătorul se uită cu blândeță la copii. Iar ei ziseră cu un singur glas: — Noi toți vrem să ne facem oameni buni!

Căpitanul Vulovici.

Căp. Vulovici, autorul poeziei „De-o fi să mor“, a servit la reg. 26 inf. Craiova, la reg. 1 de vânători (primul reg. românesc, care a pus piciorul mai întâiu la Blaj) și apoi la reg. 29 inf. Dragoș, la reg. 15 inf. Resboieni, șoimii lui Ștefan cel Mare. — Dorința din poezia de față, s'a și împlinit. În 1916 a murit lovit de un glonț dușman în munții Ciucului. Mormântul lui e cam 15 km. departe de Miercurea Ciucului. Fusesse decorat în viață cu medalia Bene merenti cl. I. pentru merite literare.

Dr. Victor Macaveiu.

Ați iubi copii cu inima fără a-i iubi în același timp cu mintea ta este cea mai primejdioasă pătimă.

Ch. Chincholle.

De-o fi să mor.

De-o fi să mor, tu, Doamne,
Dă-mi o moarte ostăşească:
Un glonţ în floarea din chipiu
În lupte mă izbească,
Şi-n faţa morţii neclintit
Să stau, ca steiu de piatră,
Să cad, ca un stejar, gândind
La strămoşesca vatră.

Nu voi să mor pe căpătâiu
Cum mor toţi nevoiaşii.
Pe-oşele ori pe-un muşunoiu
Adorm de veci ostaşii!
Ce-i oare mai înălţător
Când mortea-ţi rîde 'n faţă
S'o 'nfrunţi, jertfindu-ţi pentru ea
Netrebnica viaţă!

Erou, de mii de ori erou,
Acela ce se bate
Şi moare pentru brazda lui
Ori pentru libertate!
Să văd cum steagul în salut
Spre fruntea mea se pleacă
Pe 'nsangeratu-mi piept că 'ncep
Copitele să treacă.

Schilav în trup, înfăşurat
În pânza tricoloră,
Mă plângă vânătorii mei
Nu mamă, nici suroră!
Cu coif, cu armele gătit.
Un mire-ales de moarte,
Nu cioclii — pe grumazul lor
Ostaşii să mă poarte!

Şi-atunci vom auzi ca 'n vis
Pe văi sunând alarmă,
Şi piepturi surd izbînd în piept.
Şi zingăte de armă.
Să nu dorm singur în sicriu
Ci 'n legea ostăşească
Cu toţi tovarăşii de rînd
În groapa-ne obştească!

De-asupra gropii bubuind
Din ţevi pornească duhul
Şi pân' la ceriul resvrătit
Să tremure văzduhul!

Căp. Vulovici.

Dorul bănăţencei.

Dragul mamei, somnul lin,
Leagănă-te mama ...
Leagănă-te mama lin,
Dragul mamei, şi de chin
Udă mi-e năframa!

Ingerii din Paradis
Vie-ţi blând de veghe ...
Vie-ţi blând din Paradis,
Tu să le zâmbeşti în vis,
Adormit pe zeghe!

Dela boi azi, maică, luăm
Stevia din gură ...
De flămânzi şi noi o luăm,
Dar şi boii, ne uităm,
Mor în bătătură!

Clopotele-auzi cum plâng
Plînsset de 'ngropare ...
Clopotele, maică, plâng
Bănăţenii că se stîng
Făr de ajutorare!

Vântul de cărări, cu amar,
Vaieru-și împarte"...
Vântul spune cu amar
Jalea, dincoa' de hotar,
Frașilor departe...

Glasuri 'de supt cruci ascult',
Maică, la fereastră...
Gemăt fioros ascult:
Că moșia de demult
Nu mai e a noastră!

N. Vulovici.

Gheorghe Tofan

În sfârșit, lungul, insuportabilul martiriu al lui Gheorghe Tofan a luat sfârșit. Acela al cărui biet trup eră o jalnică ruină — și ce om voinic și frumos fusese pe vremuri până-l îngenunchiase teribila boală misterioasă! — se odihnește acum în pământul țerișoarei lui bucovinene, pe care, pe vremuri, ca pușini alții — aș zice mai mult: ca nimeni altul — n'o sperase numai românească, ci o visase întoarsă în stăpânirea dreptilor săi moșteni.

În orice a pregătit acolo ceasul fericit al realipirii se va găsi, atunci când se vor cerceta multele cauze adânci ale prefacerilor minunate — urma activității sale.

O activitate plină de inițiativă, sau poate mai bine: o inițiativă plină de activitate. Căci la el ideea eră generatoare și nici o faptă nu venia răsleț, ci ca o manifestare necesară, nelipsită, a ideii. Învățător, a știut să prefacă o învățătorime robită până atunci, pe rând, guvernului strein și apoi unei egoiste propagande demagogice, care o întrebuișă ca element »democratic« contra preoșimii conservatoare, a știut s'o prefacă, zic, în elementul de căpetenie al refacerii morale a neamului. Pe când un Mihai Căsanovici, alt frământător de suflete, păstră legăturile cu trecutul austriac și exprimă în nemșeasca vioaie și spirituală din revista lui, Wahrheit, ideile unei noi generații, Tofan a stat neclintit, exclusiv, pe terenul național.

Alături de Iancu Nistor el a căutat să transplanteze în Bucovina, contra spiritului bătrânesc care dăinuea încă, curentul de la Sămăntătorul, întreg, cu tot ce cuprindea, cu tot ce acoperia, cu tot ce pregătia. »Juni-mea literară« a fost o publicație de importanță epocală în desvoltarea spiritului românesc din Bucovina și pătrunzând destul de adânc în lumea învățătorescă, a produs în sufletul ei, pervertit adesea de calomniile austriece contra românismului și mai ales a României o reacțiune din cele mai fericite.

N'a fost de ajuns atâta pentru acest energic deschizător de cale, care, supt forma exterioară blajină a fiinșii sale, ascundeă un mare avânt de luptă. Cursurile universitare pentru toți Românii, și anume pentru cea ce-i reuniă și trebuia să-i strângă în aceleași hotare, sânt opera îndemnului său. El a ținut neapărat la începerea lor, în condiții cât de modeste. El a mânat, an de an, la Vălenii-de-munte pe cei mai curagioși din tinerii Bucovinieni. El a apărut acolo cu admirabilul cor al »Armoniei«, care a străbătut România întreagă, și nu voiu uita seara când în căsuța cea veche,

apoi dărâmată, am fost trezit la un ceas din noapte de glasurile măiestre ale cântăreților pământului lui Ștefan-cel-Mare, veniți să-mi dea cea mai neașteptată, dar și cea mai plăcută, din serenade.

Să spunem care a fost opera lui în Basarabia pe vremea războiului? Cât s'a cheltuit și acolo dintr'o energie pe care boala o distrugea încet în izvorul ei fizic? Să caut a găci sentimentele cu care acest precursor a intrat acum aproape un an în Camera tuturor Românilor unde nu mai aveă, vraga să vorbească? Să descopăr ce s'a putut petrece în sufletul lui pălpând de agonie tocmai în ceasul când știa el bine că se cer puteri și conștiințe ca ale lui?

Să nu uităm pe acela care în clipa izbândeii nu și-a cerut partea. O școală din Bucovina, școala de pregătire a învâțătorilor aș propune să poarte numele lui. Aflând cine a fost el, tinerii s'ar deprinde cu ideea că România-Mare nu s'a făcut nici pentru câștiguri materiale, nici pentru succese de partid.

N. Iorga

Monumente istorice.

Tot pământul românesc cât îl cuprindeau cele două principate dunărene e acoperit dealungul și dealatul cu rămășițe istorice ale unui trecut glorios: mănăstiri și biserici, schituri și schitulețe, cetăți și palate stau mărturie vie pentru un trecut mare al unui popor, mic la număr, dar însemnat prin faptele, prin luptele și suferințele sale seculare, prin înțelepciunea conducătorilor săi și prin hărnicia și vitejia sa proprie.

La șes și pe dealuri, în afundăturile văilor și pe piscurile neumblate ale munților, în sate și în târguri, la crucile drumurilor și în ascunzișul întunecos al pădurilor nestrăbătute străjuiesc ca semne ale unei civilizații vechi, înțelegătoare a rosturilor omenești ctitorile domnitorilor biruitori, ale boierilor și jupânelor evlavioase, ale mitropolțiilor și călugărilor cărturari.

Să privim numai partea muntoasă a Moldovii, »patria mănăstirilor«, pământul clasic al mănăstirii moldovenești cu lanțul nesfârșit de mănăstiri și schituri ca: Bistrița, Neamțu, Pobrata, Slatina, Vărăticul, Agapia, Sihla ș. a., foastele capitale: Suceava, Iași, Târgoviște, București cu numeroasele lor biserici și vom aveă o icoană, deși incompletă, a măreției din trecut.

Cine-ar putea arată în cuvinte cât de mare e însemnătatea acestor relicvii din trecut!

Odată *interesul istoric*: aproape toate faptele și întâmplările de seamă ale istoriei noastre se leagă de aceste mănă-

stiri și biserici; apoi *interesul artistic*: cele mai multe din aceste biserici sunt capo-d'opere în ce privește pictura și înfrumusețarea interiorului, în ce privește comoara de lucruri vechi de-o deosebită frumusețe ce au mai fost scăpate din valurile înfuriate ale timpurilor vitrege; nu mai puțin interesante sunt ele și în privința *arhitectonică*, înfățișând multe din ele opere de arhitectură de forma cea mai frumoasă și, ceea ce e și mai prețios, de o originalitate necontestată; în sfârșit nu trebuie uitat nici *rolul cultural* al mănăstirilor având multe din ele un trecut frumos nu numai ca lăcașuri de credință, ci și ca locuri de apărare în timpuri de grea cumpănă, ca adăpost de tipografii, de călugări muncitori pe câmpul literaturii religioase și profane, ca localuri de școală, asiluri de bătrâni, spitale etc.

Aproape tot ce are trecutul nostru mai de seamă se leagă de aceste clădiri; o mare parte din istoria noastră se rezumă în istoria acestor mănăstiri și biserici.

De ele sunt legate isbânzile marilor noștri voievozi cari pe urma lor clădiau ca amintire și mulțumită Tatălui Ceresc lăcașuri dumnezeesti; pe păreții lor vedem și azi chipurile acestor mândri apărători și înțelepți cârmuitori ai pământului românesc în haina lor scumpă bizantină sau în costumul de mai târziu de modă poloneză; amintirea marilor boieri, sprijinitori de frunte ai operii domnitorilor tot ele ni le păstrează; strâns legate de ele sunt însă mai ales faptele îndrumătorilor și păstorilor credinței, ai mitropolițiilor Moldovii și ai Ungro-Vlahiei: ele reprezintă moștenirea trecutului, de care înnodând în prezent firul dezvoltării să înaintăm spre viitor!

„Jun. Lit.” a VI. (1909) No. 9 (Sept.) p. 173, Cernăuț.

George Tofan.

Răul societății moderne consistă în faptul că tinerii știu chimia, geodesia, pirotehnica dar nu știu a face sacrificii de datorie, nu știu să respecte ceea ce este respectabil. Se fac astfel presumțioși, nefolositori țării și nesuferiți. În prima etate temelială temeliiilor este respectul pentru părinți, din care naște ideea că ceea ce ei ordonă trebuie executat; nu însă cunoscându-se cauza, ci pentrucă ei sunt aceia cari ordonă.

D'Azeglio.

Alexe Mateevici.

Pe părintele Alexe Mateevici l-am cunoscut la Iași, în vara lui 1917 cu puțină vreme înainte de a se prăpădi pe frontul moldovenesc de tifus exantematic. Pe atunci Basarabia călcă peste obezile sfărmate ale veacului negru și își trăia, ca republică de scurtă durată, întâiul farmec al libertății. Pribegi ardeleni și bucovineni trecuseră Prutul și acolo, împreună cu un mănunchiu de tineri revoluționari basarabeni, fruntașii de astăzi ai provinciei, întemeiau cursuri de carte românească. Alexe Mateevici, preot în armata rusă din Carpați, își împărția ostenelele între pravoslavnicii și molaticii lui fii duhovnicești cari pierduseră râvna războinică, și între frații lui de sânge în cari mijiă râvna țării mame. În Iași, strângea cărți de literatură românească pentru Chișinău, unde el însuși era însărcinat să facă lecții. Par'că-l văd și-acuma: voinic bărbat, spătos și rumen, în antereu cenușiu rusesc, fără plete încălcite ca la Sântagora, cu barba apostolică redusă la un cioc blond, vorbiă răspicat o moldovenească peste care apăsă, fără voia lui asprimea unui accent muscălesc, dar avea în cuvinte și în zâmbet o blândețe comunicativă care te împrietenea fără zăbavă. Răscolind prin anticării, mi-a spus de studiile lui teologice la Academia Kievului, de catedra lui la un seminar, de strădania revoluționară a lui și a prietenilor lui cari țineau, ca și dânsul, să dea democrației biruitoare culoarea națională românească. Nu se lăudă, nu peroră. Vorbele lui veneau simple și grele dintr'un adânc sufletesc unde s'au frământat îndelung idei și sentimente neîngăduite. Părintele Mateevici era dintre acei așa de puțini cărturari basarabeni pentru cari conștiința națională era bunul lor suprem. Ură pe ruși, deși era preot. Vreau să spun cu asta că între moldovenii basarabeni dacă a fost vreo categorie socială pe care țarismul pravoslavnic a nimicit-o mai deplin în sufletul ei străbun și-a absorbit-o mai servil în cauza lui, aceasta a fost preoțimea. Țarismul s'a prăbușit, dar noi am întâmpinat în preoții Basarabiei pe cei mai îndârjiți antiunioniști, pe cei mai neînduplecați credincioși ai »sfintei Rusii«, idolul monstruos care totuși nu mai era în templu. Alexe Mateevici ură. Terminația numelui său îi făcea rău și-mi spunea cu o bucurie naivă hotărîrea lui de a și-l schimba în acela de Mateescu. Căci el avea ureche pentru armoniile limbii românești pe care de multă vreme le prindea în stihuri robuste. Am aflat dela dânsul că are două caiete de »poeme« pe care voia să le facă două cărți. Nu știu unde vor fi ațtăzi manuscrisele lui. Știu însă că d. Petre V. Haneș pe vremea când făcea lecții la Chișinău a închinat o conferință duminicală poetului Alexe Mateevici și cred că nu va fi strein de hârtiile rămase să supraviețuiească acestui cântăreț fără noroc.

Poeziile publicate îl arată ca pe un luptător social național. Desvoltat sub interdicția rusească, sufletul său de poet a gustat în limba românească, dulceața fructului oprit care, tocmai prin aceasta, îi este de

mii de ori mai scump. Și ne-a lăsat astfel cel mai fumos imn pe care l-a închinat cineva graiului nostru:

*Limba noastră-i limbă sfântă,
Limba vechilor cazanii,
Care-o plâng și care-o cântă
Pe la vatra lor țăranii.*

Pe țărani aceștia cari o plâng și cari o cântă, i-a îndrăgit poetul pentru însușirile lor de paznici ai comorilor străbune împotriva veacurilor, dar și pentru truda nerăsplătită a lor și a generațiilor trecute. Vestitor al unei vremi nouă pentru neamul lui, Alexe Mateevici a ridicat în zorile renașterii un glas bărbătesc în care preotul și poetul au revărsat laolaltă aceeași credință mântuitoare. Mie mi-a rămas în minte așa cum l-am văzut întâia și ultima oară: depărtându-se cu vrful de cărți prăfuite la subțioară, fericit că le-a găsit, fericit că le poate duce acolo unde eră în-tuneric, să le aprindă ca pe niște sfeșnice nemuritoare la altarul conștiinței naționale.

Nichifor Crainic.

Limba noastră.

La deschiderea cursurilor de învățători moldoveni în Chișinău
(17 Iunie 1917.)

*Limba noastră-i o comoară
In adâncuri infundată,
Un șirag de piatră rară
Pe moșie revărsată.*

*Limba noastră-i frunză verde,
Sbuciumul din codri veșnici,
Nistrul lin ce'n valuri pierde
A' luceferilor sfeșnici.*

*Limba noastră-i foc ce arde
Intr'un neam, ce fără veste
S'a trezit din somn de moarte,
Ca viteazul din poveste.*

*Limba noastră-i vechi isvoade,
Povestiri din alte vremuri
Și, cetindu-le 'nșirate,
Te'nfiori adânc și tremuri.*

*Limba noastră-i numai cântec,
Doina dorurilor noastre;
Roiu de fulgere ce spintec
Nouri negri, zări albastre*

*Limba noastră'a fost aleasă
Slavă să ridice'n ceruri,
Să ne spuie'n hram și-acasă
Veșnicele adevăruri.*

*Limba noastră-i graiul pâinii
Când de vânt se mișcă vara:
In vestirea ei bătrânii
Cu sudori sfințit-au țara.*

*Limba noastră-i limbă sfântă,
Limba vechilor Cazanii,
Care-o plâng și care-o cântă
Pe la vatra lor țăranii.*

*Inviați-vă dar graiul
Ruginit de multă vreme,
Ștergeți slimul, mucegațul,
Pe uitarea'n care geme.*

*Strângeți piatra lucitoare,
Ce din soare se aprinde:
Veți avea în revărsare
Un potop nou de cuvinte.*

*Nu veți plânge-atunci amarnic
Că vi-i limba prea săracă,
Și-ți vedeà cât îi de darnic
Graiul țării noastre dragă;*

*Răsări-va o comoară
In adâncuri înfundată,
Un șireag de piatră rară
Pe moșie revărsată.*

Preotul A. Mateevici.

Unui profesor mort.

Dr. A. Sădeanu (1914).

Și iar răsari în fața mea ființă,
Ce mi-ai fost vieții mele 'ndrumător.
Demult n'avem de Tine vreo știință
Și mort ești azi în seama tuturor,
Dar mie-mi ești de-apururea în viață,
Și graiul Tău l'aud din alte lumi,
Mă chiemi și azi mângâitor în față,
Și-mi dai povața vechilor străbuni.

Eu cum te-ascult cutremurat și dornic,
Mă pierd în vraja nălțătoarei legi,
Ce mi-o descoși din multe sfaturi spornic
Și-a vieții grea enigmă mi-o deslegi,
Sfios m'aștern supuselor evlavii
Câte răsar din graiu-ți înțelept,
Ca pe-un stăpân, ce îl urmează sclavii,
Te urmăresc cu somnul și deștept.

Ce taină m'a legat cu umilință?
Și ce țării mă înfășoară'n gând?
Și sufletu-mi, sbătut de suferință,
Dece te-așteaptă veșnic tremurând?
Oh, mare-i tâlcul unui mort, ce-și are
În fermecatu-i rost cuvântător
Un dor pribeag și gânduri călătore,
Ce izbutesc când trupurile mor.

Tu ai pierit sub steag strein, în luptă,
Cum ne-au pornit pe toți dușmanii răi!
Cum ne-au sortit o vieță ne'ntreuptă
Să o purtăm cu furci și 'ntre călăi,
Ei Te-au răsbit în urmă cu păcate,
De Ți-ai dat chiar și vieța în răsboju,
Voind c'amarul lacrimilor toate
Vărsate fie numai între noi...

Dar totuș fu și pentru noi o vrere,
Când ai trecut de pragul crudei sorti,
Căci moartea Ta ne-a dat nouă putere
Incât ne-am pus nădejdea în cei morți,
Și am simțit în suflet cum străbate
Dorința Ta 'ntre cer și pe pământ,
Iar noi vedeam cum crește iar drăpțate
Prin rostul Tău și Dumnezeu Sfânt.

...Și-acum Te-ascult cutremurat și dornic,
Pierdut în vraja 'nălțătoarei legi,
Ce mi-o descoși din multe sfaturi spornic
Și-a vieții grea enigmă mi-o deslegi,
Căci eu Te am de-apururea în viață
Și graiul Tău l'aud din alte lumi,
Mă chiemi și azi mângâietor în față
Și-mi dai povața vechilor stăbuni.

Aurel Contrea.

Dr. A. Sădeanu.

Tânărul profesor al școlii normale din Arad căzu în toamna anului 1914 în Galiția, aproape în acelaș timp cu Sandi Bogdan. Și de el se legau frumoase și îndreptățite nădejdi. În colaborare cu un coleg a scris monografia istorică a școlii normale din Arad cu prilejul centenarului acestei școli (1912) și a adunat și date nouă despre Gheorghe Lazăr prin arhivele Vienei, despre cari a făcut și o dare de seamă într'o conferință, al cărei început îl reproducem aici.

Și de ași grăi în limbile omenești și îngerești, dacă dragoste nu am făcutu-m'am aramă sunătoare și chimbal răsunător. Și de ași aveà prorocire, și ași ști toate tainele și toată știința și de ași aveà toată credința în cât să mut și munții, dacă dragoste nu am, nimic nu sunt.

St. Pavel, Către Coriteni Ep. I.

Feciorii cei buni adaog și cresc numele părinților lor și'l fac fără de moarte; iar cei răi feciori ocărăsc și sting numele părinților buni.

Neculai Costin.

Date nouă despre Gheorghe Lazăr.*)

În jumătatea a 2-a a veacului al XVIII-lea vedem, ivindu-se la Românii din Ardeal o mână de oameni luminați și învățiați de dorul fierbinte, de-a-și ajuta și trezi neamul la viață, la conștiința de sine în chipul cel mai puternic prin ideile și străduințele lor.

Cine n'a auzit și nu cunoaște numele strălucite ale celor trei învățatori săraci ai neamului românesc, începătorii regenerării noastre naționale, »treimea muncitoare și înțeleaptă«: *Samuil Clain, Gheorghe Șincai și Petru Maior*? Acești oameni cu cultură aleasă apuseană și cu dragoste nețărmurită de țărănimea noastră, »care n'avea nici un drept: nici măcar dreptul la compătimire, nici măcar dreptul la milă nu-l avea«, făcură prin truda și suferințele lor să scânteie mai întâiu la neamul nostru necăjit ideile, cari puseră temelie conștiinței naționale pentru mântuirea sufletului românesc de pretutindeni.

Dupăce aceștia făcură studii întinse la Viena și Roma și se inspirară pentru toată viața din pietrele străvechi, monumentele cetății veșnice ale divului urzitor al neamului nostru, se întorc acasă și așezându-se în centrul culturii românești, în Blaj, se fac acum cei mai însufleșiți propagatori ai evangheliei nouă, evangheliei Românismlui. Și abiă începură să dea deosebită atenție și îngrijire cultivării limbii și istoriei românești, școlilor românești, în fruntea cărora erau puși; abiă începură să răspândească razele binefăcătoare ale culturii naționale la neamul nostru și să-i vestească zorile învierii sale, când chiar pentru această împrejurare ajunseră în conflict cu vlădica lor din Blaj, Ion Bob, care deveni cel mai mare dușman acestor dascăli înțelepți. Și fiind acel vlădică »puternic prin mitra și cărja lui, prin bogăția lui, prin sprijinul, ce-i dădeau cărmuitorii«, fură siliți să părăsească cu adâncă durere în suflet acel focar de cultură românească din Blaj, de care ei legau cele mai mari nădejdi pentru viitor. Porniră astfel acei trei apostoli ai neamului, în urma prigonirii din partea episcopului lor, care ură pe toți ceice-i puteau face umbră prin superioritatea

* Actele originale ref. la Lazăr se vor publica, îndatăce voiui fi finit cu scrutarea lor.

lor intelectuală, pe calea de suferinți. *Samuil Clain* a murit în cea mai mare mizerie la Buda, unde-și câștigă o bucăică de pâne, ca corector al cărților românești. *Gheorghe Șincai* pribegî din un loc într'altul, purtând în spinare cronica sa udată de lacrimi, și »abiă a găsit un adăpost la un școlar al său, la un străin, abiă a găsit un locșor unde să moară, cu mult înainte de sfârșitul firesc al zilelor sale.« Iar al treilea, *Petru Maior*, părăsindu-și chiar și situația sa modestă de preot și protopop din Reghinul-Săsesc, »s'a bucurat apoi fără margini, că și-a găsit hrana în corectarea cărților românești« (Iorga) Ia tipografia crăească din Buda, unde fusese și Clain.

Iată soartea celor dintâi învățători mari și zeloși ai Românilor!

Cu toate acestea acești oameni de bine, prin spiritul și munca lor dezinteresată făcură mult pentru neam,^o căci »faima scrisului lor, și ideia, care porniă dela acest scris« aprinse inimile însuflețite ale altor învățători, altor apostoli ai neamului, cari îi urmară și răspândiră cu tărie și îndărătnicie depe catedră și amvon ideia mântuitoare, și de a căror activitate rodnică este strâns legată desvoltarea și înflorirea școlii cu limbă și duh românesc, în jumătatea primă din veacul al XIX-lea.

Locul cel dintâiu între acești învățători îl ocupă fără îndoială, *Gheorghe Lazăr* și *Dimitrie Țichindeal*. Aproape în acelaș timp erau chemați, ca prin cel mai puternic și sfânt mijloc de educație pentru un popor, prin școala românească, să devie desrobitorii și mântuitorii unui neam. Unul la cursul pentru candidații de preoți în Sibiu, apoi la școala dela Sf. Sava în București, iar altul la preparandia (școală normală) din Arad.

Dr. Avram Sădean

Dintre toate popoarele lumii, cel mai mândru și cel mai curajos, dar tot-d'o-dată cel mai cuminte în sfaturile sale, cel mai statornic în principiile sale, cel mai dibaciu, cel mai muncitor și în fine cel mai răbdător a fost poporul roman. Din toate aceste însușiri s'a format armata cea mai puternică și politica cea mai prevăzătoare, cea mai hotărâtă și cea mai consequentă ce a fost vr'o-dată. Sinteza sufletească a unui Roman eră dragostea de patrie și de libertate. Sub acest cuvânt de libertate, Romanii înțelegeau un Stat în care nimeni nu este supus de cât legei, și unde legea este mai puternică de cât oamenii.

Bossuet.

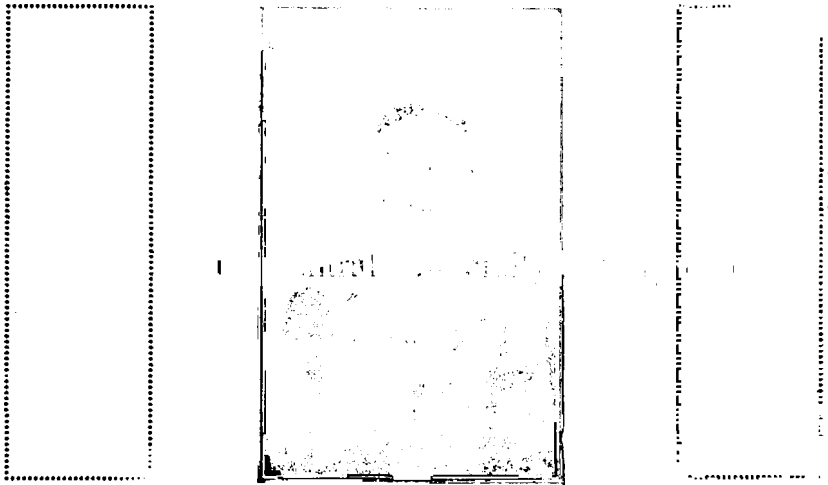
Ion Grămadă.

Tânăr scriitor bucovinean căzut eroic în luptele dela Siret (1917). Avea talent literar mult promițător. A scris monografia societății studențești „România lună“ din Viena; în biblioteca „Steaua“ a publicat „Bucovina de altă dată“, pe lângă un număr mare de articole risipite în diferite foi și reviste.

•••••

Poetul P. Cerna.

(Schiță biografică).

Viena, 8 Aprilie 1913.

Acum, în pragul primăverii, când înmugurește firea, cel mai profund și poate cel mai învățat dintre poeții români din noua generație, P. Cerna, cu numele adevărat Panait Stanciov, a murit azi dimineață în Lipsca, încunjurat numai de puțini prieteni, cari i-au străjuit la căpătâi până ce și-a dat ultima suflare. Boala i-a fost de scurtă durată: Joi în 3 April s'a declarat pe neașteptate o pneumonie acută, care-l înspăimântă așa fel, încât chiar în aceeași zi i-a telegrafiat din Lipsca prietenului său iubit, dlui Dr. Romulus Căndea, care a venit pentru câteva zile la Viena pentru a cerceta arhivele de aici. În telegrama sosită la Viena pe la vre-o 4 ore p. m. nefericitul poet îi comu-

nică următoarele prietenului său Căndea: »Bolnav pneumonie, Cerna«.

În câteva zile boala a progresat rapid, dar prietenii săi nu pierduseră încă orice speranță. Dl. Dr. Căndea, care a avut deosebita amabilitate să ne dea aceste prețuite date biografice relative la Cerna, a primit azi dimineață următoarea carte postală despre starea sănătății lui Cerna: »De necrezut, dar așa e. Cerna e bolnav de pneumonie de Joi. Boala i-a venit ca un trăsnet. Noroc că nu-i gravă, vreau să zic că până acum e pneumonie simplă, care-și urmează cursul normal. Nu s'a ivit și avem mari speranțe că nu se va ivi nici o complicație. Doctorul care-l îngrijește ne-a dat asigurarea că în zece zile răul va fi înfrânt și înlăturat. Nu te îngrijă. Noi îl avem în mare pază. Ziua stăm cu schimbul la el, iar noaptea e lăsat în grija unei surori de caritate. Dna și Dr. Zarifopol (ginerele dlui C. Dobrogeanu-Gherea. Nota autorului) sunt de asemenea printre cei mai devotați îngrijitori ai lui. Nu te deranjă dar și nu-ți întrerupe cercetările de acolo. Il vei găsi sănătos la reînțoarcere. Cerna ți-a telegrafiat la început, temându-se că nu va fi nimeni din noi în Leipzig. Cum însă nici unul n'am lipsit de aici, grija lui a căzut. El m'a rugat să vă scriu și să vă spun să nu vă întrerupeți cercetările. Al d-v. cu prietenie Ștefănescu Goangă«.

Scrisoarea dlui Ștefănescu Goangă ne-a mai liniștit puțin, ba aveam chiar nădejde că nu o să i se întâmple nici o primejdie. Dar . . . azi seara dl. Dr. Căndea primește în limba germană următoarea telegramă, care ne-a lovit ca un trăsnet: »Cerna a murit azi dimineață, slăbindu-i inima Zarifopol«.

Știrea morții lui Cerna a produs printre Românii din Viena, în special în sinul tinerimei, o profundă impresie și unanime regrete după tânărul poet, care promitea să atingă poate cele mai înalte culmi în poezia noastră. Aceeaș impresie tristă va domni însă pretutindeni unde locuiesc Români cari i-au citit poeziile pătrunse de o notă filozofică, ce n'o întâlnim decât la Eminescu și la Vlahuță, poezii favoriți ai lui Cerna.

El moare foarte tânăr, în floarea vieții, căci abia avea vre-o 29 de ani. De origine eră bulgar din Dobrogea românească. Tatăl, care a murit înainte de a se fi născut poetul,

pare să fi fost învățător. Tânărul Stanciov, căci acesta-i era numele adevărat, a urmat la liceul »Nicolae Bălcescu« din Brăila, unde și-a și terminat studiile secundare, după cari a trecut la universitatea din București. Aici a urmat mai întâi la filologie, de unde a trecut apoi la filozofie la dl. T. Maiorescu, care i-a fost un protector foarte călduros, căci Cerna era sărac de acasă. Unde și când a publicat primele poezii, nu știu; la începutul carierei sale literare a fost însă împotriva »Sămănătorului«, ba chiar a ținut la București și o conferință împotriva acestei reviste. Dl. N. Iorga, luând conducerea »Sămănătorului«, a descoperit în P. Cerna un talent remarcabil, pe care l-a câștigat cu timpul pentru »Sămănătorul«. Aici au apărut pe rând mai multe poezii de Cerna, între altele »Cătră pace«, care trădă pe viitorul poet mare. A scris apoi, după dispariția vechiului »Sămănător« la »Convorbirile critice« ale dlui M. Dragomirescu, căruia îi revine meritul de a fi atras atenția lumii literare asupra acestui nou talent, plin de originalitate și de profunzime filozofică.

N'a stat însă mult la »Convorbiri critice«, căci a intrat între colaboratorii »Convorbirilor literare«, unde a aflat mai mult decât o apreciere platonice. Dnii Maiorescu și Mehedinți au stăruit să capete o bursă, cu care să plece la studii în Germania, unde avea să se ocupe cu filozofia, cu estetica și cu istoria literaturilor. În țară avea să capete la întoarcere o catedră la universitatea din București. Prima universitate din Germania, la care a urmat mai întâi, a fost cea din Heidelberg, unde a stat numai un semestru, căci de aici a plecat la Berlin, apoi la Lipsca.

La Heidelberg a cercetat cursurile lui Wilh. Windelband, renumit prof. de filozofia antică; în Berlin a fost elevul vestitului anglist Alois Brandl, alui Erich Schmiedt, prof. de istoria literaturii germane și a lui Alois Riehl, filozof. În Lipsca s'a ocupat foarte mult cu limba engleză, cu istoria literaturii universale, cu filozofia și estetica. Ținea mult la profesorul Foerster, dar mai ales la Volkelt, prof. de filozofie și estetică. La Volkelt, care-l avea pe Cerna foarte drag, a luat drept teză de doctorat: »Die philosophische Gedankendichtung,« o teză caracteristică pentru Cerna. Primul referent al tezei a fost Volkelt, iar core-

ferent Ed. Spranger, pedagog și filosof, elev al marelui Paulsen. Teza lui Cerna a făcut excelentă impresie asupra lui Volkelt care i-a admirat cunoștințele din literatura universală, zicându-i: »Ich bin entzückt von ihrer Arbeit.« (Sunt încântat de lucrarea d-tale), În 25 Februarie a. c. și-a luat doctoratul cu excelență.

Anul trecut volumul lui de poezii, primit așa de bine în lumea literară, a fost premiat, în urma raportului dlui Duiliu Zamfirescu de Academia Română cu 3000 franci din premiul »Adamachi«. Cerna a primit fericita știre într'o Duminecă după amiazi din luna lui Mai a anului trecut. Tocmai cetea împreună cu dl Dr. Căndea un capitol din teza, pe care am amintit-o.

O biografie asupra lui Cerna încă nu s'a publicat până acum. D-șoarele Volcinschi din Cernăuți, eleve ale dlui Pușcariu, au primit însă dela Cerna date autentice pentru biografia ce-o pregăteau dlor și care-i destinată pentru »Crestomația« ce va apare în curând sub îngrijirea dlui Pușcariu. Cerna, curios poate să știe cine-s d-șoarele din Bucovina cari voesc să-i scrie biografia, a plecat anume la dlor în Boian (Bucovina) ca să le dea informațiile dorite.

În timpul din urmă umblă cu gândul să plece la Italia, unde aveà să se întâlnească cu dl S. Mehedinți, care ia parte zilele aceste la congresul geografic din Roma. Il muncea mult gândul în vremea din urmă să publice o antologie românească, pentru care voià să ceară concursul dlui Vlahuță, care ține foarte multă la Cerna. Ideea cu antologia i-a venit poate cetind »Hausbuch deutscher Lieder,« compus de poetul german Ferdinand Avenarius, care este — după părerea lui Cerna — cea mai bună antologie germană. Pentru antologia lui aveà niște poezii admirabile de niște poeți obscuri, ca bună oară un oarecare Corbea, acum magistrat, pe cari îi descoperise prin niște reviste socialiste vechi. Dintre scriitorii români morți aveà o profundă pasiune pentru Eminescu, iar dintre cei în viață îi iubeà mai ales pe Vlahuță și Delavrancea, simpatiză însă și cu Iosif și Goga. La dnii Maiorescu, Iorga și Mehedinți priveà cu multă admirație și recunoștință. Planul lui în timpul din urmă erà să se puie în înțelegere cu dnii Coșbuc, Vlahuță și

Gorun, ca să reinvie vechiul »Sămănător« și să-l puie din nou sub conducerea dlui Iorga.

Poezii scrise și nepublicate nu aveà multe, căci el le ținea aproape pe toate în cap și numai după multe cizelare le puneà pe hârtie. Aveà un admirabil ciclu de poezii asupra »Vârfului cu dor« și asupra munților Sinaiei. Poezia »După un veac«, scrisă anul trecut cu ocazia serbărilor pentru Basarabia și publicată în »Convorbiri literare,« a făcut-o în două zile după olaltă.

Cerna aveà o inimă deosebit de nobilă. Dl Dr. Căndea ne povestește relativ la aceasta următoarea întâmplare: O văduvă din Iași, sărmană și cu mai mulți copii, ceruse printr'un ziar din regat sprijinul publicului. Cerna cetind acel apel, s'a înduioșat și a trimis acelei femei, pe care o chemà Paulina, vre-o șase franci, primind o epistolă de mulțămire dela biata femeie.

Luni la 1 Aprilie, fiind rugat cu multă insistență de dl. Dr. Căndea, s'au fotografiat amândoi. Cerna aveà de gând să trimită o fotografie și mamei sale. Sărmana mamă!.. Cât de zdrobită-i va fi inima la auzul tristei știri despre moartea prin streini a marelui ei fecior, după care jălește un neam întreg!

Și tocmai acum i-a cuprins sufletul și trupul acea »pace«, pe care a cântat-o în tinerețe, acum când reinvie natura și se gătește, cu podoabe pentru a fi cântată de poeți. . .

I. Grămadă.

~~~~~

A face bine și a se simți înfruntat, este o satisfacțiune regală. Antistene.

*

Om bine-făcător este acela care dă mai bine, nu acela care dă mult. V. Hugo.

*

Noblețea și virtutea fiind aceiași calitate, nu există altă noblețe de cât virtutea. Antistene.

*

Cel mai bun partid politic e acela care acordă principiile cu trebuința cea mai mare a momentului. Montanelli.

*

Este mai puternic acela care se învinge pe sine, de cât acela care cucerește o cetate. Schiller.

Mircea R. Şirianu.

Printre tinerii universitari cari în anii premergători războiului au avut, în mişcarea naţionalistă, un rol despre care istoria va trebui să vorbească, se distingea un tânăr brun, cu ochii de foc, cu vorbă înflăcărată cu condeiul ager, entusiast şi elocvent, temperament de »agitator« neobosit şi în acelaş timp om de solidă şi proaspătă cultură: Mircea Russu Şirianu. Eră unul dintre aceia, cărora duhul vremurilor părea a le prevesti, cu o tainică putere, apropierea vremurilor mari şi hotărîtoare pentru întregirea neamului, şi toată încordarea voinţei sale puternice şi-o îndreptă înspre această fiintă, preocuparea de fiecare clipă a tinerei lui vieţi.

Isbucnirea marelui războiu l-a găsit la Paris, unde tocmai îşi luase cu strălucire doctoratul în drept, luptând cu mari greutate materiale, dar totuşi găsind timp şi energie ca paralel cu studiile sale să fie unul din campionii cei mai de valoare ai propagandei române în Franţa; chiar teza lui de doctorat trată despre »Chestiunea Transilvaniei şi unitatea politică română«, o lucrare ce, retipărită în volum, a fost apreciată şi laudată de fruntaşii vieţii politice franceze, Clemenceau, Pichon, Bartoux şi atâţia alţii, cari toţi i-au mărturisit, şi în scris, că au citit cartea cu mult interes şi au învăţat din ea a cunoaşte mai bine »chestiunea română«.

Prevăzând că România nu va putea întârziă a intra la rândul ei în acţiune, şi arzând de nerăbdarea de a o vedea alături de Franţa, precum şi de temerea unei alăturări la Puterile centrale, a părăsit Parisul şi a încercat să revină în ţară prin Elveţia şi Austria, ca să-şi facă datoria de patriot şi soldat. România eră încă în neutralitate, şi Mircea R. Şirianu credea că putea riscă o întoarcere prin Austria. S'a înşelat însă, căci spionajul austriac funcţiona destul de vigilent, pentru ca la prima staţie de graniţă, austriacă acest »agitator primejdios« să fie arestat şi apoi internat într'un lagăr de »suspecţi«, la Katzenau, dimpreună cu mai mulţi alţii, mai ales italieni. De două ori, inimosul tânăr a încercat să evadeze, nerăbdător de a aşteptă îndelungate demersuri făcute dela Bucureşti pentru eliberarea lui, şi de două ori a fost prins, aproape de fiintă, şi reintegrat cu rigori din ce în ce mai mari, în lagărul internaţilor. În sfârşit după luni de zile îndelungate de torturi morale, oficialitatea austriacă fiind în imposibilitate de a mai refuză mult timp eliberarea unui supus al unui stat neutral, Mircea R. Şirianu se reîntoarce în ţară.

Acî, din prima zi îşi începe activitatea fierbinte, tinerească, pentru intrarea României în acţiunea alături de Puterile înţelegerii, şi — ziua de 15 August 1916 a fost pentru dânsul o zi de delir. El nu eră om de arme, dar eră soldat, şi cu acea conştiinţiozitate ce depunea în toate acţiunile lui, îşi făcuse instrucţia militară cu distincţie şi se număra printre cei mai preţuiţi ofiţeri de rezervă. Studiile, cunoştinţele, aptitudinile lui, l-ar fi desemnat pentru un alt rol decât acela de combatant, — dar când un şef al lui i-a spus: »Eşti prea bun ofiţer decât ca să nu mergi pe front«, — el n'a ezitat o clipă, a încins sabia şi a pornit... la moarte.

Sublocotenent în regimentul de infanterie 80, a intrat cu acest regiment în iadul Turtucaiei, — pe când dânsul la plecare, visă trecerea peste Carpați. Acolo, la Turtucaia, un camarad al său spune că, în momentul când în ploaia de obuze unii începuseră retragerea, un sergent i-a aruncat în trecere vestea: »A căzut domnu' sublocotenent Șirianu! L'am văzut aducând mânilor peste pânțele și căzând.« Mircea Șirianu a căzut cu fața la inamic.

Puhoiul bulgar a trecut peste cadavrul lui, poate peste trupul unui rănit numai, și de trei ani osămintele lui zac acolo, amestecate cu țărâna ce i-a băut sângele lui tânăr, și cu osămintele atâtor alți eroi, dintre cari niciodată nu se vor mai putea alege.

De sigur, jertfa vieții pentru patrie a celui mai umil luptător, este egală cu jertfa și a celui mai bine înzestrat dintre dâșii. Dar patria pierde de două ori, când s'a jertfit vieța unei personalități ce după victorie ar fi putut aduce serviciile cele mai neprețuite patriei renăscute.

Aceia cari au agitat cu cuvântul și cu condeiul, pentru intrarea noastră în războiu au fost mulți. Dar aceia dintre ei, cari au plătit cu tributul vieții lor înfăptuirea idealului pentru care au luptat, sunt mai pușini, și în fruntea lor trebuie să stea scris pentru vecie numele lui Mircea Russu Șirianu.

Nu e nevoie de cuvinte mari, de fraze împodobite. E o poveste simplă, dar în simplitatea ei măreață, ca și un cânt de epopee.

Ion Gorun.

O zi de primăvară la Versailles.

Versailles!... Câte amintiri istorice pline de imaginile când strălucitoare când însângerate ale unui trecut furtunos, câtă splendoare, câtă glorie și câtă durere nu evocă acest nume!... Acest castel frumos ca din povești și somptuos cum nu mai există altul în lume a văzut gloria cea mai mare și în acelaș timp durerea cea mai adâncă a acestei țări care a știut să se sacrifice de atâtea ori pentru ideile mari și generoase, pentru umanitate: Franța.

În palatul din Versailles a fost întrunită cea mai splendidă curte domnească din câte au existat vreodată: curtea »regelui soare«: alui Ludovic XIV. Nicăiri și niciodată arta și literatura nu și-a găsit un adăpost așa de bun și așa de frumos ca în feericul palat al regelui soare unde se reuneau literați nemuritori, cari aparțin omenirii întregi ca: Racine, Corneille, Molière, Bossuet, Fénelon... Sălile mari și somtuose de marmoră

răsunau odinioară de zgomotul unei vieți intensive și pline de farmec, oglinzile de cristal reflectau costumele luxoase ale duceselor, marchizelor, conteselor, iar în mărețul parc al palatului Ludovic (Louis) XIV, deja în culmea gloriei sale, își plimbă pe Mme de Montespan prin misterioasele alee...

Palatul din Versailles a văzut nu numai gloria literară a Franței dar și gloria ei politică. De aci dădea ordine Louis XIV și își trimitea oștirile în campaniile de cucerire. Cu un secol mai târziu aici s'a semnat tratatul de pace prin care Anglia, dușmana seculară a Franței a recunoscut independența Statelor-Unite (3 Septembrie 1783). Franța a ajutat Statele-Unite să-și câștige independența și libertatea politică și fiii generoasei Franțe au combătut, în frunte cu nobilul Lafayette, pentru Statele-Unite întocmai cum mai târziu și-au vărsat sângele pentru unitatea Italiei, la Magenta și Solferino, și pentru unitatea României, în războiul Crimeei... Nobilă națiune care n'a știut ce este egoismul strămt și care a știut, în atâtea elanuri de generositate, să trimeată pe câmpul de bătălie pe fiii săi pentru ideile de umanitate și pentru libertatea națiunilor asuprite!... Mare este numărul acelor națiuni cari au profitat de pe urma pornirilor generoase ale acestei națiuni pe care trebuie să o admirăm, căci dela Romani încoace a fost cea mai strașnică națiune, cea mai glorioasă! Dacă nu voim să admirăm prezentul ei, dacă nu ni se dă voie să ne înfrățim cu ea acum, cel puțin să-i venerăm trecutul!)

Acest trecut glorios ne va inspira pe noi Români, neam tânăr și viguros care nu și-a trăit încă traiul și căruia istoria trebuie să-i rezerve încă multe pagini strălucite. Să învățăm din eroismul Francezilor, cari au fost fecundați de aceeași nobilă rasă ca noi, să fim și noi mari și eroici ca ei! Franța nu mai este astăzi decât un mare muzeu unde fiecare piatră îți reamintește fapte mari. Dacă Francezii invidiază la noi viitorul nostru, tinerețea noastră, noi invidiem dar respectăm trecutul lor atât de glorios... Nicăiri scriitorul acestor modeste rinduri n'a simțit mai puternic și mai adânc ce înseamnă cuvântul patrie și națiune, ce înseamnă amorul adevărat al pă-

1) Articolul a fost scris în 1913. Nota Red.

mântului care te-a născut și crescut și al națiunii căreia îi aparții ca un fiu, ca o parte din corp, ca în »Sala bătațiilor« (La Salle des batailles) al palatului din Versailles, transformat astăzi într'un vast muzeu . . .

Am văzut palatul din Versailles vara trecută, l-am vizitat cu deamănuntul, dar nu mi-a făcut o impresiune așa de profundă ca acum câteva zile când l-am revăzut în cadrul așa de poetic și veșnic frumos al naturii de primăvară. Verdele proaspăt al primăverii care simbolizează viața eternă a naturii nemuritoare față de vieța de o clipă a omului muritor contrastă așa de sfâșietor de trist cu castelul vechiu de câteva secole și cu statuetele de piatră, înegrită, ale generalilor morți pe câmpul de onoare pentru patrie . . .

Toate sălile pline de tablouri istorice, reprezentând nenumăratele victorii ale armelor franceze din toate epocile de când există Franța . . . În marea sală a bătațiilor, cea mai splendidă sală de pictură istorică din lume, pe table de marmoră neagră sunt săpate, în litere de aur, numele a câtorva mii de prinți, generali și amirali, morți pentru patrie . . . Afară păsările ciripesc sub soarele strălucitor de primăvară, viața își continuă mersul ei, pe când înăuntru, în frumosul dar golul, deșertul palat, cu toate zecile de mii de tablouri și statui, cu toate miile de vizitatori cari furnică prin săli, galerii și coridoare, nu mai este viață . . . Vieța s'a stins de mult. Nu există decât amintirea unui trecut mare și glorios . . .

Sub Ludovic XIII (1610—1643) acest Versailles nu era decât un sătuleț ascuns printre păduri și terenuri mlăștinoase, și un »rendez-vous« (loc de întâlnire) de vânatoare. Tânărul rege venea câteodată aici să vâneze lupi. Succesorul lui Ludovic XIII: Louis XIV, regele soare, a decis să facă din Versailles un oraș cu un palat, o reședință unică în lume, o minune. Deși avea palatul dela Fontainebleau, foarte frumos și luxos și înfrumusețat de predecesorii săi Valois și Bourboni, Louis XIV nu se mulțumi cu această reședință; el voia să creeze, prin cuvântul său regesc, un palat și o capitală de care să-i rămână legat numele în veci . . . Și așa a fost.

Imensele lucrări pentru construirea palatului, pentru facerea terasamentelor parcului care este cel mai frumos din lume,

pentru săparea lacurilor artificiale și a fântânilor de artă au început la 1661 și au durat peste cincizeci de ani aproape neconținut, până la moartea marelui rege. Despre aceste lucrări se povestesc minuni. Lucrările au costat câteva miliarde de franci... Planurile sunt opera celebrului architect francez Jules Mansart (dela el a rămas cuvântul «mansardă»). Elevii lui Mansart: Le Notre, Lebrun și mai cu seamă Girardon au continuat aceste lucrări înfrumusețând din ce în ce reședința regală.

Astăzi, după terminarea acestor lucrări (palatul a fost terminat după moartea lui Louis XIV) palatul și parcul din Versailles formează un ansamblu unic în toată lumea. Palatul este făcut din piatră de granit și din marmură de diferite culori, predomină însă culoarea roșie și albastră. Deși întinderea, masa, palatului este enormă, nu se găsește nici un fir de cărămidă: totul este piatră sau marmură. Arhitectura, în care stilul renașterii predomină, este frumoasă și cochetă, palatul în întregime nu este o clădire greoaie ca înfățișare, ci, din potrivă, cu toate dimensiunile sale enorme, îți face o impresiune plăcută de seninătate și veselie. Este un stil cu adevărat franțuzesc.

Parcul este tot așa de frumos. Dosul palatului este format de o imensă terasă, ornată de fântâni săritoare, unde se dădeau celebrele baleturi sub cerul liber, în epoca de splendoare alui Ludovic XIV. Aleea principală a parcului este colosală. De pe terasă te scobori în alee prin niște scări mari și artistice. Prețutindeni statui, fântâni săritoare și alte ornamente. Aleea principală este străbătută de un mare lac artificial, pe care se plimbă bărcile. Este splendid tabloul ce se desfășoră din fundul lacului, spre palat, care apare ca o minune din povești pe culme.

Interiorul palatului este transformat în muzeu istoric. Pe frontispiciul intrării se găsesc scrise, cu caractere mari, aceste cuvinte: «A toutes les gloires de la France». (Tuturor gloriilor Franței). Intr'adevăr muzeul reunește toate tablourile, statuetele și obiectele cari pot să-ți evoce istoria așa de furtunoasă și așa de glorioasă a marelui noastre surori latine. Din timpul primilor regi din casa Merovingienilor și până în ziua de astăzi toate faptele sau evenimentele mari ale Franței se găsesc aici scrise cu penelul pictorului sau cu dalta sculptorului. Vei vedea

tablouri reprezentând pe Clovis, primul rege al Franței, pe eroul Charles Martel, pe Carol cel Mare, împăratul apusului, pe Hugo Capet, șeful dinastiei regești din urmă, pe François I., François de Guise, Jeanna d'Arc, fecioara de Orleans, pe Henri IV, Louis XIV, Napoleon I, Napoleon II, Thiers, Sadi-Carnot și terminând cu aviatorul Blériot... A toutes les gloires de la France!...

Dintre toate sălile și galeriile se remarcă îndeosebi: Sala sau galeria bătăliilor (Gallerie des Batailles) și Sala oglinzilor (Sale des glaces). Galeria bătăliilor formează un ansamblu grandios de mari tablouri istorice reprezentând marile victorii câștigate de Franța... Bouvines, Calais, Marignan, Rivoli, Austerlitz, Jena, Friedland, Wagram... De altfel toate sălile sunt așa zicând ticsite de tablouri reprezentând victorii peste victorii.

Sala oglinzilor, cu vedere spre terasă și parc, este cea mai luxoasă dintre sale. Pereții până sus la tavan, sunt formați de splendide oglinzi de Veneția cari sunt prețuite acum la milioane de franci. Aici se țineau balurile Curții în timpul lui Louis XIV și această sală pe care o murdărește astăzi cu cismele pline de noroiu orice burghez sau proletar nu-și deschideă porțile decât aristocrației de sânge... O tempora...

Dar nimic, nimic nu a impresionat pe scriitorul acestor însemnări așa de mult ca acele table de marmoră neagră și cu litere de aur în cari sunt gravate numele acelor câteva mii de eroi: prinți, generali și amirali, cari au murit pentru patria lor... Și fără îndoială că din toate patrioticele tablouri ale marelui muzeu din Versailles nici unul nu vorbește așa de direct inimei și mai ales unei inime românești, ca tabloul «Patrie» de Vernet, care se găsește la intrarea galeriei bătăliilor:

Este seara... după o bătălie pierdută. O ceată de soldați călăreți francezi se întoarce, tristă, ăbătută, încet de pe câmpul de luptă abandonat Prusienilor... În frunte, călare, înaintază sergentul care poartă drapelul. El strânge convulsiv, cu mâinile încheștate și pline de sângele ce curge din rănile-i deschise, drapelul, scumpul drapel, simbolul patriei sfinte... Dar el moare, el e de mult mort, și tovarășii lui cari îl țin mereu călare, îl duc așa înainte, cu steagul în mâini... Toți

și-au scos săbiile dând ultimul onor eroului care a murit strângând la piept simbolul celui mai scump lucru ce avem pe lume: patria!...

Mircea Russu-Șirianu.

Dela „Asociațiune“.

Adunarea generală. În zilele de 17 și 18 Octomvrie a. c. s'a ținut, cu mare pompă și solemnitate, adunarea generală a Asociațiunii, în cadrele unor frumoase serbări, la Oradea mare. Dintre persoanele, care au luat parte la adunare, remarcăm: din partea guvernului pe domnii general *I. Rășcanu*, ministru de războiu și *G. Trancu-Iași*, ministrul muncii și al ocrotirilor sociale; din partea comisiei de unificare a Transilvaniei cu vechiul regat, d-l Dr. *Teodor Mihali*, președintele acestei comisii; din partea bisericilor Dr. *Vasile Suciu*, mitropolit de Alba-Iulia și Făgăraș, Dr. *Nicolae Bălan*, mitropolitul gr. or. al Transilvaniei, *Ioan I. Papp*, episcopul gr. or. al Aradului, Dr. *Demetriu Radu*, episcopul gr. cat. al Orăzii, *Roman Ciorogariu*, noul episcop gr. ort. al Orăzii, Dr. *Traian Badescu*, episcopul gr. ort. al Caransebeșului, Dr. *Iuliu Hossu*, episcopul gr. cat. al Gherlei; din partea universității din Cluj: domnii profesori *Alexandru I. Lapedatu*, *Ion Lupaș* și *Alexandru Borza*; din partea armatei: domnii general *Traian Moșoiu* și general *M. Olteanu*, cu o suită de ofițeri distinși; din partea autorităților administrative: domnii prefecti: *I. Jacob*, Dr. *Gh. Poppa* și Dr. *Coriolan Bucico*, primarul Orăzii; din partea presei: *I. Agârbiceanu*, *V. Vasilescu*, *Al. Lupeanu-Melin*, *N. Nedelea*, *I. Tolan* și Mis Edit Bulwer, core-spondenta mai multor ziare engleze. — Dintre despărțămintele noastre au fost reprezentate: *Alba-Iulia* prin

domnii Dr. *Dominic Medrea* și *Gavril Crișan*; *Blaj*, Dr. *Victor Macaveiu*, *Alexandru Lupeanu*; *Baia-mare*, *I. Costin*; *Seini*, *Gavril Osian*; *Boroșineu*, *I. Georgea*, Dr. *T. Burdan*, *Florica* și *Viorica Burdan*; Dr. *Silviu Pășcuțiu*, *Eugen Feier*, *Ion Moga* și *George Popovici*; *Cluj*, Dr. *E. Dăianu* și Dr. *Cor. Petran*; *Făgăraș*, *Nic. Borza* și *Tr. Păcală*; *Gherla*, Dr. *Tit Malaiu*, *Vasile Pop*, *Elena Bulbuc*, *Flora Buzila* și *Eugenia Pop*; *Hunedoara* Dr. *Nic. Macrea*; *Huedin* Dr. *Sabin Varna*; *Ibașfalău*, *Nic. Negruțiu* și *Teod. Radu*; *Lăpușul unguresc* Dr. *Valer Musta*; *Orăștie* Ion Cheri; *Săliște* Dr. *On. Soră* și Dr. *I. Cupu*; *Șimleul Silvaniei* *Simion Oros*, *Victor Pop* și *Virg. Nistor*; *Teaca* *Basiliu Podoabă*; *Vișău-Iza*, *Emil Bran*, protopop; despărțămintele *Sibiului*, *Beiuș*, *Ceica*, *Tinca*, *Mărghita*, *Orade*, *Hida*, *Tășnad* au fost reprezentate prin aproximativ 1000 de intelectuali și 5000 de țărani.

După serviciul divin, oficiat de cei doi mitropoliți în cele două biserici catedrale din Oradea președintele *A. Bărseanu* rostește cuvântul de deschidere, la care răspunde în numele guvernului d-l ministru *G. Trancu-Iași*, în numele bisericii gr. ort. Dr. *Nic. Bălan*, în numele bisericii gr. cat. Dr. *Dem. Radu*, în numele armatei d-l ministru *I. Rășcanu* și în numele orașului *Oradea* Dr. *Cor. Bucico*. Biroul prezintă raportul comitetului central tipărit în „*Transilvania*“ Nr. 5—9. Adunarea generală la propunerea d-lui Dr. *Vasile*

Chirvaiu alege 5 comisiuni pentru censurarea raportului general și anexelor sale, și anume: o comisiune de 7 membrii pentru censurarea raportului general; o comisiune de 7 membrii pentru censurarea socotelilor pe 1919 și a proiectului de buget pe 1921; o comisiune de 14 membrii pentru înscriere de membrii noi; o comisiune de 7 membrii pentru studiarea modificării regulamentului general al secțiilor științifice-literare a Asociațiune; o comisiune de 14 membri pentru premiarea potturilor și dansurilor mai frumoase din conductul etnografic aranjat în cadrele adunării. Se hotărăște trimiterea telegramelor omagiale M. Sale Regelui, președintele nostru de onoare, M. Sale Reginei și A. S. R. Principelui moștenitor Carol. După acestea ședința se închide și membrii trec la curtea școlii militare din loc, ca să asiste la *desvălirea bustului M. Sale Regelui Ferdinand I*, ridicat aici, în acest însemnat punct de frontieră, ca un simbol al trăinicei și puterei noastre, prin stăruința neobosită a d-lui general *Traian Moșoiu* și a însuflețitului său corp ofițeresc. După un scurt serviciu divin, se ridică vâlul de pe bustul Regelui luând cuvântul mitropolitul *Bălan*, general *Tr. Moșoiu*, ministrul de războiu *I. Rășcanu*, delegatul parlamentului *Amos Frâncu* și, în urmă primarul orașului *Dr. C. Bucico*, care ia brustul în primire. Urmează defilarea trupelor militare aflătoare în Orade și apoi conductul etnografic. După terminarea conductului etnografic, poporul se adună pe piața din fața primăriei, unde d-l *I. Agârbiceanu*, membru în comitetul central al Asociației ține o înălțătoare cuvântare populară, în care arată superioritatea statului național și explică neajunsurile de azi ca urmări ale războiului și greutăți ale începutului,

de cari nu trebuie să ne speriem, ci să căutăm a le birui spre binele și fericirea statului și a noastră. La orele 2 p. m. se servește o masă bogată, atât intelectualilor, cât și țăranilor veniți în mare număr la adunare. La orele 5 se intrunesc membrii comisiunilor pentru a-și face rapoartele. La orele 8 seara concert dat cu concursul damelor *Rita Mărcușiu, Lia Pop, Anicuța Voileanu* și a domnilor: *Colonel Bacaloglu, Ionel Crișan, Rudolf Steiner, Ștefan Mărcușiu, Nicolae Teodorescu, Lt. Indrieș, A. Varadi și N. Firu.*

După concert obișnuitul bal până în zorii zilei.

Ședința a doua se deschide în ziua următoare (18 Oct.) la orele 10 a. m., la care, pe lângă oaspeții amintiți mai înainte, mai asistă și d-l *N. Iorga*, președintele Ligei Culturale și d-l *Caracaș*, membru în comitetul Ligei. Se cetesc telegramele trimise din acest prilej adunării generale. Dintre acestea amintim următoarele: d-l *Octavian Goga*, ministrul cultelor și artelor, membru în comitetul nostru central; *universitatea din Cernăuți*; *asociația generală a presei române, București*; *uniunea femeilor române din Dacia superioară*; *reuniunea femeilor române din Beiuș și jur*; *centrala caselor naționale București*; *membrii comitetului central al Ligei Culturale*, cari n'au putut lua parte; *comandantul corpului VII de armată, Sibiu*, d-l general *baron I. Boeriu*; *liceul din Blaj*; *toate despărțămintele noastre cari n'au avut delegați la adunare din pricina greutăților de comunicație și dela număroși particulari ca: I. Diamandi*, senator; *Dr. Nic. Drăgan*, prof. univ.; *Nic. și H. Petra-Petrescu*; *A. Popescu* etc. etc.

Comisiunile alese în ședința anterioară își presentă rapoartele. Din raportul comisiunii pentru examinarea raportului general reținem: alegerea de

membri de onoare ai instituției noastre a următoarelor persoane: *Scotus Viator*, *Mario Roques* și *E. de Martonne*, acest din urmă profesor la Sorbonne; marchizul *I. de Flers*; *Steed William*, directorul revistei Times; *Elena Vacarescu*; *Dr. E. M. Cristea*, mitropolit-primat; mitropolitii *Pimen Geörgescu* al Moldovei, *Dr. Vasile Suciu* al Albei Iulia și Făgărașului, *Dr. Nic. Bălan*, mitropolitul gr. ort. al Transilvaniei și *Dr. Vladimir Repita*, mitropolitul Bucovinei; apoi *Dr. Dem. Radu* și *I. I. Papp*, seniorii corului episcopesc, și generalul *Traian Moșoiu*. E de notat și definitivarea secretarului literar al Asociațiunii, d-l *I. Georghescu*. Locul adunării generale viitoare se fixează, în urma insistenței Maramureșenilor, în orașul *Sighet*.

Urmează raportul comisiunii pentru cenzurarea socotelilor Asociațiunii pe 1919 și a proiectului de buget pe 1921. Se aprobă socotelile pe 1919 și fondurile nou create; se dă comitetului descărcare și se încuviințează bugetul pe 1921.

Din raportul comisiunii pentru modificarea regulamentului secțiilor științifice-literare reținem: aprobarea propunerii secretarului literar să se înmulțească numărul secțiilor de la 8 la 12 și a membrilor activi de la 5 la 15; membrii corespondenți (suplenți) au număr nelimitat. Se aprobă și propunerea de a se înființa subsecții sau consilii.

În cuvântul d-l *N. Iorga*, care într-o magistrală conferință arată vechimea și organizarea vieții românești în aceste părți sub ocrotirea bisericii, stăruind în deosebi asupra topografiei românești a Bihorului. Mitropolitul *V. Suciu* arată că precum în trecut așa și în viitor biserica va avea să conlucre și mai mult ca până aici cu Asociațiunea, ajutându-se imprumutat în ajungerea înalțelor scopuri ce le urmăresc pentru prospe-

rarea statului și a neamului nostru.

D-l *Al. I. Lapadatu* își desvoltă conferința pe care o vom publica în întregime în revista noastră.

Din raportul comisiunii pentru înscrisura de membrii noi reținem faptul că s'a încasat suma de 20.722.50 lei de la diferiți membrii.

Din raportul comisiei pentru premiarea porturilor și jocurilor mai frumoase din Bihor constatăm, că s'au distribuit 15 premii, și anume 10 de câte 100 lei și 5 biblioteci populare, puse la dispoziție de comitetul central; premiile s'au pus la dispoziția autorităților administrative, ca să le trimită la destinație.

Apoi ia cuvântul d-l *Ilie Stan*, canonic gr. cat. directorul despărțământului Orade, mulțumind Asociației pentru elevarea sufletescă ce le-a procurat în aceste două zile de serbări, rugând-o să nu-i uite nici în viitor.

În sfârșit, președintele Asociației d-l *A. Bârseanu*, mulțumind tuturor membrilor cari au participat la adunare și în deosebi celor ce au stăruit ca adunarea să reușească atât de strălucit și anume autorităților orășenești, județene și militare, încheie adunarea generală.

Seara la orele 8 trupa teatrului național din Cluj, venită anume din prilejul acesta la Orade, a dat două reprezentații foarte bine reușite din *Vasile Alecsandri*.

Pelerinajul la Beiuș din cauza comunicației anevoioase a rămas; s'a trimis însă cununa Asociației la mormântul martirilor naționali și *Dr. Ioan Ciordaș* și *Dr. Nic. Bolcaș* prin delegații despărțământului Beiuș.

*

Despărțămintele Asociațiunii. Si-au ținut adunările cercuale și au încasat taxe frumoase despărțămintele *Făgăraș*, *Bistrița*, *Alba-Iulia* și *Boro-*

șineu. Taxe mai multe a trimis despărțământul Boroșineu și anume dela trei (3) membri fondatori, 13 membri pe viață, 37 membri activi și 6 ajutători, în sumă de 2152·80 lei. Despărțământul Bistrița 1000 lei dela 1 membru fondator și 3 membrii pe viață.

*

Biblioteca centrală s'a sporit în cursul lunilor Septemvrie și Octomvrie cu 18 volume, precum și cu diferite reviste și ziare din țară și streinătate. A fost cercetată de 94 persoane, care au consultat parte în cabinetul de lectură, parte acasă, 116 opere și colecțiile de ziare.

*

Biblioteci regionale. Am dăruit o bibliotecă regională constatătoare din 80 de volume cașei de cetire *Fotiu Enescu* din Chișinău (Basarabia). Asemenea s'a făcut o bibliotecă regională a Asociațiunei și în *Cisnădie* pe lângă fabrica de textile de acolo, unde în curând nădăjduim să se înființeze un nou despărțământ al nostru.

*

Biblioteci populare. S'au dat cărți pentru cinci biblioteci populare în Bihor cu ocazia adunării generale a Asociațiunei în Orade; asemenea pentru două biblioteci populare în Basarabia, date în îngrijirea d-lui *C. Balamace*.

*

Muzeul central s'a sporit în lunile Septemvrie-Octomvrie cu 8 obiecte aparținătoare diferitelor secții și a fost vizitat de 185 de persoane. Dintre vizitatorii mai distinși remarcăm pe d-l *I. Petrovici*, profesor universitar, Iași.

*

Muzee regionale. S'a răspuns inspectoratului muzeelor cu privire la programul Asociațiunei relativ la înființarea și susținerea muzeelor regionale.

*

Casa Națională Centrală. S'au înscris membri fondatori ai Casei Naționale Centrale cu suma de 1000 de lei domnii general *I. Rășcanu*, ministru de războiu, *G. Trancu-Iași*, ministrul muncii și al ocrotirilor sociale și Dr. *Teodor Mihali*, președintele comisiei de unificare.

*

Case naționale regionale și sătești. Dupăce ministerul instrucției n'a răspuns Asociațiunei în chestia caselor naționale și dupăce centrala caselor naționale din București a aranjat o expoziție de planuri pentru case naționale, ne-am adresat acestora din urmă să binevoiască a ne fotografia în câte un exemplar toate planurile expuse și în deosebi partea arhitectonică exterioară.

*

Membrii noi. Membrii fondatori cu câte 400 lei: Dr. **Victor Moldovan**, avocat în Bistrița; **Romul Motorca**, preot în Agraș; Dr. **Silviu Pășcuțiu**, avocat în Ineu; **Iustin Monția**, preot în Șicula; general **I. Rășcanu** și **G. Trancu-Iași**. — Membrii pe viață cu câte 200 lei: general **Leonte State**, București; **Ilie Macelariu**, proprietar; **Alexandru Hodoș (Ion Gorun)** și **Constanța Hodoș**, publiciști, Sibiiu; **Școala superioară de fete din Brașov**; Dr. **Alexandru Marta**, Cluj; **Școala de textile din Cisnădie**; **Sever Groze**, preot, Herina; **Gavril Hordooan**, subvizor școlar; **Dionisiu Vaida**, protopop; Dr. **Nic. Pop**, președinte de tribunal și Dr. **Cornel Lazar**, director de finanțe — toți din Bistrița; **Ioan Georgea**, protopop; **Pavel Dârlea**, învățător; **Eugen Feier**, pretor; **Ion Cociuban**, preot; **Const. T. Feier**, preot; **Traian Suciu**, primpretor — toți din Ineu; **Simeon Bulcu**, preot, Șomoșeș; **Dimitrie Istin**, secretar în Apateu; **Ion Moga**, preot, Iarmata;

Traian Pap, preot, Bocsâg; **Alexă Ardelean**, secretar, Gașa; **Georgiu Pap**, preot Agraș; **Dr. Simeon Zaslo**, primpretor, Ternova. — Membrii activi s'au înscris 130.

Daruri. Suma de 1600 lei, rămasă din donația de 3000 lei a d-lui general I. Rășcanu, după achitarea taxelor de membru fondator al Casei Naționale

Centrale și fondator al Asociațiunei, s'a transpus la **fondul Avram Iancu**, pentru întregirea secției armatei a muzeului nostru central; iar suma de 600 lei, rămasă din donația de 2000 lei a d-lui **G. Trancu-Jași**, după achitarea acelorași taxe se transpune **fondului V. Alecsandri** pentru publicațiile populare ale Asociațiunii.

Cătră on. directori ai despărțămintelor și cătră publicul românesc.

Se aduce la cunoștința tuturor, că începând cu 20 Octombrie a.c. d-l **Augustin Cosma**, profesor la liceul Emanuil Gojdu din Orade, e angajat ca conferențiar și propagandist cultural al Asociațiunei pentru județul Bihor. Domnii directori ai despărțămintelor și publicul românesc e rugat a-i da mână de ajutor la opera întreprinsă de D-sa.

D-l Cosma va face propagandă: 1. prin prelegeri despre Asociațiune și rosturile ei. 2. va încasă abonamente pentru revista »Transilvania« și »Biblioteca populară a Asociațiunei«. Costul abonamentului la revistă pentru membri e 50 de lei, pentru nemembri 70 de lei; la bibliotecă pentru membri 25 de lei, pentru nemembri 35 de lei. 3. Va înscrie membri noi de toate categoriile înșirate și pe pagina din urmă a învălitoarei revistei noastre. 4. Va organiza agenturi și despărțăminte nouă. 5. Va pregăti terenul pentru edificarea de case naționale în diferite comune. 6. In comunele, unde nu sunt biblioteci populare, va înființa astfel de biblioteci cu cărțile ce i se vor pune la dispoziție dela centru. 7. Va face o consemnare despre obiectele vrednice de a fi procurate pe seama muzeului central și a celor regionale.

Nădăjduim că autoritățile și publicul nostru îi va da sprijinul cerut, pentru d-l Cosma să poată desvoltă o activitate culturală atât de necesară, în părțile acelea dela marginea românismului.

Andrieu Bârseanu
președinte.

Romul Simu
secretar.

APEL

cătră comunele noastre românești.

Avem onoare a aduce la cunoștința organelor comunale și a întregii obști a comunelor noastre de pretutindeni, că, în vederea ridicării neamului nostru prin cultură și bunăstare materială, »Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român« cu sediul în Sibiiu, a hotărît să inițieze și conducă, pe lângă celelalte lucrări de care s'a ocupat până acum, și o acțiune mai mare pentru *înființarea de Case Naționale-culturale în satele noastre și în centrele orășenești*, în care case să fie adăpostite Biblioteca și Agentura poporală a »Asociațiunii«, însoțirea de credit, de producțiune și valorizare din comună și în genere, unde să se concentreze tot ce țineste înaintarea culturală și economică a unei comune sau a unei regiuni.

Spre acest scop am și pregătit o schiță și un regulament și am făcut pașii de lipsă pentru pregătirea planurilor, pe care să le punem la dispoziția comunelor, care ni s'au adresat, și până acum, în această privință și ni se vor adresa, dupăcum avem nădejde, tot mai cu stăruință în viitor.

Spre a ajunge mai cu înlesnire scopul ce îl avem în vedere, am adresat onor. Secretariat general al agriculturii rurale, să ia măsurile de lipsă, prin organele ce conduc reforma agrară, ca în fiecare comună să se destineze un intravilan potrivit pe seama *Caselor Naționale-culturale*, cum și câteva (2—3) iugăre de pământ în apropierea comunei pentru *grădini și ferme (economii) model*.

Convinși de trebuința urgentă a înfăptuirii mijlocului de cultură, de care ne ocupăm, avem nădejdea, că organele comunale, împreună cu preoșii, învățătorii și alți fruntași din comune, înțelegând, și dâșii că în România întregită se impune, chiar dela început, crearea acestei instituții în toate comunele noastre, vor interveni, luminând obștea poporului, asupra importanței Caselor Naționale-culturale și a economilor de model, și astfel vor stăruî cu toții, cerând și din partea dâșilor, dela organele cari săvârșesc reforma agrară, destinarea unui intravilan și a câtorva iugăre în hotarul comunei pentru scopurile suspenite.

În modul acesta, prin ajutor împrumutat, vom ajunge, cu un pas mai aproape de ținta dorințelor noastre: de a ne vedea ridicați în cultură și bunăstare materială, pe o treaptă cu neamurile cari până acuma au mers tot înaintea noastră și pe care datorință avem să le ajungem și, dacă se poate să le și întrecem.

Sibiiu, în 5 Octomvrie 1920.

A. Bârseanu,
prezident.

R. Simu,
secretar administrativ.

Pagina aceasta să se taie, și, după umplerea rubricilor, să se trimită „Asociațiunii”, Sibiiu, Strada Șaguna 6

Rugăm pe toți aceia, cărora le stă la inimă prosperarea instituției și, printr'înșa, a neamului nostru, să binevoască a umplea aceste pagini de adesiune, indicând în ce calitate doresc să fie sprijinatorii noștri.

Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român

Sediul: Sibiiu, Strada Șaguna Nr. 6
Despărțăminte și agenturi în tot cuprinsul Daciei superioare.
Fondată la 1861.

Președinte de onoare:

M. Sa Regele Ferdinand I.

Președinte activ:
Andrieu Bârseanu

Vicepreședinte activ:
Dr. Vasile Suciu.

Subsemnatul .....

domiciliat în .....

poșta ultimă (în orașe

Strada și Nr.) .....

județul ..... doresc

a sprijini »Asociațiunea« în calitate de:

membu fondator al caselor naționale	} odată . 1000 lei
" " " Asociațiunii . . .	
" pe viață "	totdeauna . 200 "
" activ "	} anual . . . . 10 "
" ajutător "	

Mai doresc a contribui la următoarele dintre fondurile cu menire de propagandă ale »Asociațiunii« :

Fondul G. Coșbuc pentru trebuințele bibliotecii centrale	lei
Fondul S. Bărnăuțiu pentru trebuințele bibliotecilor regionale	”
Fondul V. Stroescu pentru trebuințele bibliotecilor sătești	”
Fondul N. Grigorescu pentru trebuințele secției artelor frumoase a muzeului central	”
Fondul A. Odobescu pentru trebuințele secției arheol. și numismat. a muzeului central	”
Fondul N. Bălcescu pentru trebuințele secției etnografice a muzeului central	”
Fondul A. Șaguna pentru trebuințele secției bisericești și școlare a muzeului central	”
Fondul A. Jancu pentru trebuințele secției armatei a muzeului central	”
Fondul A. Buda pentru trebuințele secției științelor naturale a muzeului central	”
Fondul T. Cipariu pentru trebuințele muzeelor regionale	”
Fondul C. Brancoveanu pentru trebuințele casei naționale centrale	”
Fondul G. Lazar pentru trebuințele caselor naționale regionale	”
Fondul M. Kogălniceanu pentru trebuințele caselor naționale sătești	”
Fondul Inoch. Micu Clain pentru trebuințele prelegerilor populare	”

Pagina aceasta să se taie, și, după umplerea rubricilor, să se trimită »Asociațiunii». Sibiu, Strada Șaguna 6

Pagina aceasta să se taie și, după umplerea rubricilor, să se trimită „Asociațiunii”, Sibiu, Strada Șaguna 6

- Fondul Titu Maiorescu pentru trebuințele conferențelor pe seama intelectualilor .....
- Fondul I. Creangă pentru premii acordate lucrărilor populare .....
- Fondul A. Vlaicu pentru premii acordate lucrărilor tehnice .....
- Fondul A. Mureșianu pentru premii acordate lucrărilor literare .....
- Fondul G. Barișiu pentru premii acordate lucrărilor istorice .....
- Fondul N. Densusianu pentru premii acordate lucrărilor arheologice .....
- Fondul Dr. C. I. Istrati pentru aranjări de expoziții .....
- Fondul A. I. Cuza pentru instruirea analfabeților .....
- Fondul M. Eminescu pentru tipărirea de lucrări literare .....
- Fondul V. Alecsandri pentru tipărirea de lucrări populare .....
- Fondul foștilor bursieri pentru burse .....

Asociațiunea administrează și alte fonduri și primește în administrare orice fond cu menire culturală-națională.

Costul publicațiilor »Asociațiunii« variază după împrejurări:

Revista „**Transilvania**”, apare lunar în 8—10 coale, pentru membri pe anul 1920 costă 50 de lei; pentru nemembri 70 lei.

„**Biblioteca poporală a Asociațiunii**”, apare lunar în 8—10 coale, pentru membri pe a. c. 25 lei; pentru nemembri 35 lei.

Pagina aceasta să se taie și, după umplerea rubricilor, să se trimită „Asociațiunii“, Sibiu, Strada Șaguna 6

Rugăm să ni se comunice îmbunătățirile dorite.

subscrierea.

Srijinul femeilor e foarte bine venit!

BANCA CENTRALĂ

pentru industrie și comerț, societate pe acții

== CLUJ, Strada Regina Maria 6 ==

FILIALA SIBIIU

STRADA CISNĂDIEI Nr. 7, Etaj II.

Capital societar urcat la:

Cor. 100,000.000

Primește depuneri spre fructificare

și bonifică începând cu 1 Iulie a. c.:

în *Cont-Curent* . . . . . **3 1/2 %** Netto
pe *libel de depunere* . . . . . **4 1/2 %** „

conform condițiunilor de vigoare.

Cumpără și vinde efectiv

Mărci, Dollari, Lire ital., Franci precum și alte valute

Importează și exportează

tot felul de mărfuri, produse economice și industriale

Reface, naționalizează și întemeiază

tot felul de întreprinderi industriale de prima importanță

Organizează și îndrumă

desvoltarea vieții noastre economice-comerciale
și financiare în o alvie sănătoasă și națională.

== Banca Centrală ==

pentru industrie și comerț, societate pe acții

precum și filialele acelea

formează piatra fundamentală a vieții noastre economice-comerciale și financiare moderne, — după desrobirea milenară — deci merită și trebuie sprijinită din partea tuturor românilor de bine.

BANCA ROMÂNEASCĂ

SOC. ANONIMĂ PE ACȚIUNI

— 3 CAPITAL LEI 100,000.000 — 6 —

București, Str. Smardan 5

Orice operațiuni de Bancă în general

Cumpărări și vânzări de efecte publice, avansuri pe depozite de efecte publice și orice transacțiuni financiare, conturi curente și emisiuni de scrisori de credit pentru orice țară; participațiuni industriale și comerciale

Sucursala: Brăila, Bazargic, Constanța, Galați,
Tulcea, Chișinău, Cernăuți și Timișoara.

A apărut

și în curând se află de vânzare:

Istoria literaturii noastre vechi

de **Sextil Pușcariu**, prof. univ., Cluj

Costul unui exemplar 25 Lei

pe hârtie de lux

Fiind trasă această prețioasă lucrare într'un număr redus de exemplare, din pricina scumpetei de hârtie, ceice doresc s'o aibă, să binevoiască a o cere înainte. Cu autorizarea ministerului de instrucție lucrarea e introdusă și ca *manual școlar în licee, școli civile, școli normale etc.*

Comandele se fac la Biroul Asociațiunii în Sibiiu